

Rīgas Stradiņa universitāte  
Juridiskā fakultāte  
Profesionālā maģistra studiju programma  
„Tiesību zinātne”

**MAĢISTRA DARBS**

**VALSTS KOMPENSĀCIJAS CIETUŠAJIEM TIESISKĀ  
REGULĒJUMA TEORĒTISKĀS UN PRAKTISKĀS  
PROBLĒMAS**

Darba autore:  
Anete Turlaja  
Studenta apliecības Nr. 22-032949  
2023. gada 13.decembrī

Darba vadītājs:  
Dr.iur. Sandra Kaija  
RSU Juridiskā fakultāte

Rīga, 2023

# SATURS

|                                                                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Anotācija.....                                                                                                                | 3  |
| Ievads.....                                                                                                                   | 4  |
| 1. KOMPENSĀCIJAS JĒDZIENS UN VALSTS KOMPENSĀCIJAS<br>CIETUŠAJIEM TIESISKAIS REGULĒJUMS.....                                   | 9  |
| 1.1.Kompensācijas jēdziens un tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.....                                                       | 9  |
| 1.2.Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” tvērums un vēsturiskā<br>attīstība.....                                      | 15 |
| 1.3.Taisnīga un samērīga kompensācija.....                                                                                    | 21 |
| 2. VALSTS KOMPENSĀCIJAS CIETUŠAJIEM TIESISKĀ<br>REGULĒJUMA PIEMĒROŠANAS PRAKTISKIE ASPEKTI.....                               | 30 |
| 2.1.Atbildīgās iestādes kompetence.....                                                                                       | 30 |
| 2.2.Noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija kā būtisks valsts kompensācijas<br>apmēra noteikšanas kritērijs.....                  | 32 |
| 2.3.Administratīvā procesa lietās par valsts kompensāciju iesaistīto iestāžu<br>sadarbība.....                                | 36 |
| 2.4.Nepilngadīgā interešu ievērošanas īpatnības.....                                                                          | 39 |
| 2.5.Valsts kompensācija izlīguma procesā.....                                                                                 | 43 |
| 2.6.Valsts kompensācijas piedziņas nianšes.....                                                                               | 45 |
| 2.7.Jurisdikcija pārrobežu lietās.....                                                                                        | 47 |
| 3. KOMPENSĀCIJU MEHĀNISMS NOZIEDZĪGOS NODARĪJUMOS<br>CIETUŠAJIEM ATSEVIŠĶĀS ĀRVALSTĪS.....                                    | 49 |
| 3.1.Nīderlande.....                                                                                                           | 50 |
| 3.2.Lietuva.....                                                                                                              | 56 |
| 3.3.Igaunija.....                                                                                                             | 58 |
| 4. CIETUŠO TIESĪBU ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS LATVIJĀ.....                                                                       | 64 |
| 4.1.Aktualitātes cietušo tiesību jomā Eiropas Savienībā.....                                                                  | 64 |
| 4.2.Informācijas pieejamība.....                                                                                              | 67 |
| 4.3.Valsts pienākums atlīdzināt kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma<br>izdarītāja un tā ietekme uz valsts kompensāciju..... | 69 |
| 4.4.Cietušo fonda izveides perspektīva.....                                                                                   | 74 |
| Nobeigums.....                                                                                                                | 81 |
| Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts.....                                                                               | 85 |
| Pielikumi.....                                                                                                                | 91 |

## **Anotācija**

Maģistra darbā veikts pētījums par valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma teorētiskajiem un praktiskajiem problēmjaudājumiem. Spēkā esošās likuma normas nenodrošina vienlīdzīgu attieksmi pret visiem cietušajiem vienādos un salīdzināmos apstākļos. Likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7.<sup>1</sup> panta ceturtā daļa noteic valsts kompensācijas maksimālā apmēra proporcionālu sadalījumu atkarībā no cietušo skaita, kas var novest pie vienam cietušajam izmaksājamās kompensācijas apmēra nesamērīga samazinājuma. Secināts, ka valsts kompensācijas tiesiskais regulējums nenodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Konstatēti vairāki problēmjaudājumi likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" normu praktiskajā piemērošanā.

Par pētnieciskā darba mērķi izvirzīta valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējama teorētisko un praktisko aspektu analīze, lai izstrādātu priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Pētnieciskā darba apjoms ir 94 lpp.

Atslēgas vārdi: valsts kompensācija; cietušais; samērīgums; vienlīdzība; noziedzīgs nodarījums.

## **Annotation**

A study on theoretical and practical issues of the legal framework for State compensation of victims has been carried out in the Master research work. The existing provisions of the law do not ensure equal treatment of all victims under the same and comparable conditions. Section 7.<sup>1</sup>, paragraph four of the Law on State compensation for victims prescribes a proportional distribution of the maximum amount of State compensation depending on the number of victims, which may lead to a disproportionate reduction in the amount of compensation to be paid to one victim. It is concluded that the national compensation legislation does not provide fair and proportionate compensation. Several problematic issues have been identified in the practical application of the provisions of the Law on State compensation for victims.

The aim of the research work is to analyse theoretical and practical aspects of the legal regulation of State compensation for victims in order to develop proposals for improvement thereof.

The amount of research work is 94 pp.

Keywords: State compensation; victim; proportionality; equality; criminal offence.

## Ievads

Tiesības uz kompensāciju noziedzīgos nodarījumos cietušajiem nostiprinātas Kriminālprocesa likumā, nosakot, ka personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālas un materiālas kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai.<sup>1</sup> Tas pastiprina un konkretizē Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā.<sup>2</sup>

Kriminālprocesa likuma 97.<sup>1</sup> pants iezīmē divus atšķirīgus līdzās pastāvošus kompensācijas veidus – kompensācija, kuru pieteic kriminālprocesa ietvaros, un valsts kompensācija. Šī pētnieciskā darba ietvaros autore padziļināti analizēs tieši valsts kompensācijas noziedzīgos nodarījumos cietušajiem institūtu.

Tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu nostiprinātas likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem”.<sup>3</sup> Minētais regulējums tika pieņemts 2006.gada 18.maijā, iekļaujot tiesību normas, kas izriet no Padomes 2004.gada 29.aprīļa Direktīvas 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem (turpmāk – Kompensāciju direktīva).<sup>4</sup>

Likums noteic diezgan plašu subjektu loku, kuriem atkarībā no noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītajām sekām ir tiesības uz valsts kompensāciju, paredzot atlīdzinājumu ne tikai gadījumos, ja, piemēram, iestājusies personas nāve vai nodarīti smagi miesas bojājumi, kā to paredz Eiropas Savienības minimālie standarti, bet arī gadījumos, ja nodarīti vidēji miesas bojājumi. Līdz ar to iezīmējās pozitīva tendence cietušo politikas attīstībā Latvijā. Tomēr ar likumu noteiktie valsts kompensācijas apmēri dažādās situācijās atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes un sekām, kā arī maksimālais valsts kompensācijas apmērs kopumā ir diezgan zems, atsevišķos gadījumos pat simbolisks, salīdzinājumā ar citu valstu praksi kompensācijas apmēra noteikšanā, kā arī ņemot vērā vispārējos ekonomiskos rādītājus Latvijā un Eiropas Savienībā.

Pētnieciskā darba aktualitāti raksturo valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma problemātika - likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtā daļa būtiski ietekmē izmaksājamās kompensācijas apmēru atkarībā no cietušo skaita konkrētajā kriminālprocesā, tādējādi radot nevienlīdzīgus apstākļus personām salīdzināmās situācijās. Izmaksājamās kompensācijas apmērs vienai personai var būtiski atšķirties arī atkarībā no

---

<sup>1</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005. 22.pants.

<sup>2</sup> Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993. 92.panta trešais teikums.

<sup>3</sup> “Par valsts kompensāciju cietušajiem” : LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006.

<sup>4</sup> Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/80/EK (2004.gada 29.aprīlis) *par kompensāciju noziegumos cietušajiem*. Oficiālais vēstnesis L 261, 06.08.2004.

noziedzīgā nodarījuma veida, tādējādi veicinot nesamērīgu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu atsevišķos kriminālprocesos, kamēr citos gadījumos kompensācijas apmērs kļūst pat simbolisks. Likumdevējam nepieciešams pārskatīt valsts kompensācijas apmēra noteikšanas sistēmu, veicinot cietušo tiesību realizāciju visos gadījumos, vienlaikus nodrošinot efektīvu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu. Vispārēji aktualitāti raksturo arī noziedzības tendences, kompensācijas mērķis pēc būtības, kā arī noziedzīgo nodarījumu skaits Latvijas teritorijā. Atlīdzinājums cietušajiem par radīto kaitējumu ir nenoliedzami aktuāls jautājums tikmēr, kamēr tiek izdarīti noziedzīgi nodarījumi. Lai arī statistikas dati pēdējā desmitgadē norāda, ka kopējais noziedzīgo nodarījumu skaits Latvijas teritorijā pamazām samazinās,<sup>5</sup> tomēr jāņem vērā, ka tas joprojām ir augsts (2022.gadā reģistrēti 33 707 noziedzīgi nodarījumi). Juridiskās palīdzības administrācijā 2022.gadā saņemti 737 valsts kompensācijas pieprasījumi, pieņemti 652 lēmumi par kompensācijas izmaksu, kas salīdzinājumā ar 2021.gadu palielinājies par 6%. Ievērojami pieaudzis izmaksu apmērs tieši nepilngadīgajiem cietušajiem, proti, 2022.gadā pieņemti 200 lēmumi par valsts kompensāciju izmaksu nepilngadīgajiem, kas ir par 23% vairāk nekā 2021.gadā.<sup>6</sup> Aizvien biežāk noziedzīgos nodarījumos tiek iesaistīti un apdraudēti tieši nepilngadīgie, kas norāda uz vēl lielāku nepieciešamību cietušo atbalstam pievērst pastiprinātu uzmanību no valsts puses.

Pētnieciskā darba **objekts** ir noziedzīgos nodarījumos cietušo personu un valsts tiesiskās attiecības.

Pētnieciskā darba **priekšmets** ir valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskais regulējums.

Pētnieciskā darba **mērķis** ir, izpētot valsts kompensācijas cietušajiem institūtu un analizējot Latvijā pastāvošā tiesiskā regulējuma teorētiskos un praktiskos aspektus, izstrādāt priekšlikumus valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Darba autore izvirza šādus uzdevumus mērķa sasniegšanai:

1. izvērtēt Latvijā pastāvošā valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmē nostiprinātajām tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu un samērīguma principam, kā arī atbilstību Latvijai saistošiem starptautiskiem normatīviem aktiem;
2. izpētīt un analizēt valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma Latvijā piemērošanas praktiskos aspektus;

---

<sup>5</sup> Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits reģionos, republikas pilsētās un novados: Oficiālās statistikas portāls. Pieejams: [https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP\\_PUB/START\\_POP\\_NO\\_NOR/NOR020/table/tableViewLayout1/](https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NO_NOR/NOR020/table/tableViewLayout1/) - aplūkots 21.08.2023.

<sup>6</sup> Juridiskās palīdzības administrācijas publiskais pārskats: 2022. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/1110/download?attachment> - aplūkots 21.08.2023.

3. salīdzināt un analizēt valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma modeļus un piemērošanas praksi ārvalstīs;
4. konstatēt ar valsts kompensācijas cietušajiem tiesisko regulējumu saistīto problemātiku un iespējamus risinājumus valsts kompensācijas mehānisma efektīvizācijai.

Nemot vērā izvirzīto mērķi, darba autore pētnieciskā darba ietvaros sniegs atbildes uz šādiem jautājumiem:

- 1) kāds ir tiesību uz valsts kompensāciju nodrošinājums noziedzīgos nodarījumos cietušajiem Latvijas teritorijā un ar likumu noteiktās valsts kompensācijas likmes;
- 2) kāds ir tiesību uz taisnīgu un samērīgu kompensāciju saturs un kā nodrošināma šo tiesību realizācija likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” ietvarā;
- 3) kāda problemātika konstatējama, piemērojot praksē valsts kompensācijas cietušajiem tiesisko regulējumu, un kādi ir iespējamie risinājumi.

Pētnieciskā darba izstrādē autore izmantos šādas pētniecības metodes:

1. aprakstošo metodi – lai detalizēti izpētītu valsts kompensācijas cietušajiem tiesisko regulējumu;
2. analītisko metodi – lai detalizēti izpētītu ar valsts kompensāciju saistītos normatīvos aktus, izprastu un atklātu to saturu;
3. salīdzināmo metodi – lai salīdzinātu Latvijas un citu valstu kompensācijas sistēmas;
4. indukcijas metodi – lai, izpētot problemātiku tiesību normu piemērošanā attiecībā uz noziedzīgos nodarījumos cietušajiem atsevišķās situācijās, izdarītu vispārīgus secinājumus par Latvijas tiesību sistēmas nepilnībām;
5. dedukcijas metodi – lai sistematizētu un konkretizētu secinājumus par valsts kompensācijas cietušajiem vēlamo un iespējami efektīvāko mehānismu, pētot un analizējot Latvijas un citu valstu normatīvos aktus.

Pētnieciskajā darbā autore izmantos šādas tiesību normu interpretācijas metodes:

1. gramatisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma jēgu no valodnieciskā viedokļa;
2. vēsturisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu vēsturiskos apstākļus, uz kuru pamata izstrādāts un pieņemts likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem”;
3. sistēmisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma jēgu kopsakarā ar citiem Latvijas, Eiropas Savienības un ārvalstu normatīvajiem aktiem;
4. teleoloģisko interpretācijas metodi, lai izprastu valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma mērķi.

Lai sasniegtu izvirzīto pētnieciskā darba mērķi, autore analizēs, galvenokārt, likumu “Par valsts kompensāciju cietušajiem” un tā mijiedarbību ar citiem tiesību aktiem, kā piemēram, Satversmi, Kriminālprocesa likumu, Krimināllikumu, Administratīvā procesa likumu u.c. Liela nozīme valsts kompensācijas tiesiskā regulējuma ieviešanai ir Eiropas Savienības tiesību aktiem, visvairāk – Kompensāciju direktīvai. Lai konstatētu tā ieviešanas atbilstību taisnīguma un samērīguma principiem, nepieciešams padziļināti vērtēt tā saskaņotību gan ar minēto direktīvu, gan arī Satversmi. Attiecīgi, pilnīgākai izpratnei izmantoti arī Satversmes komentāri un dažādi literatūras avoti, piemēram: J. Zīle, “Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā”; I. Ziemeļe “Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process”; Sabiedriskās politikas centra “Providus” 2013.gada pētījums “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”. Teorētiskā problēmjautājuma par valsts kompensācijas apmēra samērīgumu risināšanai izmantotas arī Satversmes tiesas, Eiropas Savienības tiesas un Augstākās tiesas paustās atziņas. Ievērojot to, ka valsts kompensācijas institūts Latvijas tiesību sistēmā ieviests tikai XXI gadsimtā, analīzei samērā daudz tiek izmantoti arī dažādi elektroniskie resursi, piemēram, par valsts kompensāciju izmaksāšanu atbildīgo iestāžu sniegtā informācija, statistikas dati, e-tiesiskuma portālā publiskotā informācija par valsts kompensācijas mehānismiem citās Eiropas Savienības dalībvalstīs u.c.

Pētnieciskā darba struktūru veido ievads, četras nodaļas un nobeigums.

Pirmajā nodaļā pētīta valsts kompensācijas jēdziena izpratne kontekstā ar kompensācijas institūtu plašākā nozīmē Kriminālprocesa likuma izpratnē, vērtēts valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma pilnīgums un samērīgums kontekstā ar Satversmē nostiprinātajām tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Vērsta uzmanība uz Starptautisko dokumentu nozīmi un ietekmi, ieviešot konkrēto tiesisko regulējumu nacionālajā tiesību sistēmā.

Otrajā nodaļā autore detalizēti raksturo praktiskos aspektus valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma piemērošanā Latvijā, aprakstot dažādas situācijas un analizējot tiesu praksi. Pētīti par valsts kompensāciju cietušajiem atbildīgās iestādes Latvijā darbību regulējošie normatīvie akti, kā arī apzinātas iestādes pamatfunkcijas un kompetences robežas. Konstatētas ar likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” piemērošanu praksē saistītās problēmas jautājumos par valsts kompensācijas apmēru ietekmējošiem faktoriem, nepilngadīgo interešu ievērošanas īpatnībām, iestāžu savstarpējo sadarbību, niansēm piedziņas un izlīguma procesos u.c.

Trešajā nodaļā pētīts valsts kompensācijas cietušajiem normatīvais regulējums un tā piemērošanas praktiskie aspekti citās valstīs. Detalizētākai izpētei izvēlētas trīs Eiropas Savienības dalībvalstis – Nīderlande, Lietuva un Igaunija, ņemot vērā valsts kompensācijas

cietušajiem nodrošinājuma modeļu atšķirības un daudzveidību, kā arī dažādo praktisko pieeju. Tiek pētīti un analizēti attiecīgo valstu normatīvie akti, attiecīgo valstu elektroniskie resursi, kā arī pieejamie pētījumi par labas prakses piemēriem.

Ceturtajā nodaļā vērtēta Eiropas Komisijas priekšlikuma, ar kuru pārskata Cietušo direktīvu, ieviešanas iespēja Latvijas tiesību sistēmā un tā ietekme uz valsts kompensāciju cietušajiem. Papildus analizēta Cietušo fonda izveides iespēja un tā paredzamā ietekme uz cietušo atbalsta sistēmu Latvijā.

Nobeigumā autore izdara secinājumus par tiesiskajām problēmām valsts kompensācijas izmaksas procesā Latvijā un nepieciešamību likumdevējam pārskatīt esošā regulējuma samērīgumu, kā arī piedāvā savus ieteikumus grozījumiem likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem”.

# 1. KOMPENSĀCIJAS JĒDZIENS UN VALSTS

## KOMPENSĀCIJAS CIETUŠAJIEM TIESISKAIS

### REGULĒJUMS

Šī pētnieciskā darba centrā izvirzītas noziedzīgos nodarījumos cietušo personu tiesības uz kompensāciju, un konkrēti – tiesības saņemt tūlītēju atlīdzinājumu no valsts par noziedzīgā nodarījuma rezultātā radīto kaitējumu. Tomēr, lai izprastu kompensācijas būtību šaurākā nozīmē, autore iesākumā piedāvā aplūkot Satversmē nostiprinātās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu kontekstā ar kompensācijas jēdzienu Kriminālprocesa likuma izpratnē.

#### 1.1. Kompensācijas jēdziens un tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu

Gramatiski jēdziens “kompensācija” tiek skaidrots kā atlīdzība, atalgojums (piemēram, par paveikto, zaudēto), arī naudas summa, ar kuru kaut ko atlīdzina.<sup>7</sup> Kriminālprocesa likuma izpratnē kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par sodu pamata.<sup>8</sup>

Atlīdzinājums tiek lietots kā sinonīms atlīdzībai, algai, maksai, samaksai, apmaksai, kompensācijai.<sup>9</sup> Ar atlīdzinājumu saprot arī paveiktu darbību, rezultātu – gan atlīdzināt, samaksājot par ko naudā, t.sk. atlīdzināt nodarītos zaudējumus, gan gandarīt, pateikties, atbildot ar noteiktu izturēšanos.<sup>10</sup>

Viena no personas pamattiesībām ir Satversmē nostiprinātā tiesība uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Satversmes 92.panta trešais teikums noteic, ka “nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.”<sup>11</sup> No minētā secināms, ka jēdziens “kompensācija” var tikt lietots kā sinonīms vārdam “atlīdzinājums” un otrādi, tomēr ar Satversmes 92.pantā ietverto atbilstošu atlīdzinājumu nav jāsaprot tikai zaudējumu atlīdzināšana vai mantiska atbildība. Tas attiecas arī uz tiesas aizsardzību, kas ietver arī personas tiesību un pienākumu noteikšanu, kā arī citus tiesiskos aizsardzības līdzekļus.<sup>12</sup> Tādējādi atlīdzinājums Satversmes izpratnē ietver sevī

<sup>7</sup> Kompensācija: Tezaurs.lv. Pieejams: <https://tezaurs.lv/kompens%C4%81cija> – aplūkots 04.09.2023.

<sup>8</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005. 350.panta pirmā un otrā daļa.

<sup>9</sup> Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca. Rīga: Avots, 1998.53.lpp.

<sup>10</sup> Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 2006. 114.-115.lpp.

<sup>11</sup> Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993.

<sup>12</sup> Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības./ Aut.kol. R.Balodis, A.Endziņš, R.Apsītis, T.Jundzis, G.Kūtris. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 150.lpp.

jēdzienu “kompensācija”, taču saturiski tas ir daudz plašāks. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka, interpretējot Satversmes 92.panta trešajā teikumā ietverto jēdzienu „atbilstīgs atlīdzinājums”, ir būtiski ievērot, lai šīs pamattiesības tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts un attiecināts vienīgi uz mantisko tiesību jomu vai zaudējumu atlīdzību. Jēdziens „atbilstīgs atlīdzinājums” visupirms ir interpretējams kā jebkuram tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas aptver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu. Tādējādi Satversmes 92.panta trešais teikums ietver vispārēju taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu.<sup>13</sup> No minētā izriet, ka Satversme garantē personas tiesības saņemt kompensāciju par noziedzīgā nodarījuma rezultātā izdarīto kaitējumu.

Tiesības uz atlīdzinājumu plašākā nozīmē ir vienas no senākajām tiesībām. Piemēram, romiešu tiesībās IV gadsimtā pirms mūsu ēras ar likumu bija nostiprinātas tiesības ne tikai atgūt savu mantu no nelikumīga valdītāja, bet arī pieprasīt atlīdzinājumu šīs mantas vērtībā.<sup>14</sup> Vērtējot šīs pamattiesības attīstības ģenēzi Latvijā, jānorāda, ka 1922.gada Satversmes II daļas projektā nebija ietverta tiesība uz atlīdzinājumu vispār. Arī 1991.gada 10. decembra konstitucionālā likuma “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” 18.pants paredzēja tikai nelikumīgi arestētām vai notiesātām personām saņemt atlīdzību par nodarīto morālo un materiālo kaitējumu. Salīdzinoši Satversmes 92.pants 1998.gada 15.oktobra likuma redakcijā, kas stājās spēkā 1998.gada 6.novembrī, ir saturiski plašāks, jo tieši paredz vispārīgu tiesību ikvienam jebkura nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā uz atbilstīgu atlīdzinājumu.<sup>15</sup>

Jānorāda, ka starptautisko tiesību tvērumā Latvijai saistoši ir arī vispārējie cilvēktiesību principi, kas nostiprināti Apvienoto Nāciju organizācijas (turpmāk – ANO) Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas<sup>16</sup> 7. un 8.pantā, proti, visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā un katram cilvēkam ir tiesības uz efektīvu viņa tiesību atjaunošanu kompetentā nacionālā tiesā gadījumos, kad pārkāptas viņa pamattiesības, kas noteiktas konstitūcijā vai likumā. 1990.gada 4.maijā Latvija, pieņemot īpašu Pievienošanās deklarāciju<sup>17</sup>, ir atzinusi ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju par saistošu, kas nozīmē, ka Latvijas iedzīvotāji ir tiesīgi pieprasīt no valsts, lai tā ievērotu visas Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā minētās tiesības. Līdz ar

---

<sup>13</sup> Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2011-21-01.

<sup>14</sup> Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības./ Aut.kol. R.Balodis, A.Endziņš, R.Apsītis, T.Jundzis, G.Kūtris. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 120.-121.lpp.

<sup>15</sup> Turpat, 123.lpp.

<sup>16</sup> ANO Ģenerālās asamblejas 1948.gada 10.decembra Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.

<sup>17</sup> Latvijas Republikas Augstākās padomes 1990.gada 4.maija deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 21, 24.05.1990.

1998.gada 15.oktobrī pieņemto Satversmes VIII nodaļu "Cilvēka pamattiesības" liela daļa no Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā ietvertajiem principiem tika atzīti un nostiprināti arī Latvijas pamatlikumā. Cilvēktiesību normu interpretācijas procesā jāņem vērā, ka demokrātijas principa ciešā sasaiste ar pamattiesībām nozīmē to, ka pamattiesības, kur vien iespējams, jāgarantē visplašākajā apjomā, attiecīgi izmantojot pieejamās interpretācijas metodes tādā veidā, lai tās nodrošinātu pietiekoši plašu tiesību normas satura piemērošanu.<sup>18</sup>

Satversmes 92.pants noteic vispārēju valsts pienākumu nodrošināt ar tiesas starpniecību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas, efektīvu aizsardzību gan pret publisku, administratīvu vai privāttiesisku aizskārumu (prettiesisku darbību). Satversmes tiesa, interpretējot minēto normu, ir atzinusi, ka cilvēka pamattiesību aizsardzība kā viena no tiesiskas valsts svarīgākajām garantijām nosaka valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas. Kā jebkura cilvēka pamattiesību norma, arī Satversmes 92.panta trešajā teikumā ietvertā tiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti. Proti, tās konkretizēšanai nav nepieciešams kāds atsevišķs likums. Ja privātpersona uzskata, ka tās tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir nepamatoti aizskartas, tā, tieši atsaucoties uz Satversmes 92.panta trešo teikumu, ir tiesīga vērsties tiesā un lūgt tiesu piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu.<sup>19</sup> Likumdevēja mērķis bijis nodrošināt visām personām kā civilprocesā, tā administratīvajā procesā, kriminālprocesā un Satversmes tiesas procesā saņemt tiesas efektīvu aizsardzību savu tiesību aizskāruma gadījumā. Tādējādi svarīgs ir tiesvedības procesa rezultāts – garantēta iespēja cietušajam saņemt tiesvedības beigās atbilstošu tiesisku gandarījumu. Taisnīgs tiesvedības iznākums ir tiesību uz taisnīgu tiesu efektivitātes apliecinājums.<sup>20</sup> Tomēr minētais pamato vien kompensācijas piedziņas kriminālprocesuālā vai civilprocesuālā kārtībā nepieciešamību. Proti, tiesību uz taisnīgu tiesu obligāti nepieciešams īstenošanas rezultāts izpaužas cietušā tiesību tiesvedības beigās saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja. Pēc būtības tas apstiprina tiesu varai uzliktu pienākumu ne vien izspriest taisnu tiesu, nonākot pie taisnīgākā rezultāta, bet arī nodrošināt kaitīgo seku mazināšanu, kompensējot cietušo personu.

Kriminālprocesa likuma 22.pants noteic, ka personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālas un materiālas kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai.<sup>21</sup> Kriminālprocesa likuma 97.<sup>1</sup> pants paredz tiesības cietušajam saņemt informāciju

---

<sup>18</sup> Ziemeļe, I. Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga, Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 25.lpp.

<sup>19</sup> Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2011-21-01.

<sup>20</sup> Turpat, 149.lpp.

<sup>21</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005.

un iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju, turklāt iezīmē divus atšķirīgus līdzās pastāvošus kompensācijas veidus – kompensācija, kuru pieteic kriminālprocesa ietvaros, un valsts kompensācija. Ja cietušais uzskata, ka ar kompensāciju nav atlīdzināts viss radītais kaitējums, viņam ir tiesības prasīt tā atlīdzināšanu Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Nosakot atlīdzības apmēru, jāņem vērā kriminālprocesā saņemtā kompensācija.<sup>22</sup> Tomēr jānorāda, ka kompensācijas mērķis ir palīdzēt cietušajam atgūties no noziedzīgā nodarījuma un pēc iespējas atgriezt viņu normālā dzīvē. Tāpēc kompensācija jāsaņem pēc iespējas ātrāk no kaitējuma izdarīšanas brīža. Ja šo kompensāciju cietušais saņem daudz vēlāk, tai zūd jēga.<sup>23</sup>

Valsts atbildība izpaužas taisnīguma noskaidrošanā un kompensācijas apmēra noteikšanā, ko īsteno tiesu vara. Lai arī pieteikuma iesniedzējs - cietusī persona nav tiesiski ierobežota kompensācijas apmēra noteikšanā, vērtējot pārciestā nodarījuma kaitīgo seku rezultātā izdarīto personīgo fizisko un/vai morālo kaitējumu, tiesai pieder galīgais vārds, izvērtējot kāds kompensācijas apmērs konkrētā situācijā būtu uzskatāms par atbilstošu atlīdzinājumam. Tomēr jāpiebilst, ka tas negarantē faktisku kompensācijas piedziņu, jo nereti noziedzīgā nodarījuma rīcībā nav pietiekošu naudas līdzekļu vai mantas, uz kuru vērst piedziņu un šajos gadījumos cietušajam nav tiesisku instrumentu kā realitātē īstenot savas tiesības uz atlīdzību.<sup>24</sup> No minētā secināms, ka tiesas pienākums, izspriežot lietu pēc būtības, ir noteikt cietušā labā piedzenamās kompensācijas apmēru, kas būtu uzskatāms par atbilstošu un ar noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītajām kaitīgajām sekām samērīgu atlīdzinājumu. Tādējādi tiek garantētas Satversmes 92.panta trešajā teikumā noteiktās tiesības. Tomēr, lai saprastu valsts atbildības apmēru un pienākumu šī pētnieciskā darba kontekstā svarīgi ir noskaidrot, vai noziedzīgā nodarījumā cietušās personas tiesības arī uz valsts kompensāciju ietilpst Satversmes 92.panta trešā teikuma tvērumā, tas ir, vai valstij ir pozitīvs pienākums nodrošināt kompensācijas izmaksu cietušajai personai no valsts budžeta līdzekļiem.

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā par ārpolitikas stratēģijas pamatmērķi tika izvirzīta Latvijas iekļaušana Eiropas procesos.<sup>25</sup> Latvijas Republika iestājās Eiropas Savienībā 2004.gada 1.maijā. Kā viens no priekšnoteikumiem dalībvalsts uzņemšanai Eiropas Savienībā ir spēja uzņemties dalībvalsts pienākumus politiskās, ekonomiskās un monetārās savienības uzdevumu īstenošanā. Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 4.panta

---

<sup>22</sup> Turpat, 350.panta trešā daļa.

<sup>23</sup> Zīle, J. "Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā". Rīga: "Latvijas Vēstnesis", 2002. 17.lpp.

<sup>24</sup> Minētais izriet no Padomes 2004.gada 29.aprīļa Direktīvas 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem preambulas 10.apsvēruma, kurā norādīts: "Noziegumos cietušie bieži nevar saņemt kompensāciju no likumpārkāpēja tādēļ, ka likumpārkāpējam nav līdzekļu, kas vajadzīgi, lai izpildītu spriedumu par zaudējumu segšanu, vai arī likumpārkāpēju nevar identificēt vai veikt kriminālvajāšanu pret to."

<sup>25</sup> Juhansone, I. Latvijas integrācija un dalība Eiropas Savienībā: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21981-Latvijas-integracija-un-daliba-Eiropas-Savieniba> - aplūkots 16.10.2023.

3.punktam dalībvalstis veic visus vajadzīgos vispārējos un īpašos pasākumus, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Eiropas Savienības iestāžu aktiem.<sup>26</sup> Tādējādi Latvija tāpat kā citas dalībvalstis ir uzņēmusies pildīt un īstenot minimālos standartus dažādās jomās, lai nodrošinātu vienotu un vienlīdzīgu pieeju visā Eiropas Savienībā.

Lai veicinātu tiesas spriedumu un lēmumu savstarpēju atzīšanu, kā arī policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, kam ir pārrobežu aspekts, Eiropas Parlaments un Padome, pieņemot direktīvas saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, var noteikt minimālos noteikumus, kas attiecas, tostarp, uz nozieguma upuru tiesībām. Minimālo noteikumu pieņemšana neliedz dalībvalstīm paturēt spēkā vai ieviest augstāku personas tiesību aizsardzības līmeni.<sup>27</sup> Uz minēto, t.i., noteikumiem, kas attiecas uz noziegumos cietušo tiesībām, tiešā mērā attiecināmi Eiropas Savienības tiesību akti - Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 25.oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI<sup>28</sup>, (turpmāk – Cietušo tiesību direktīva) un jau iepriekš pieminētā Kompensāciju direktīva<sup>29</sup>.

Kompensāciju direktīvas preambulas 6.apsvērumā norādīts, ka noziegumos cietušajiem Eiropas Savienībā jābūt tiesībām uz taisnīgu un samērīgu kompensāciju par nodarītajiem kaitējumiem neatkarīgi no tā, kurā Eiropas Kopienas vietā noziegums izdarīts. Tā skaidri noteic, ka visās dalībvalstīs jābūt kompensācijas mehānismam, turklāt dalībvalsts teritorijā izdarītos tīšos, vardarbīgos noziegumos cietušajiem izmaksājamo kompensāciju sistēmai jābūt tādai, kura garantē taisnīgu un samērīgu kompensāciju cietušajiem.<sup>30</sup> Normatīvajiem aktiem, kas vajadzīgi, lai izpildītu Kompensāciju direktīvas prasības, bija jāstājas spēkā vēlākais 2006.gada 1.janvārī.<sup>31</sup> Latvijā šie noteikumi tika izpildīti, pieņemot likumu “Par valsts kompensāciju cietušajiem”.

Vērtējot Eiropas Savienības tiesību integrāciju Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā kopsakarā ar Satversmē nostiprinātajām pamattiesībām, vērta pieminēt Satversmes tiesas atziņu, ka no Satversmes izriet ne tikai valsts pienākums atturēties no iejaukšanās personas tiesībās, bet arī valsts pienākums veikt šo tiesību nodrošināšanai nepieciešamās darbības. Kā

---

<sup>26</sup> Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C115/13, 09.05.2008.

<sup>27</sup> Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 326 , 26.10.2012. 82.panta 2.punkts.

<sup>28</sup> Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 25.oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L315/57, 14.11.2012.

<sup>29</sup> Padomes 2004.gada 29.aprīļa Direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem. Oficiālais vēstnesis L 261, 06.08.2004.

<sup>30</sup> Turpat, 12.panta 2.punkts.

<sup>31</sup> Turpat, 18.panta 1.punkts.

likumdevēja pozitīvā pienākuma piemērs Satversmes 92.panta aspektā visupirms minams tā pienākums pieņemt taisnīgas tiesas spriešanai nepieciešamās tiesību normas. Kaut arī Satversmes 92.panta trešais teikums ir piemērojams tieši un nepastarpināti, tiesiskās noteiktības princips uzliek likumdevējam par pienākumu likumā pēc iespējas noregulēt šīs Satversmes normas praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus. Minētajā Satversmes normā ietvertu cilvēktiesību neīstenošana praksē var apdraudēt taisnīgas tiesas procesuālās garantijas. Tiesiskā valstī ir ne tikai jādeklarē tiesības, bet arī jānodrošina to praktiska īstenošana.<sup>32</sup> Tādējādi Latvija ir pieņēmusi un atzinusi savu valstisko pienākumu nodrošināt un aizsargāt noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības uz valsts kompensāciju, turklāt valsts pozitīvais pienākums ir noregulēt šo tiesību praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus. Tomēr aktuāls paliek jautājums, kādā apmērā valstij būtu jāpilda kompensēšanas pienākums, proti vai valstij būtu jānodrošina pilnīgs nodarītā kaitējuma atlīdzinājums cietušajai personai, vai tomēr tā pamatā ir noziedzīgā nodarījuma izdarītāja atbildība. Autore sprāt, noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pēc tam, kad viņš/-a ir atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nav atbrīvojams no pienākuma kompensēt cietušajam nodarīto kaitējumu. Tādējādi, pirmkārt, šis pienākums galvenokārt gulstās uz vainīgās personas pleciem, tomēr valsts kā spēcīgāks un augstāk stāvošs varas subjekts var un tai būtu nosakāms pienākums iestāties pa vidu šajās attiecībās brīžos, kad kādu iemeslu dēļ noziedzīgā nodarījuma izdarītājs nevar savu pienākumu realizēt pilnībā vai daļēji. Cietušo tiesību prioritāte stāv pāri mehānisma īstenošanas praktiskajiem apstākļiem, proti, gadījumos, kad praksē nav iespējams saņemt kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, valsts pienākums vairs neaprobežojās ar šo attiecību teorētisku noregulējumu vien, tai būtu jāstājas noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vietā, kompensējot cietušajam nodarīto kaitējumu, un tālākajās attiecībās ar noziedzīga nodarījuma izdarītāju jāstājas cietušā vietā, piedzenot izmaksāto summu. Tādējādi valsts darbotos kā situācijas regulators, padarot kompensācijas mehānismu jēgpilnu visos gadījumos neatkarīgi no tā, vai noziedzīga nodarījuma izdarītāja rīcībā ir līdzekļi kompensācijai.

Nemot vērā minēto, autore uzskata, ka valsts pamatpienākums, pirmkārt, ir tūlītējo seku nekavējošs mazinājums, daļēji kompensējot cietušajam radušos neatliekamos izdevumus, savukārt, pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās, kompensācija pilnā apmērā joprojām ir noziedzīgā nodarījuma izdarītāja pienākums, tomēr būtu jābūt mehānismam, kā valsts var šo procesu regulēt, nodrošinot kompensācijas izmaksu arī situācijās, kad praktiski to nav iespējams piedzīt no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja.

---

<sup>32</sup> Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2011-21-01.

## 1.2. Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” tvērums un vēsturiskā attīstība

Noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības uz valsts kompensāciju Latvijas tiesiskajā sistēmā ir nostiprinātas kopš 2006.gada un tiek aizsargātas ar likumu. Sekojot 2004.gada 29.aprīlī pieņemtās Kompensāciju direktīvas uzstādījumam ieviest valsts kompensāciju mehānismu katrā dalībvalstī, 2006.gada 18.maijā tika pieņemts likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem”, kas stājās spēkā 2006.gada 20.jūnijā<sup>33</sup>. Ar minēto likumu tika ieviesta sistēma, kas paredz kompensācijas izmaksu noziedzīgā nodarījumā cietušai personai no valsts budžeta līdzekļiem.

Kopš likuma pieņemšanas 2006.gadā par lēmumu par valsts kompensāciju pieņemšanu un izpildi atbildīgā institūcija ir Juridiskās palīdzības administrācija, taču ievērojot to, ka ar 2024. gada 1. janvāri Juridiskās palīdzības administrācija tiks likvidēta un Tiesu administrācija būs Juridiskās palīdzības administrācijas funkciju, pārvaldes uzdevumu, tiesību, saistību, prasību, informācijas sistēmu, mantas, finanšu līdzekļu, lietvedības un arhīva pārņēmēja<sup>34</sup>, autore turpmāk lietos terminu “atbildīgā iestāde”.

Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” mērķis ir nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo, tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu.<sup>35</sup>

Tiesības uz valsts kompensāciju ir, ja tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve; cietušajam nodarīti smagi vai vidēja smaguma miesas bojājumi; aizskarta cietušā tikumība vai dzimumneaizskaramība; cietušais ir cilvēku tirdzniecības upuris; cietušais inficēts ar cilvēka imūndeficīta vīrusu, B vai C hepatītu. Tātad, likumdevējs ir noteicis, lai personai rastos tiesības saņemt valsts kompensāciju, nepieciešams konstatēt zināmu priekšnoteikumu kopumu, proti, personai ir jābūt atzītai par cietušo Kriminālprocesa likumā noteiktā kārtībā, ir jākonstatē gan kādas no iepriekš nosauktajām sekām, gan apstākļi, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts tīši.<sup>36</sup> Minēto noteikumu kopums veidojies, uz Kriminālprocesa likuma bāzes izstrādājot noteikumus, kas regulē valsts kompensācijas piešķiršanas procesu. Proti, Kriminālprocesa likuma 95.pants jau tā sākotnējā redakcijā, kas stājās spēkā 2005.gada 1.oktobrī nedefinēja cietušā jēdzienu, nosakot, ka cietušais kriminālprocesā var būt fiziskā vai

<sup>33</sup> “Par valsts kompensāciju cietušajiem” : LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006.

<sup>34</sup> Tiks stiprināta juridiskās palīdzības sniegšana Latvijā, pievienojot Juridiskās palīdzības administrāciju Tiesu administrācijai. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/jaunums/tiks-stiprinata-juridiskas-palidzibas-sniegsana-latvija-pievienojot-juridiskas-palidzibas-administraciju-tiesu-administracijai> - aplūkots: 17.10.2023.

<sup>35</sup> “Par valsts kompensāciju cietušajiem” : LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006. 1.pants.

<sup>36</sup> Turpat, 3.panta ceturtdaļa.

juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums. Ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem. Tādējādi likumdevējs vispirms noteica personu loku, kas var tik atzītas par cietušajām kriminālprocesa ietvaros un pēc tam ar likumu "Par valsts kompensāciju cietušajiem" piešķīra šīm personām tiesības pretendēt uz valsts kompensāciju. Tomēr, rodas jautājums, kādēļ personai vispirms būtu jāiegūst statuss kriminālprocesā, lai lūgtu kompensāciju no valsts, īpaši tāpēc, ka valsts kompensāciju cietušais iegūst administratīvā procesa ietvaros, nevis kriminālprocesa ietvaros. Kriminālprocesuālais statuss pats par sevi ne apstiprina, ne noliedz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas faktu. Proti, šis mehānisms neizslēdz, ka var būt cietušie, kas nemaz neziņo policijai par noziedzīgu nodarījumu, vai citos gadījumos uzsāktā kriminālprocesā atsakās no cietušā statusa. Tāpat iespējama arī situācija, kur izmeklēšanas laikā tiek noskaidrots, ka cietušais nemaz nav cietis. Līdz ar to uzskatāms, ka cietušā statuss kriminālprocesā visos gadījumos nav objektīvs pierādījums nodarītā kaitējuma esamībai. Kā izriet no iepriekšminētā, likumdevējs varēja izšķirties par šāda nosacījuma obligātumu likumdošanas procesa loģiskās attīstības gaitā, proti, vispirms nosakot, kas ir šīs personas, kuras uzskatāmas par cietušajiem un vēlāk uz Kriminālprocesa likuma pamata izstrādājot arī speciālās tiesību normas, kas regulē konkrēti valsts kompensācijas institūtu. Tomēr, pieņemot, ka varētu būtībā arī iet citu ceļu, savstarpēji nodalot kriminālprocesu no administratīvā procesa, kurā izlemj jautājumu, par valsts kompensāciju, secināms, ka varētu cietušo atbrīvot no nepieciešamības iegūt cietušā statusu kriminālprocesā. Tomēr tādā gadījumā likumdevējam būtu jānoteic citi kritēriji, pēc kuriem atbildīgā iestāde varētu izvērtēt personas tiesības uz valsts kompensāciju, piemēram, pienākums iesniegt dokumentus no medicīnas iestādes, dokumentus, kas apliecina medicīniskos izdevumus utt. Nodalot to no kriminālprocesa un nenosakot statusa iegūšanas obligātumu, pieņemams, ka minēto faktu pierādīšanas pienākums administratīvajā procesā gulstos uz cietušā pleciem - veidotos situācija, ka arī cietušais, kurš nav ziņojis par noziedzīgu nodarījumu policijā, varētu pieprasīt valsts kompensāciju, tomēr tad cietušajam būtu arī jāpierāda fakts, ka noziedzīgs nodarījums ir noticis. Autore uzskata, ka šādas pieejas pozitīvais aspekts būtu to personu loka paplašināšana, kurām ir tiesības uz valsts kompensāciju, tomēr tas nozīmētu arī papildu slogu pašam cietušajam, kā arī lielāku administratīvo slogu valsts iestādei, kura pieņem lēmumu. Autoresprāt, likumdevēja izvēlēta pieeja par valsts kompensācijas lietas sasaisti ar kriminālprocesu ir procesuālā ziņā cietušajam "draudzīgāka", jo nodod noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas un pierādīšanas procesu amatpersonu rokās, savukārt, jautājumā par valsts kompensācijas piešķiršanu paredz iespēju iestādēm savstarpēji sadarbojoties maksimāli

atvieglot procesu pašam cietušajam, jo neliek personai vairākkārtīgi stāstīt savu stāstu iesaistītajās iestādēs.

Lai pastiprinātu cietušo tiesību aizsardzību, saskaņā ar minētā likuma 3.panta otro daļu valsts kompensācija izmaksājama arī tad, ja noziedzīga nodarījuma izdarītājs vai viņa līdzdalībnieks nav noskaidrots vai viņš saskaņā ar Krimināllikumu nav saucams pie kriminālatbildības. Lai nedublētu personas tiesības uz kompensāciju vairāku mehānismu ietvaros, ir paredzēts arī izņēmums, proti, cietušajam nav tiesību saņemt valsts kompensāciju, ja noziedzīgs nodarījums bijis vērsts pret satiksmes drošību un cietušajam ir tiesības uz apdrošināšanas atlīdzību saskaņā ar normatīvajiem aktiem par sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu.<sup>37</sup>

Vēsturiski likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" pamatredakcija noteica, ka vienam vardarbīgā noziedzīgā nodarījumā cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir Latvijas Republikā noteiktās desmit minimālās mēneša darba algas.<sup>38</sup> Vienlaikus ar pieņemto likumu pārejas noteikumi paredzēja, ka līdz 2008.gada 1.janvārim valsts kompensācija tiks izmaksāta piecu minimālo mēneša darba algu apmērā, vēlāk šo pārejas posmu pagarinot līdz 2010.gada 1.janvārim. 2012.gada 15.novembra grozījumu likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem"<sup>39</sup> anotācijā norādīts, ka, ņemot vērā ekonomisko situāciju valstī un tās radītās sekas 2009.gadā, tāpat ierobežoto valsts budžeta līdzekļu apmēru, kā arī prognozējot minimālās mēneša darba algas palielināšanos 2009.gadā, pastāvot iespējamībai, ka atbildīgajai iestādei nebūs iespējams nodrošināt valsts kompensācijas izmaksāšanu cietušajām personām, kurām saskaņā ar likumu ir tiesības saņemt valsts kompensāciju, piešķirtā valsts budžeta līdzekļu ietvaros, ievērojot valsts budžeta līdzekļu, kas tika piešķirti valsts kompensāciju izmaksai, izlietojumu un sistēmisku trūkumu, kā arī ņemot vērā, ka nav precīzi iespējams paredzēt noziedzīgu nodarījumu skaita dinamiku un to, cik personas no cietušajiem, kam ir tiesības saņemt valsts kompensāciju, iesniegs pieprasījumus valsts kompensācijas saņemšanai, 2009.gada 10.decembrī Saeimā tika pieņemts likums "Grozījums likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem", kas stājās spēkā 2010.gada 1.janvārī un paredzēja laika posmā no 2010.gada 1.janvāra līdz 2013.gada 1.janvārim valsts kompensāciju izmaksāt samazinātā apmērā. Tādējādi minētajā laika posmā valsts kompensācija tika aprēķināta un izmaksāta par pamatu ņemot nevis pamatregulējumā paredzēto apmēru – desmit minimālās mēneša darba algas, bet gan trīs minimālās mēneša darba algas. Savukārt, atbilstoši pārejas noteikumu 3.punktam līdz 2013.gada 31.decembrim vienam noziedzīgā nodarījumā cietušajam

---

<sup>37</sup> "Par valsts kompensāciju cietušajiem" : LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006. 2.panta trešā daļa.

<sup>38</sup> Turpat, 7.panta pirmā daļa (redakcijā līdz 2012.gada 31.decembrim).

<sup>39</sup> Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem": LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.189, 30.11.2012.

izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs tika noteikts četrus minimālo mēnešu darba algu apmērā.

Lai arī ekonomiskā situācija Latvijā stabilizējās un bija novērojamas pozitīvas tendences, tomēr bažas radīja neskaidrā globālā ekonomiskā situācija (īpaši eirozonā), kā arī vēl joprojām augstais budžeta deficīts un pieaugošais valsts parāda līmenis. Līdz ar to tika norādīts, ka, plānojot un nosakot turpmāko valsts kompensācijas apmēra noteikšanas un izmaksāšanas politiku, atbilstoši valsts iezīmētajiem ilgtermiņa un vidēja termiņa mērķiem, ievērojot kopējās valsts attīstības politikas tendences, nepieciešams ņemt vērā ierobežotos valsts budžeta resursus. Tādējādi secināms, ka 7.panta pirmās daļas norma likuma pamatredakcijā, kas noteica valsts kompensācijas apmēru desmit minimālo mēnešu darba algu apmērā, tā arī nekad nav tikusi piemērota praksē.<sup>40</sup>

Ar 2012.gada 15.novembra grozījumiem likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" pamatregulējumā tika noteikts, ka vienam noziedzīgā nodarījumā cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir Latvijas Republikā noteiktās piecas minimālās mēnešu darba algas. Šī 7.panta pirmās daļas redakcija ir palikusi spēkā un nav pārskatīta līdz 2023.gadam, tātad vairāk nekā 10 gadus.

Izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru aprēķina, ņemot vērā minimālās mēnešu darba algas apmēru, kāds noteikts brīdī, kad persona atzīta par cietušo. Kompensāciju izmaksā 100 procentu apmērā, ja iestājusies personas nāve; 90 procentu apmērā, ja cietušajam nodarīti smagi miesas bojājumi vai noziedzīgs nodarījums kvalificēts kā izvarošana vai seksuāla vardarbība, vai aizskarta nepilngadīgā cietušā tikumība vai dzimumneaizskaramība, vai cietušais ir cilvēku tirdzniecības upuris; 70 procentu apmērā, ja nepilngadīgam cietušajam nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi vai nepilngadīgais cietušais inficēts ar cilvēka imūndeficīta vīrusu, B vai C hepatītu; 50 procentu apmērā, ja cietušajam nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi vai aizskarta cietušā tikumība vai dzimumneaizskaramība, vai cietušais inficēts ar cilvēka imūndeficīta vīrusu, B vai C hepatītu. Personai, kura atzīta par cietušo noziedzīgā nodarījumā, kas kvalificēts pēc Krimināllikuma<sup>41</sup> 120. (Slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī), 121. (Slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas), 122. (Slepkavība, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus), 127. (Tīss miesas bojājums, kas nodarīts stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī), 128. (Tīsa miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas) vai 129. (Tīsa miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus) panta, valsts kompensācija

---

<sup>40</sup> Turlaja, A. "Valsts kompensācija cietušajiem: iestāžu sadarbība, kompensācijas apmērs un informatīvais atbalsts": Jurista Vārds Nr.29 (1295), 18.07.2023.

<sup>41</sup> Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.

tiek izmaksāta 50 procentu apmērā no šā panta otrajā daļā noteiktā valsts kompensācijas apmēra. Tādējādi likumdevējs ir izstrādājis noteiktu valsts kompensācijas apmēra aprēķina formulu, kuras pamatā ir konkrētā brīdī valstī noteiktais minimālās mēneša darba algas apmērs un sekas, kas iestājušās cietušajai personai noziedzīga nodarījuma rezultātā.

2023.gadā Latvijā noteiktais minimālās mēneša darba algas apmērs ir 620 *euro*.<sup>42</sup> Tātad, ja personai nodarīti, piemēram, vidēja smaguma miesas bojājumi un viņš vai viņa ir atzīta par cietušo kriminālprocesā 2023.gadā, tad izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs būs 1550 *euro* (50% no maksimālā valsts kompensācijas apmēra, kas ir 3100 *euro*), attiecīgi, līdzvērtīgos apstākļos personai, kura atzīta par cietušo 2022.gadā, izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs būtu 1250 *euro*.<sup>43</sup>

Valsts kompensācijas apmēru atšķirīgās situācijās dažādi un atsevišķos gadījumos pat ļoti būtiski ietekmē likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtās un piektās daļas regulējums. Ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve un kriminālprocesā par cietušajiem atzītas vairākas personas, šīm personām izmaksā valsts kompensāciju, sadalot to proporcionāli cietušo skaitam. Procesa virzītājs nav ierobežots ar konkrētu maksimāli pieļaujamo cietušo personu skaitu viena kriminālprocesa ietvaros. Tas nozīmē, ka gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, procesa virzītājs var atzīt par cietušajiem tos mirušās personas tuviniekus, kas ir izteikuši vēlmi būt par cietušajiem kriminālprocesā. Tādējādi visas šīs personas vienādā apmērā iegūst tiesības arī uz valsts kompensāciju. Tā piemēram, situācijā, kur kriminālprocesā saistībā ar personas nāvi par cietušajiem atzītas piecas personas, vienam cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs tiek aprēķināts sekojoši: 3100 (maksimālais valsts kompensācijas apmērs 2023.gadā) : 5 (cietušo skaits) = 620 *euro*. Turpretī, ja tikai viena persona ir atzīta par cietušo sakarā ar iestājušos citas personas nāvi, kompensācijas apmērs ir 100% jeb 3100 *euro*. Savukārt, ja pēc valsts kompensācijas izmaksāšanas sakarā ar noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājušos personas nāvi procesa virzītājs tajā pašā kriminālprocesā par cietušo atzīst citu personu, valsts kompensāciju tai izmaksā tādā pašā apmērā, kādā tā tika izmaksāta cietušajam vai cietušajiem. Atbilstoši šai normai apmēru ietekmējošais faktors ir procesuālo darbību īstenošana laikā, proti, aprēķins tiek pakļauts ar nodarītā kaitējuma un kompensācijas būtību maz saistītam faktoram – brīdim, kurā cietušais izteic gribu būt par cietušo un procesa virzītājs pieņem lēmumu par statusa noteikšanu.

---

<sup>42</sup> Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumi Nr.656 “Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”. Latvijas Vēstnesis Nr.232, 26.11.2015.

<sup>43</sup> Minimālā mēneša darba alga 2022. gadā – 500 *euro*.

Jānorāda, ka likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” pamatredakcija nesaturēja 7.<sup>1</sup> panta nosacījumus, taču līdz ar 2012.gada 15.novembra grozījumiem tika secināts, ka likumu nepieciešams papildināt, lai nodrošinātu taisnīgu valsts kompensācijas piešķiršanu un izmaksāšanu, tostarp, nepieciešams noregulēt situāciju, ja kriminālprocesā sakarā ar iestājušos personas nāvi ir atzīti vairāki cietušie, nosakot, ka šādos gadījumos valsts kompensācija tiek sadalīta proporcionāli cietušo skaitam (līdz tam atbildīgā iestāde, pamatojoties uz tā brīža regulējumu, piešķir un izmaksā valsts kompensācijas par vienas personas iestājušos nāvi vairākiem cietušajiem, atbilstoši procesa virzītāju pieņemtajiem lēmumiem par atzīšanu par cietušo). Minēto grozījumu anotācijā norādīts, ka likuma piemērošanas prakse kopš 2006.gada 20.jūnija tobrīd ļāva izdarīt secinājumus par regulējuma nepilnībām, kuras ar konkrēto likumprojektu būtu novēršamas.<sup>44</sup> Lai arī detalizēti nav izklāstīti konstatētie problēmjautājumi, kas noveduši pie minētajiem apsvērumiem par nepieciešamību valsts kompensācijas apmēru sadalīt proporcionāli cietušo skaitam personas nāves gadījumā, var izdarīt pieņēmumu, ka minētais, iespējams, saistīts ar konstatētu parādību, proti, laika periodā līdz 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas spēkā stāšanās brīdim praksē varbūtēji tika konstatēta tendence kriminālprocesos par cietušajiem atzīt vairākas personas, kas visas pieprasīja un saņēma valsts kompensāciju, tādējādi, iespējams, ievērojami palielinot valsts budžeta līdzekļu izmaksas viena procesa ietvaros. Vienaļpus pieļaujams, ka tika vērtēts jautājums, vai ir taisnīgi noteikt pienākumu noziedzīga nodarījuma izdarītājam kompensēt morālo kaitējumu visiem mirušās personas tuviniekiem, kas atzīti par cietušajiem, proti, vai regulējums, kas ļauj izmaksāt vairākas valsts kompensācijas saistībā ar vienas personas nāvi, ir uzskatāms par taisnīgu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja perspektīvas. Teorētiski tas paredz atšķirīgas sekas noziedzīgā nodarījuma izdarītājiem vienlīdzīgos un salīdzināmos apstākļos. Anotācijā uzsvērts, ka ar minētajiem grozījumiem tiek noteikti taisnīgāki valsts kompensācijas izmaksāšanas nosacījumi.

Rodas jautājums, kam šie nosacījumi kļuva taisnīgāki un kā tika vērtēts taisnīgums un samērīgums. Ņemot vērā iepriekš norādīto, secināms, ka likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas norma paredz, iespējams, taisnīgākus nosacījumus noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem, jo, piemēram, divu dažādu slepkavību gadījumā abiem vainīgajiem būs visticamāk jākompensē vienāda izmaksātās valsts kompensācijas summa, neatkarīgi no tā, cik personām nodarīts kaitējums. Tomēr, jautājumu vērtējot no cietušā skatupunkta, nerodas pārliecība par kompensācijas taisnīgumu un samērīgumu, faktiski trūkst argumentu, kāpēc šādu regulējumu vērtēt kā taisnīgu – jau pieminētās slepkavības gadījumā

---

<sup>44</sup> 2012.gada 15.novembra grozījumu likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem” anotācija.

viens cietušais saņem 100%, cits saņem 50%, cits varbūt 25% utt. Bet, ja cietušais ir informēts par 7.<sup>1</sup> panta piektās daļas regulējumu, viņš var izmantot iespēju lūgt procesa virzītājam, lai atzīst viņu par cietušo nedaudz vēlāk – kad pirmajam cietušajam jau ir izmaksāta valsts kompensācija. Lai nonāktu pie secinājumiem, kas būtu uzskatāma par taisnīgu un samērīgu kompensāciju, nepieciešams analizēt šos jēdzienus padziļināti.

### 1.3. Taisnīga un samērīga kompensācija

Kompensāciju direktīvas 12.panta 2.punkts noteic: “Visas dalībvalstis nodrošina to, ka to tiesību normās ir paredzēta tāda to teritorijā izdarītos tīšos, vardarbīgos noziegumos cietušajiem izmaksājamo kompensāciju sistēma, kura garantē taisnīgu un samērīgu kompensāciju cietušajiem.” Arī preambulas 6.apsvēruma norāda uz tiesību uz taisnīgu un samērīgu kompensāciju jābūtību. Tomēr Kompensāciju direktīvā netiek definēti jēdzieni “taisnīgs” un “samērīgs”. Minēto jēdzienu papildīšana ar saturu ir svarīgs priekšnoteikums tam, lai secinātu, vai valsts ir izpildījusi tai doto pienākumu attiecībā uz valsts kompensācijas sistēmu.

Ar jēdzienu “taisnīgs” saprot “tādu, kura izturēšanās, rīcība atbilst taisnīguma izjūtai.” Arī “tāds, kas balstās uz sociālo un politisko vienlīdzību, līdztiesību”.<sup>45</sup> Tātad pētnieciskā darba tēmas kontekstā šo jēdzienu varētu sasaistīt ar vienlīdzības un līdztiesības konceptiem tādā nozīmē, ka visiem līdzīgās situācijās būtu jābūt vienādām tiesībām realizēt šo tiesību vienādi. Iespējams, kompensācijai būtu jābūt tādai, kura atbilst vispārējai izpratnei par taisnīgu atlīdzinājumu un iekšējai morāles vērtību sistēmai.

Tiesa gan pilnīgai izpratnei nebūtu pietiekami aprobežoties ar vienu mūslaiku gramatisku jēdziena skaidrojumu. Jānorāda, ka filozofiskās domas pārstāvji visos gadsimtos ir nodevušies taisnīguma izpratnes meklējumiem, piešķirot šim jēdzienam īpašu nozīmi. “Tiesība kā specifiska cilvēka esamības struktūra neapšaubāmi radusies, cilvēkam tiecoties pēc taisnības. [...] Noteikumi, normas un institūti sabiedrības skatījumā ir tiesiski vienīgi tad, ja tajos izpaužas un kaut kādā mērā īstenojas pretenzija uz taisnību. Savukārt tie paši ir vienīgi taisnības nodrošināšanas līdzekļi, respektīvi, jebkādu noteikumu, normu un institūtu esamība nevar nodrošināt to taisnību. [...] Cilvēks nekad nav samierinājies ar kaut kādu likumīgi nodrošinātu kārtību, bet ir tiecies arī pēc taisnīgiem likumiem.”<sup>46</sup>

Piemēram, Aristotelis tiesības tematiku skata ētikas ietvaros, kā taisnīguma izpaušmi. Cilvēkam kā saprātīgai būtnei piemīt dabiska tieksme un spēja būt taisnīgam. To Aristotelis

---

<sup>45</sup> Taisnīgs: Tezaurs.lv Pieejams: <https://tezaurs.lv/taisnigs:1> – aplūkots 18.10.2023.

<sup>46</sup> Broks, J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. SIA “Biznesa augstskola Turība”: Rīga, 2008. 19.-20.lpp.

sauc par dabisko taisnību, kuru savu intelektuālo spēju robežās praktizē katrs cilvēks. Likums neparedz neko citu, kā vien rīkoties taisnīgi. Tomēr likumi neaptver visu taisnību, tāpēc arī politiskās taisnības apgabalā turpina darboties dabiskā taisnība, ko Aristotelis sauc par “godprātību”. Godprātība ir taisnības daļa un augstākā izpausme.<sup>47</sup>

Gustavs Radbruhs savulaik norādījis, ka likumi nav tiesiski, ja tajos nav taisnīguma. “Kad uz taisnību pat netiecas, bet kad vienlīdzība, kas veido tās pamatu, apzināti tiek noliegta likumdošanas procesā, tad likums nav vienkārši “netaisnīga tiesība”, bet gan vēl vairāk – tas ir netiesisks pēc savas iedabas, jo tiesību, ietverot arī pozitīvo tiesību, nav iespējams definēt citādi, kā likumu kopumu, kas pēc savas būtības aicināti kalpot taisnībai.”<sup>48</sup>

Kamēr Hanss Kelzens savā “tīrajā” tiesības teorijā pilnīgi atteicies no jēlkādas taisnīguma teorijas, norādot, ka taisnīguma ideāli ir mainīgi un nejauši<sup>49</sup>, Ronalds Dvorkins uzsver, ka likumību nosaka nevis sociālie fakti vien, bet arī morāle, un izvirza tēzi, ka no morāles viedokļa eksistē visu lietu vislabākais risinājums.<sup>50</sup>

Domājot par taisnīguma izpratni mūsdienu pasaulē, jānorāda, ka demokrātija kā valsts pārvaldes forma tautai ļauj veidot valsti, kurā attiecību pamatā ir tautas vairākuma taisnīguma ideja. Demokrātiskas tiesiskas valsts galvenais mērķis ir taisnīguma nodrošināšana. Taisnīguma izpratne ir cieši saistīta ar konkrētā sabiedrībā pastāvošiem vērtību priekšrakstiem. Dažādās kultūrās tie var atšķirties. Arī katram cilvēkam piemīt sava izpratne par taisnīgumu jeb taisnīguma mērs. Tāpēc ir svarīgi stiprināt taisnīgumu kā ētisku vērtību. Dažas no taisnīgas rīcības izpratnēm – būt objektīvam, ievērot vienlīdzību, nodrošināt, lai katrs saņem to, kas viņam pienākas. Rīkoties taisnīgi nozīmē arī izsvērt un līdzsvarot pretnostatītas intereses, piešķirot katrai atbilstošu svaru. Valsts kontekstā pienākums nodrošināt taisnīgumu pirmām kārtām gulstas uz likumdevēju. Likumdevējam ir jārod taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības kopējām un indivīda interesēm. Tā kā demokrātiskas tiesiskas valsts galvenais mērķis ir taisnīguma nodrošināšana, tas ir arī likumu galvenais mērķis. Pienācīgā kārtībā pieņemtam likumam ir jānodrošina saskaņa un līdzsvars, vienādos un salīdzināmos apstākļos esošu personu vienlīdzība un labumu sadale proporcionāli personu nopelniem.<sup>51</sup>

Ņemot vērā minēto, var secināt, ka mūsdienu izpratnē jēdziens “taisnīgums” saistāms ar demokrātiskas valsts pārvaldes pamatprincipiem, cilvēktiesību principu ievērošanu, kas sakņojās dabisko tiesību teorijas mācībās, kā arī likumdevēja atbildību līdzsvarot tiesību principu un interešu savstarpējo iedarbību. Neapšaubāmi morāle, ētiskums un Aristoteļa

<sup>47</sup> Broks, J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. SIA “Biznesa augstskola Turība”: Rīga, 2008. 69.-70.lpp.

<sup>48</sup> Turpat, 131.lpp.

<sup>49</sup> Turpat, 259.lpp.

<sup>50</sup> Kriviņš, A. Tiesību jēdziens un būtība. Rīga, 2020. 68.lpp.

<sup>51</sup> Krūmiņa V. “Taisnīgums”. Jurista Vārds, Nr. 7 (1221), 15.02.2022.78.-79.lpp.

godprātība savu ietekmi rod arī mūsdienu taisnīguma izpratnē. Tiesisks likums ir taisnīgs likums. Tādējādi kompensācijai ir jābūt taisnīgai, lai tās noteikšana būtu tiesiska. Interesu sfērā attiecībā uz valsts kompensāciju nodalāmas cietušās personas, noziedzīgā nodarījuma izdarītāja un valsts intereses. Likumdevējam, risinot jautājumu par piemērojamo tiesību uz kompensāciju un nosakot kompensācijas apmēru, jāspēj līdzsvarot visu iesaistīto intereses, nodrošinot arī vienlīdzības principa ievērošanu.

Minētais likumsakarīgi noved pie otra analizējamā pamatjēdziena – “samērīgs”. Proti, kompensācijai ir jābūt ne vien taisnīgai, bet arī samērīgai. “Samērīgs” ir tāds, kura savstarpējās attiecības ir vēlamas, atbilstošas kādām normām.<sup>52</sup> Samērīgs ir arī harmonisks un simetrisks.<sup>53</sup>

Samērīguma princips izriet no Satversmes 1. panta tiesiskas valsts jēdziena. Tiesiskas valsts princips iekļauj mūsdienu demokrātiskas sabiedrības un valsts pastāvēšanas nostādnes – taisnīgumu, tiesisko stabilitāti, samērīgumu. Arī Satversmes tiesa atzinusi, ka no Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet vairāki tiesiskas valsts principi, arī samērīguma un tiesiskās palāvības principi. Samērīguma princips ir taisnīguma ievērošanas pamatnosacījums.<sup>54</sup> Administratīvā procesa likuma<sup>55</sup> 13.pants definē samērīguma principu, nosakot, ka labumam, ko sabiedrība iegūst ar ierobežojumiem, kas uzlikti adresātam, ir jābūt lielākam nekā viņa tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumam. Būtiski privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumi ir attaisnojami tikai ar nozīmīgu sabiedrības labumu.

Augstākā tiesa ir norādījusi, ka Latvijas valstij ir pienākums nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp indivīda tiesībām un sabiedrības interesēm. Šādu līdzsvaru ne vienmēr spēj panākt likumdevējs, pieņemot tiesību normas, tāpēc pienākums ievērot līdzsvaru gulstas arī uz tiesību piemērotāju, kas izvērtē katru gadījumu individuāli.<sup>56</sup> Taisnības labad, uzreiz jānorāda, ka likumdevējs nav piešķīris atbildīgajai iestādei rīcības brīvību izvērtēt katru gadījumu individuāli, lemjot par valsts kompensāciju, līdz ar to šajā jautājumā šobrīd atbildība gulstas pamatā uz likumdevēju.

Pētnieciskā darba kontekstā par samērīgumu varētu runāt divos aspektos:

- 1) vai kompensācijas maksimālais apmērs un aprēķina formula nodrošina indivīda – cietušās personas tiesības uz atbilstošu atlīdzinājumu un vai ierobežojums saņemt lielāku kompensāciju, izvērtējot katru situāciju individuāli, ir samērīgs ar sabiedrības interesēm;
- 2) vai likuma 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas normas ietvaros ir ievērots samērīguma princips.

<sup>52</sup> Samērīgs: Tezaurs.lv. Pieejams: <https://tezaurs.lv/sameriggs> - aplūkots 18.10.2023.

<sup>53</sup> Samērīgs: Letonika.lv. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=1&r=1107&q=sameriggs> – aplūkots 18.10.2023.

<sup>54</sup> Puriņa, V. “Samērīguma princips kriminālsoda piemērošanā”. Jurista Vārds Nr.36 (787), 03.09.2013.

<sup>55</sup> Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 164, 14.11.2001.

<sup>56</sup> Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007.gada 8.marta spriedums lietā Nr. SKA-89/2007.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas<sup>57</sup> 13. pants noteic, ka ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā konvencijā, tiek pārkāptas, ir efektīvas aizsardzības nodrošinājums valsts institūcijās. Minētajā situācijā ar efektīvu nodrošinājumu jāsaprot valsts atbalsts – kompensācija cietušajiem.

Kā norādīts iepriekš, likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” mērķis ir nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo, tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu, tātad valsts kompensācija aptver gan morālo, gan mantisko zaudējuma atlīdzību. Likumdevējs noteicis, ka no valsts puses atlīdzināma konstanta, visos gadījumos vienāda, ar likumu noteikta summa, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušās sekas. Saskaņā ar iepriekšminēto, par valsts kompensācijas maksimālo apmēru iespējams runāt tikai gadījumos, kad noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, turklāt šajos gadījumos par cietušo tiek atzīts kāds no mirušās personas tuviniekiem, attiecīgi noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājušās sekas saistāmas pamatā ar morālo kaitējumu.

Augstākā tiesa savā spriedumā vērsusi uzmanību uz to, ka likumā ir norādīti vairāki kritēriji kompensācijas apmēra noteikšanai un kaitējuma kompensācija uzskatāma par atbilstīgu nodarījumam tikai tad, ja šie kritēriji ir izvērtēti. Morālā kaitējuma kompensācijai ir jāpilda taisnīguma, prevencijas un samierināšanas funkcija. Tai ne tikai jāsniedz mierinājums personai, kuras tiesības tikušas aizskartas, bet arī jāattur vainojamā persona no līdzīgu aizskārumu izdarīšanas nākotnē. Kriminālprocesa likuma 2.panta pirmajā daļā Satversme ir norādīta kā pirmais no kriminālprocesa tiesību avotiem, līdz ar to ikviena Kriminālprocesa likumā ietvertā norma ir interpretējama atbilstoši Satversmes 92.panta trešajam teikumam, tostarp Kriminālprocesa likuma 350.panta pirmā daļa un 352.panta pirmā daļa. Piemērojot Satversmes 92.pantu, ir jāievēro konstitucionālo tiesību teorijas atziņas, kuras norādītas Satversmes 92.panta komentāros. Atbilstoši šiem komentāriem:

1) tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu ir individuālas, jo cietušais ir katra atsevišķa persona, kura tikusi nepamatoti aizskarta;

2) aizskārumi ir pārkāpuma, t.i., neatļautas darbības, rezultāts – kaitīgās tiesiskās sekas, un jebkuras negatīvas sekas, arī sāpes, ciešanas, neērtības, ir pamats atbilstoša atlīdzinājuma saņemšanai par savu tiesību aizskārumu.<sup>58</sup>

---

<sup>57</sup> Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis Nr. 143/144, 13.06.1997.

<sup>58</sup> Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2018. gada 28.marta lēmums lietā Nr.11096125312, SKK-13/2018.

Secināms, ka saskaņā ar kompensācijas jēdziena izpratni Kriminālprocesa likuma tvērumā, nav pamatota likumdevēja pieeja noteikt vienu konstantu summu atkarībā no sekām, nevērtējot situāciju individuāli. Tomēr tas arī netieši norāda uz apstākli, ka valsts kompensācijas mērķis un būtība nav pilnīgs nodarītā kaitējuma atlīdzinājums Kriminālprocesa likuma izpratnē, tā drīzāk ir cita, līdzās pastāvoša valsts atbalsta forma, kas ir tiešā mērā saistīta ar konkrēto kriminālprocesu, tomēr nesatur kriminālprocesuālo mērķu īstenošanas funkciju pilnā apmērā. Tādējādi valsts kompensācijas mērķis pēc būtības nav atlīdzināt pilnībā visu nodarīto kaitējumu, bet gan sniegt nekavējošu valsts atbalstu, lai palīdzētu cietušajam iespējami ātri atgūties no noziedzīgā nodarījuma sekām, tostarp iespēju segt tūlītējus izdevumus, piemēram, medicīniskos izdevumus.<sup>59</sup> Definējot valsts kompensācijas mērķi, var nonākt pie secinājuma, ka likumdevēja izšķiršanās par valsts kompensācijas kā papildu atbalsta mehānisma formu likumā skaidri noteiktā ietvarā, ir drīzāk politiska izvēle un pati par sevi nepārkāpj tiesiskuma principu. Arī Kompensāciju direktīvas uzstādījums ir ieviest sistēmu, atstājot likumdevēja ziņā izvēli kā to ieviest.

Ar likumu noteiktais maksimālais valsts kompensācijas apmērs, pamatojoties uz iepriekšējiem secinājumiem, arī būtu uzskatāms par politisku izvēli, ņemot vērā valstī pastāvošo ekonomisko situāciju un vēsturisko situāciju, tomēr autore vēlas vērst uzmanību arī uz atsevišķiem juridiskiem apsvērumiem, kas noteikti būtu ņemami vērā.

Likumdevējam izdarot politiskas izvēles, vienmēr būtu jānodrošina vienlīdzības principa ievērošana. Kā salīdzinošais kritērijs atlīdzības apmēra noteikšanai ir vērā ņemami Ministru kabineta 2014. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 340 "Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem".<sup>60</sup> Lai gan šis normatīvais regulējums ir paredzēts noziedzīgos nodarījumos cietušajiem, kuri cietuši ceļu satiksmes negadījumā, tomēr salīdzinājumā ar likumā noteikto valsts kompensācijas apmēru, tā ir noteikta daudz augstāka, t.i., cilvēka nāves gadījumā nosaka kompensāciju 30 minimālo mēneša darba algu apmērā. Jānorāda, ka sekas – personas nāve - abos gadījumos, vai tiek piemērots likums "Par valsts kompensāciju cietušajiem", vai iepriekšminētie noteikumi, ir vienādas. Arī Pacientu tiesību likuma<sup>61</sup> 16.panta pirmā un otrā daļa noteic tiesības uz atlīdzību par pacienta dzīvībai vai veselībai nodarīto kaitējumu (arī morālo kaitējumu), kuru ar savu darbību vai bezdarbību nodarījušas ārstniecības iestādē strādājošās ārstniecības personas vai radījuši apstākļi ārstniecības laikā. No Ārstniecības riska

---

<sup>59</sup> Turlaja, A. "Valsts kompensācija cietušajiem: iestāžu sadarbība, kompensācijas apmērs un informatīvais atbalsts": Jurista Vārds Nr.29 (1295), 18.07.2023.

<sup>60</sup> Ministru kabineta 2014. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 340 "Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem" Latvijas Vēstnesis Nr.133, 10.07.2014.

<sup>61</sup> Pacientu tiesību likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.205, 30.12.2009.

fonda ir tiesības saņemt atlīdzību par dzīvībai vai veselībai nodarīto kaitējumu (arī morālo kaitējumu) — nodarītā kaitējuma apmērā, bet ne vairāk kā 142 290 *euro*. Arī šajā gadījumā likumdevējs izšķīries maksimāli izmaksājamās kompensācijas apmēru noteikt krietni augstāku nekā valsts kompensācijas jautājumā. Lai arī iepriekš minētajos piemēros apstākļi ir atšķirīgi, tomēr visas situācijas vieno kopīgā pazīme – citu personu darbības vai bezdarbības rezultātā ir iestājusies personas nāve. Tātad abās salīdzināmajās situācijās likumdevējs ir izvēlējis izstrādāt mehānismus, kuru ietvarā cietušais var saņemt krietni vien lielāku kompensācijas summu par nodarīto kaitējumu, kamēr noziedzīgos nodarījumos cietušie var pretendēt vien uz kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja ar nelielu, bieži vien simbolisku atbalstu no valsts puses. Autore secina, ka noziedzīgos nodarījumos cietušo kompensācijas mehānisms Latvijā ir nepilnīgs, jo neparedz iespēju cietušajam saņemt pilnīgu nodarītā kaitējuma atlīdzinājumu gadījumos, kad kompensāciju nav iespējams piedzīt no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, savukārt, valsts atbalsts šajā kategorijā ir ļoti zems.

Vienlīdzības principa neievērošana attiecībā uz cietušā tiesībām vēl konkrētāk izpaužas, piemērojot likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturto daļu, sadalot valsts kompensācijas apmēru proporcionāli cietušo skaitam. Proti, ja vienā kriminālprocesā cietušais ir tiesīgs saņemt valsts kompensāciju 100% apmērā, tad citā situācijā šis apmērs tiek samazināts atkarībā no cietušo skaita. Satversmes 91.pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vienlīdzības princips, kas nostiprināts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā, liedz valsts institūcijām izdot tādas tiesību normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats. Lai noteiktu, vai un kuras personu grupas ir vienādos un salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast šīs grupas vienojošo pazīmi.<sup>62</sup>

Autore uzskata, ka grupas vienojošā pazīme šajā gadījumā ir personas, kuras atzītas par cietušajiem kriminālprocesā saistībā ar personas nāvi. Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtais daļa paredz atšķirīgu attieksmi, jo minētās personas atrodas vienādos apstākļos – visām ir nodarīts morāls kaitējums, jo noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies tuvinieka nāve. Personas neatrodas atšķirīgos apstākļos, jo kritērijs, kas nosaka atšķirīgo tiesisko seku iestāšanos, nav tieši attiecināms vai ietekmējams no cietušo puses. Proti, cietušo kopējais skaits pamatā nav atkarīgs no cietušā gribas, darbības vai bezdarbības,

---

<sup>62</sup> Satversmes tiesas 2003.gada 4.decembra spriedums lietā Nr.Nr.2003-14-01.

noziedzīgā nodarījuma lietas apstākļiem. Cietušo kopējo skaitu procesā ietekmē tas, vai persona izteikusi gribu būt pat cietušo, tomēr pēc būtības tas ir nesaistīts ar lietas apstākļiem, jo izriet drīzāk no katras personas individuāliem apstākļiem – tuvinieku, kuriem personas nāves rezultātā radies kaitējums, skaita.

Lai noskaidrotu apstrīdētās normas satversmību, nepieciešams izvērtēt vēl trešo elementu – vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītims mērķis, un vai ir ievērots samērīguma princips. Valsts kompetencē ir izlemt, vai gadījumā, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājas personas nāve, kompensācijas apmērs ir sadalāms proporcionāli cietušo skaitam. Personas nāve ir smagākās sekas, kas iestājas noziedzīga nodarījuma rezultātā, bet tai pat laikā nāves gadījums ir atšķirīgs arī ar to, ka šajā gadījumā kompensāciju saņem nevis tieši noziedzīgajā nodarījumā cietusī persona, kura valsts kompensāciju izlietotu tieši, piemēram, ārstēšanās izdevumu segšanai, bet gan citas personas, kuras nāves seku iestāšanās gadījumā kriminālprocesā ir atzītas par cietušajām. Tā kā procesa virzītājam ir rīcības brīvība nāves gadījumā saskaņā ar cietušo personu izteiktajiem lūgumiem atzīt kriminālprocesā par cietušajiem arī vairākas personas (var teikt, visas, kuras izvirza šādu prasījumu), tad attiecīgi likuma piemērošanā vēsturiski bija konstatējams, ka pie vienām noziedzīgā nodarījuma sekām vienā noziedzīgā nodarījumā izmaksātās valsts kompensācijas apmērs var ievērojami atšķirties atkarībā no cietušo skaita kriminālprocesā.

Lai nonāktu pie iespējami taisnīgākā rezultātā, šeit jāvērtē arī vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošana attiecībā uz noziedzīgā nodarījuma izdarītāju. Proti, pirms likumdevēja izšķiršanās kompensāciju sadalīt proporcionāli cietušo skaitam, noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem tiesiskās sekas attiecībā uz piedzīto kompensāciju bija atšķirīgas. Ja vienā situācijā tika noteikts pienākums atlīdzināt kaitējumu vienam cietušajam vienas kompensācijas apmērā, tad citā situācijā radās pienākums atlīdzināt vairākas kompensācijas, krietni palielinot kompensācijas kopējo summu. Tādējādi šķietami vienlīdzīgos apstākļos noziedzīgo nodarījumu izdarītāji saskarās ar atšķirīgu atbildības apmēru. Autore uzskata, ka šajā jautājumā cietušā tiesības tomēr būtu jāvērtē prioritāri attiecībā pret noziedzīgā nodarījuma izdarītāja tiesībām, jo noziedzīgais nodarījums noticis tieši pēdējā darbības vai bezdarbības rezultātā, attiecīgi, veicinot konkrēto seku iestāšanos. Pretējā gadījumā, bez noziedzīgā nodarījuma izdarītāja iesaistes attiecīgais jautājums vispār nebūtu jārisina. Līdz ar to, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā kaitējums ir izdarīts vairākiem cietušajiem, tad arī atbildības apmērs palielināms proporcionāli, proti, taisnīgāks risinājums būtu nevis kompensāciju samazināt proporcionāli cietušo skaitam, aizskarot cietušā tiesības uz taisnīgu un samērīgu kompensāciju, bet gan palielināt proporcionāli, tādējādi palielinot arī vainīgās personas atbildības apmēru. Kā jau iepriekš secināts, valsts kompensācijas mērķis ir tūlītējs atlīdzinājums noziedzīgā

nodarījuma seku novēršanai, kas palīdz cietušajam segt radušos neatliekamās izdevumus. Šī brīža regulējums, kas nosaka kompensācijas summas proporcionālu sadali, pēc būtības vedina uz to, ka šādi neatliekamie izdevumi procesos, kur ir vairāki cietušie, katram atsevišķi varētu būt mazāki. Ja nāves gadījumā minēto attiecina tikai uz neatliekamiem bērnu izdevumiem, tad tam varētu piekrist, tomēr likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 1.pants noteic, ka ar valsts kompensāciju tiek atlīdzināts arī morālais kaitējums, līdz ar to pie neatliekamiem izdevumiem personas nāves gadījumā varētu pieskaitīt, piemēram, arī izdevumus, kas saistīti ar cietušajai personai nepieciešamo psiholoģisko palīdzību, rehabilitāciju u.c. Tādējādi proporcionālam apmēra dalījumam atkarībā no cietušo skaita nav pamatojuma, jo katram cietušajam morālais kaitējums ir individuāls, izpaužas atšķirīgi un ir kompensējams individuāli.

Lai gan Eiropas Savienības likumdevējs attiecībā uz kompensācijas apmēru nav noteicis kritērijus, ar kuriem nosaka kompensācijas minimālos standartus, un par šo jautājumu ir paredzējis atstāt dalībvalstīm īpašu rīcības brīvību, tomēr kompensācijas summa nevar būt tik zema, ka tā kļūst tīri simboliska vai ka no tās izrietošā noderība un ērtības cietušajam ir niecīgas vai nenoizmīgas,<sup>63</sup> kā arī kompensācijas apmērs nevar tikt atzīts par “taisnīgu un samērīgu” Kompensāciju direktīvas 12. panta 2. punkta izpratnē, ja tā tiek noteikta, neņemot vērā izdarītā nozieguma radīto seku smagumu attiecībā uz cietušajiem, un tāād neveido atbilstošo ieguldījumu nodarītā mantiskā un morālā kaitējuma atlīdzināšanā.<sup>64</sup>

Valsts intereses minētais jautājums skar attiecībā uz piešķiramo budžeta līdzekļu apmēru. Nebūtu pieļaujams, ka valsts budžeta līdzekļu apsaimniekošanas nianse vai nespēja novirzīt pietiekamu līdzekļu apmēru konkrētai sfērai, aizskar kādas sabiedrības grupas pamattiesības. Līdz ar to, lai arī jautājums atsevišķos aspektos ir vairāk politisks, nekā juridisks, autore secina, ka likuma 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas regulējums nenodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju cietušajiem Kompensāciju direktīvas izpratnē. Likumdevējs ir pilnā apmērā uzņēmies pienākumu līdzsvarot iesaistīto pušu intereses, paredzot, ka normatīvais regulējums noteic taisnīgus un samērīgus noteikumus, un atbildīgajai iestādei nav rīcības brīvības izvērtēt kādus individuālus apstākļus, taču analizējot likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas praktisko piemērojamību, secināms, ka tiek pārkāpti vienlīdzības un samērīguma principi. Tādējādi minētā norma nenodrošina taisnīgu kompensāciju un atbilstoši iepriekš minētajai G.Radbruha atziņai par taisnīgumu, likumdevēja pieņemtais risinājums nav uzskatāms par tiesisku. Ievērojot konstatēto, ka Satversmes 92.pantā ietvertās tiesības uz

---

<sup>63</sup> Ģenerāladvokāta Mihala Bobeka (*Michal Bobek*) 2020.gada 14.maija secinājumi lietā Nr.C-129/19. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62019CC0129&qid=1686899767959>

<sup>64</sup> Eiropas Savienības tiesas 2020. gada 16.jūlija spriedums lietā C-129/19 *Prezidenza del Consiglio dei Ministri* pret BV. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0129&qid=1686899767959>

atbilstīgu atlīdzinājumu ir individuālas, nav pamata visu personu, kas atzītas par cietušajiem saistībā ar vienas personas nāvi, tiesības uz kompensāciju apvienot vienā kopumā, nosakot vienu kompensāciju uz visiem. Pieņemot lēmumu par valsts kompensāciju, netiek vērtēts noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušos seku smagums attiecībā uz cietušajiem, kas atbilstoši Eiropas Savienības tiesas paustajai atziņai nozīmē, ka kompensācijas apmērs nevar tikt atzīts par “taisnīgu un samērīgu”. Likumdevēja pienākums ir atkārtoti un regulāri pārvērtēt valsts kompensācijas maksimālo apmēru.

## **2. VALSTS KOMPENSĀCIJAS CIETUŠAJIEM TIESISKĀ REGULĒJUMA PIEMĒROŠANAS PRAKTISKIE ASPEKTI**

Lai nonāktu pie secinājuma, vai likumdevēja pieņemtais teorētiskais risinājums strādā arī praksē atbilstoši regulējuma mērķim un jēgai, būtiska ir normatīvā regulējuma praktiskās piemērojamības analīze, konstatējot, vai teorētiskais modelis nerada praktiskās problēmas. Vērtējot likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” praktisko piemērojamību, autore konstatē vairākus problēmjautājumus, kas tiks detalizēti izklāstīti šīs nodaļas ietvaros.

### **2.1. Atbildīgās iestādes kompetence**

Kā jau tika minēts, atbildīgā iestāde līdz 2023.gada 31.decembrim ir Juridiskās palīdzības administrācija, kas ir tieslietu ministra pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. Jānorāda, ka Juridiskās palīdzības administrācijas kā atbildīgās iestādes funkciju un kompetenču uzskaitījums savu nozīmi nezaudē arī pēc 2023.gada 31.decembra, jo Juridiskās palīdzības administrācijas un Tiesu administrācijas apvienošana ietvers, tostarp, arī funkciju un pārvaldes uzdevumu pārneši, līdz ar to visi iestādes sniegtie pakalpojumi nemainīgi tiks nodrošināti arī turpmāk, attiecināmajos tiesību aktos nomainot vien atbildīgās iestādes nosaukumu.

Atbildīgā iestāde darbojas saskaņā ar likumu “Par valsts kompensāciju cietušajiem”, Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumu,<sup>65</sup> Juridiskās palīdzības administrācijas nolikumu<sup>66</sup> (līdz 2023.gada 31.decembrim), iestādes iekšējiem normatīvajiem aktiem. Atbildīgās iestādes funkcijas ietver līdzekļu, kas paredzēti valsts nodrošinātai juridiskajai palīdzībai, un līdzekļu, kas paredzēti valsts kompensācijām cietušajiem, apsaimniekošana, kā arī noziedzīgos nodarījumos cietušo nodrošināšana ar informatīvu atbalstu.<sup>67</sup>

Atbilstoši likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 4.panta pirmajai daļai atbildīgā iestāde veic šādus uzdevumus:

- 1) izmaksā valsts kompensāciju atbilstoši šim likumam;
- 2) izveido un uztur valsts kompensācijas reģistru;
- 3) nodrošina izmaksātās valsts kompensācijas summas piedziņu no cietušā, kurš apzināti sniedzis nepatiesas ziņas, lai saņemtu valsts kompensāciju;

---

<sup>65</sup> Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 52, 01.04.2005.

<sup>66</sup> Ministru kabineta 2005.gada 15.novembra noteikumi Nr. 869 “Juridiskās palīdzības administrācijas nolikums”. Latvijas Vēstnesis Nr. 186, 22.11.2005.

<sup>67</sup> Turpat, 2.punkts.

- 4) nodrošina cietušajam izmaksātās valsts kompensācijas summas piedziņu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja;
- 5) atbilstoši šim likumam sadarbojas ar Eiropas Komisiju un citu Eiropas Savienības dalībvalstu kompetentajām iestādēm;
- 6) pieprasa no procesa virzītāja vai zvērināta tiesu izpildītāja informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu lēmumu par valsts kompensāciju.

Valsts kompensācija, kas paredzēta šā likuma 4.pantā minēto uzdevumu izpildei, tiek izmaksāta no valsts budžeta līdzekļiem, kas paredzēti atbildīgajai iestādei.

Atbildīgā iestāde kā tiešās pārvaldes iestāde ir pakļauta likumam un tiesībām. Tā darbojas normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros. Valsts pārvalde savas pilnvaras var izmantot tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim.<sup>68</sup> Atbilstoši Administratīvā procesa likumā iestrādātajam tiesiskuma principam<sup>69</sup> iestādes rīcībai jāatbilst tiesību normām. Iestāde darbojas normatīvajos aktos noteikto pilnvaru ietvaros. Saskaņā ar privātpersonas tiesību ievērošanas principu<sup>70</sup> privātpersonas tiesību un tiesisko interešu aizsardzība tiek veicināta tiesību normu ietvaros. Ne tiesa, ne iestāde nevar ignorēt likumdevēja gribu, ja tiesību normas ar pietiekamu skaidrību liedz izdot personai labvēlīgāku administratīvo aktu. Tādējādi atbildīgās iestādes kompetencē ietilpst lēmuma pieņemšana par valsts kompensāciju izmaksu atbilstoši likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" nosacījumiem, proti, iestāde nav tiesīga vērtēt kādus individuālus apstākļus konkrētā lietā vai pieņemt adresātam labvēlīgāku lēmumu, nekā to paredz iepriekšminētais likums. Atbildīgā iestāde nav tiesīga ar saviem apsvērumiem aizstāt likumdevēja jau izdarītos samērīguma un citus apsvērumus, pieņemot attiecīgo normu. Lēmuma par valsts kompensāciju cietušajiem pieņemšanas procesā likumdevējs nav pilnvarojis atbildīgo iestādi izdarīt lietderības apsvērumus un izvēlēties piemērotākās tiesiskās sekas. Tādējādi lēmums par valsts kompensāciju ir obligātais administratīvais akts.

Nemot vērā minēto, valsts ir uzņēmusies nodrošināt kompensāciju personai, kurai ar tīšu noziedzīgu nodarījumu ir radīts kaitējums, nosakot stingras atbildīgās iestādes kompetences robežas. Tajā pašā laikā valsts nav uzņēmusies atlīdzinājuma funkciju pilnībā, jo faktiskais atlīdzinātājs ir noziedzīga nodarījuma izdarītājs. Atbildīgā iestāde kā izpildvaras orgāns šajā gadījumā praktiski likumā skaidri noteiktā formā un apjomā izpilda likumdevēja gribu daļēja kaitējuma atlīdzinājuma nodrošināšanā.

---

<sup>68</sup> Valsts pārvaldes iekārtas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 94, 21.06.2002. 10.panta pirmā daļa.

<sup>69</sup> Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 164, 14.11.2001. 7.pants.

<sup>70</sup> Turpat, 5.pants.

## **2.2. Noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija kā būtisks valsts kompensācijas apmēra noteikšanas kritērijs**

Lai arī no likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7.panta otrās daļas izriet, ka pamatkritērijs valsts kompensācijas apmēra noteikšanā ir noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušās sekas, tomēr ne visos gadījumos tas nosaka izmaksājamās summas galīgo apmēru. Likumdevējs ir norādījis lēmuma pieņemšanai nepieciešamās informācijas par konkrēto kriminālprocesu saturu un apjomu, turklāt šis uzskaitījums ir izsmeļošs. Saskaņā ar 8.panta otro daļu, ja valsts kompensācijas pieprasīšanas brīdī kriminālprocesā nav pieņemts galīgais nolēmums, cietušais valsts kompensācijas pieprasījuma veidlapai pievieno procesa virzītāja izziņu, kurā norādīts:

- 1) noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laiks un vieta;
- 2) noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija, izziņas izsniegšanas brīdī konstatētā noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vainas forma, kriminālprocesa uzsākšanas datums un krimināllietas numurs;
- 3) informācija par personu, kura kriminālprocesā atzīta par cietušo;
- 4) informācija par personu, kura kriminālprocesā atzīta par cietušā pārstāvi, ja cietušais tiesības īsteno ar pārstāvja starpniecību;
- 5) noziedzīga nodarījuma rezultātā nodarītā kaitējuma raksturs;
- 6) eksperta atzinuma sniegšanas datums, atzinuma numurs un ekspertīzes izdarītājs;
- 7) informācija par noziedzīga nodarījuma izdarītāju kriminālprocesā, ja šādas informācijas izpaušana netraucē patiesības noskaidrošanu lietā;
- 8) to personu skaits, kuras atzītas par cietušajiem tajā pašā kriminālprocesā sakarā ar iestājušos personas nāvi, un informācija par šīm personām.

Atbilstoši minētā panta trešajai daļai, ja kriminālprocess ir pabeigts vai stājies spēkā procesa virzītāja lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu personu nereabilitējošu apstākļu dēļ, cietušais valsts kompensācijas pieprasījuma veidlapai pievieno spēkā stājušos galīgo procesa virzītāja nolēmumu.

Formāli procesa virzītājam savā izziņā norādot visus iepriekšminētos kritērijus, iestādei būtu jābūt skaidram un pietiekošam pamatojumam lēmuma pieņemšanai. Tomēr praksē nereti problēmas sagādā tieši noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar dzimumneaizskaramības vai tikumības aizskārumu. Ievērojot to, ka šī lietu kategorija ik gadu sastāda ievērojamu daļu no pieņemto lēmumu skaita (2022.gadā pieņemti 211 lēmumi par valsts kompensācijas izmaksu sakarā ar aizskartu cietušā tikumību vai dzimumneaizskaramību (27% no pieņemto lēmumu

kopējā skaita), kas ir par 28% vairāk nekā 2021.gadā<sup>71</sup>), ir būtiski izvērtēt, vai likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem” nosaka pietiekošas vadlīnijas efektīvai lēmuma pieņemšanai, kā arī īpatnību kvalifikācijas noteikšanā ietekmi uz valsts kompensācijas lēmuma pieņemšanas procesu.

Kā iepriekš norādīts, atbildīgajai iestādei likumdevējs nav piešķīris tiesības izvērtēt katra konkrētā kriminālprocesa faktiskos apstākļus, bet lēmums par valsts kompensāciju ir balstāms uz procesa virzītāja sniegto informāciju par konkrēto kriminālprocesu. Krimināllietās, kas saistītas ar personas tikumības vai dzimumneaizskaramības aizskārumu, procesa virzītājam nereti ir grūtības noteikt noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, ņemot vērā, piemēram, to, ka bieži šie noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti ilgstošākā laika periodā vai izdarītas vairākas līdzīgas darbības, taču nepieciešams konstatēt, vai darbības izdarītas ar vienotu nodomu. Minētais, savukārt, rada grūtības sniegt arī precīzu likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 8.panta otrās daļas 1.punktā noteikto informāciju par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laiku un vietu<sup>72</sup>, vai informāciju par noziedzīgo nodarījumu skaitu. Praksē objektīvu iemeslu dēļ šī problemātika visvairāk izgaismojās tieši pirmstiesas procesa laikā, kamēr tiek veiktas izmeklēšanas darbības. Lai arī likumdevējs ir paredzējis tiesības cietušajam saņemt valsts kompensāciju uzreiz, kolīdz ir uzsākts kriminālprocess un persona atzīta par cietušo, tomēr procesa virzītājs sākotnējā stadijā vēl nav veicis nepieciešamās izmeklēšanas darbības, lai noskaidrotu lietas apstākļus un savāktu pierādījumus noziedzīgā nodarījuma sastāva esamībai. Praksē konstatējams, ka noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija var mainīties jebkurā kriminālprocesa stadijā.

Izmaksājamās kompensācijas apmēru, savukārt, vistiešāk ietekmē tas, vai procesa virzītājs konkrēto nodarījumu atzīst par atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu, vai tomēr izdala vairākus atsevišķus noziedzīgos nodarījumus. Kā piemēru var minēt Augstākās tiesas lēmumu<sup>73</sup> lietā par Krimināllikuma 160.panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, proti, Augstākā tiesa atcēla apgabaltiesas spriedumu, ar kuru persona tika atzīta par vainīgu divu Krimināllikuma 160.panta otrajā daļā paredzēto noziegumu izdarīšanā. Apelācijas instances tiesa norādījusi, ka apsūdzētā darbības nav kvalificējamās kā viens turpināts noziegums, kuru aptver vienots nodoms, jo minētajām darbībām ir divas dažādas objektīvās izpausmes – vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana pretdabiskā veidā, kas saistīta ar vaginālu iekļūšanu cietušās ķermenī un vardarbīgs orālais akts. Krimināllikuma 160.panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu sastāvs ir formāls, proti, katrs nodarījums ir

---

<sup>71</sup> Juridiskās palīdzības administrācijas publiskais pārskats: 2022. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/1110/download?attachment> – aplūkots 19.10.2023.

<sup>72</sup> Nereti šo informāciju nav iespējams precīzi noteikt visa kriminālprocesa gaitā.

<sup>73</sup> Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada [...] lēmums lietā Nr. SKK-[L]/2021.

pabeigts ar minēto darbību uzsākšanas brīdi nolūkā apmierināt savu dzimumtieksmi. Savukārt, Senāts savu lēmumu argumentējis, norādot: “Krimināltiesību teorijā ir pausti atšķirīgi viedokļi par to, vai nodarījums ar divām vai vairākām alternatīvām darbībām ir uzskatāms par komplicētu atsevišķu vienotu noziedzīgu nodarījumu, bet attiecībā uz šādu darbību kvalifikāciju nostiprinājies vienots viedoklis, ka nodarījums, kura objektīvo pusi raksturo vairākas alternatīvas darbības, kvalificējams kā atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums neatkarīgi no tā, vai persona izdarījusi tikai vienu vai arī vairākas no panta dispozīcijā norādītajām darbībām (*Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 140.-141.lpp*), vienā laikā izdarītas alternatīvas darbības ir jānorāda vainīgās personas apsūdzībā, bet sods jānosaka viens atbilstoši panta vai panta daļas (punkta) sankcijai, jo noziedzīgu nodarījumu daudzējādība nav veidojusies (*Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 296.lpp*). [...] Krimināllikuma 160.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma kā atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma sastāvu var veidot kā tikai viena no panta dispozīcijā norādītajām alternatīvajām darbībām, tā arī darbību kopums dažādā secībā, kas tiek realizētas viena mērķa sasniegšanai, pastāvot vainīgā vienotam nodomam un ir cieši saistītas laikā un vietā.”

Noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas problemātiku Augstākās tiesas Senāts risinājis arī, piemēram, lietā Nr. SKK-[C]/2022 par Krimināllikuma 160.pantā (Seksuāla vardarbība) paredzēto noziedzīgo nodarījumu sastāvu objektīvās puses izpausmēm un šo sastāvu nošķiršanu, vai lietā Nr. SKK-[I]/2020 par Krimināllikuma 160. un 162.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu nošķiršanu (likuma redakcijā līdz 2014.gada 14.jūnijam). Tiesa gan šajos gadījumos no lēmumos pieejamās informācijas nav secināms, vai kvalifikācijas noteikšanas problemātika kādā kriminālprocesa stadijā varēja ietekmēt arī lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanas procesu, taču šādu iespēju nevar izslēgt. Lai arī minēto piemēru pamatā ir Krimināltiesību teorijas problēma un pirmā lēmuma tekstā ietverta norāde uz atšķirīgiem viedokļiem šajā jautājumā, tomēr pirmā situācija spilgti iezīmē valsts kompensācijas lēmuma pieņemšanas praktisko problemātiku.

Likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem” neierobežo cietušā tiesības saņemt vairākas valsts kompensācijas, ja persona ir cietusi vairākos noziedzīgos nodarījumos. Tāpēc procesa virzītāja sniegtā informācija par noziedzīgo nodarījumu skaitu būtiski ietekmē kompensācijas apmēru, proti, iepriekš aprakstītajā situācijā cietušajam, pieprasot valsts kompensāciju laikā, kad lieta tika izskatīta apelācijas instancē (pieņemot, ka nav nokavēts valsts kompensācijas pieprasīšanas termiņš), būtu tiesības saņemt divas kompensācijas, savukārt, laikā pēc Augstākās tiesas lēmuma pieņemšanas – tikai vienu kompensāciju. Konkrētajā

situācijā nav informācijas par noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju pirmstiesas procesa laikā, bet tā varētu būt vēl citādāka, ņemot vērā, ka galīgi jautājums tika izšķirts tikai pēdējā instancē. Jānorāda, ka likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem” neparedz izmaksātās kompensācijas piedziņu no cietušā, ja galīgajā nolēmumā lietas faktiskie apstākļi ir mainījušies, arī tad nē, ja pēc kompensācijas izmaksas procesa virzītājs kriminālprocesu izbeidz, jo, piemēram, nav konstatēta noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība. Tādējādi veidojas situācijas, ka no valsts budžeta līdzekļiem kriminālprocesa sākuma stadijās tiek izmaksāti tādi līdzekļi, kas pēc tam netiks piedzīti, jo nevienai pusei netiek konstatēts izmaksātās valsts kompensācijas atgriešanas valsts budžetā pienākums.

Secināms, ka minētā problemātika nav risināma šī pētnieciskā darba ietvaros, jo praktisko kompensācijas apmēra noteikšanas pusi tiešā mērā ietekmē krimināltiesību teorijas un materiālo tiesību piemērošanas problemātika. Tomēr ievērojot to, ka kriminālprocesa lietas apstākļi un nianšes, kas attiecas uz noziedzīgo nodarījumu skaitu un kvalifikāciju, var būt komplicētas, ieteicams būtu papildināt likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 8.panta otro daļu, nosakot procesa virzītāja pienākumu sniegt objektīvu papildu informāciju par lietas apstākļiem un noziedzīgo nodarījumu skaitu, kas var būtiski ietekmēt lēmuma par valsts kompensācijas pieņemšanu procesu. Atbildīgā iestāde var ņemt vērā procesa virzītāja norādi par pamatotām šaubām par noziedzīgā nodarījuma esamību, tādējādi apturot administratīvās lietas virzību līdz visu apstākļu noskaidrošanai kriminālprocesā, neizmaksājot pārāk ātri valsts kompensāciju kriminālprocesā, kurš potenciāli tiks izbeigts noziedzīgā nodarījuma sastāva trūkuma dēļ un tādējādi nodrošinot valsts budžeta līdzekļu efektīvu apsaimniekošanu. Gadījumos, kad attiecībā pret cietušo ir izdarīti vairāki noziedzīgi nodarījumi un tas ir pierādīts atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajam, šādas informācijas sniegšana laikus nodrošina valsts kompensācijas izmaksu par visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, optimizējot procesu un novēršot nepieciešamību atjaunot administratīvo lietu vēlākā stadijā. Turpretī gadījumos, kad pastāv šaubas par galīgo noziedzīgo nodarījumu skaitu, lai novērstu kompensācijas izmaksu par vairāk nodarījumiem, nekā tiesa atzīst, procesa virzītājam nevajadzētu formāli uzskaitīt visus iespējamus noziedzīgos nodarījumus, atstājot iespēju cietušajam nepieciešamības gadījumā vērsties atbildīgajā iestādē tomēr atkārtoti. Ar minēto autore uzsver, ka izmeklēšanas gaita un informācijas sniegšana kriminālprocesa ietvaros nevar kļūt formāla. Iesaistītajām pusēm ir jāvērtē katra situācija individuāli, tostarp atbildīgajai iestādei nav jāapmierinās ar formālu likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 8.panta otrajā daļā ietvertu faktu uzskaitījumu, bet gan jāveicina sadarbība ar procesa virzītāju, vērtējot katru individuālu situāciju plašāk.

### **2.3. Administratīvā procesa lietās par valsts kompensāciju iesaistīto iestāžu sadarbība**

Turpinot jau aizsākto tēmu par procesa virzītāja atbildību, sniedzot informāciju atbildīgajai iestādei, jānorāda, ka formālisms iestāžu sadarbības procesā ir nevēlams un var novest pie neadekvāta situācijas risinājuma. Ņemot vērā to, ka atbildīgajai iestādei nav tiesību iepazīties ar lietas materiāliem vai izvērtēt krimināllietas apstākļus, tad procesa virzītājs ir tas, kurš piepilda administratīvā procesa lietu par valsts kompensāciju ar saturu – apstākļiem un kritērijiem, kuri ir nozīmīgi lēmuma pieņemšanā.

Formāla procesa virzītāja izziņa kriminālprocesa laikā par konkrētā procesa apstākļiem, nenorādot papildu apsvērumus vai šaubas, ja tādi pastāv, noved pie formāli tiesiska lēmuma administratīvā procesa lietā, tomēr vēlāk tas var izrādīties neadekvāts, proti, izmaksāti līdzekļi no valsts budžeta personai, kura nemaz nav cietusi, vai cietusi “mazāk” nekā sākotnēji šķitis.

Pretējā situācijā, kad procesa virzītājs informācijas trūkuma vai piesardzības dēļ sniedz mazāk informācijas, proti, norāda vien informāciju par viena noziedzīgā nodarījuma sastāva esamību, un cietušais netiek kompensēts pietiekami, jo vēlākā stadijā atklājas arī citi noziedzīgi nodarījumi, likumdevējs ir paredzējis iespēju atjaunot un turpināt konkrētā administratīvā procesa lietu, izmaksājot papildu kompensāciju. Līdz ar to cietušā tiesības pēc tam tiek realizētas pilnā apmērā. Tomēr situācijās, kad persona tiek kompensēta faktiski nepamatoti, jo kriminālprocess tiek izbeigts, konstatējot noziedzīgā nodarījuma neesamību, mehānisms valsts budžeta līdzekļu atguvei ir nepilnīgs. Te jāizdala divas dažādas situācijas: 1) cietušais apzināti sniedzis nepatiesas ziņas; 2) kriminālprocesa izmeklēšanas laikā netiek konstatēta noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība, piemēram, pierādījumu trūkuma dēļ vai lietā nav subjekta u.tml. Ja pirmajā situācijā cietušais ir apzināti sniedzis nepatiesu informāciju, tad otrā gadījumā iespējama situācija, kur cietušais nav apzināti melojis, tomēr noziedzīgo nodarījumu pierādīt neizdodas. Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 20.panta pirmā daļa noteic cietušā atbildību, proti, ja konstatēts, ka cietušais apzināti sniedzis nepatiesas ziņas, lai saņemtu valsts kompensāciju, vai līdz lēmuma par valsts kompensācijas izmaksāšanu izpildei nav paziņojis atbildīgajai iestādei par izmaiņām valsts kompensācijas pieprasījumā minētajās ziņās, kas attiecas uz saņemto kompensāciju par nodarīto kaitējumu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai viņa vietā no citas personas, atbildīgā iestāde pieņem lēmumu par izmaksātās valsts kompensācijas piedziņu un paziņo to cietušajam. Tātad, lai būtu piemērojama minētā teikuma pirmā daļa, nepieciešams konstatēt šādu faktu. Gadījumā, kad kriminālprocess ir uzsākts, noteikta kvalifikācija pēc konkrēta panta pazīmēm u.c. valsts kompensācijas lietā nepieciešamie apstākļi, cietušā kompensācijas pieprasījums nav uzskatāms par nepatiesu ziņu

sniegšanu, jo tajā brīdī aktīvā pirmstiesas procesā šīs ziņas – procesa virzītāja sniegtā informācija par kriminālprocesu - ir uzskatāmas par patiesām un vērā ņemamām. Pēc tam, kad valsts kompensācija jau ir izmaksāta un kriminālprocess tiek izbeigts, šī panta daļa vairs nav attiecināma, jo valsts kompensācijas pieprasīšanas brīdī informācija bija patiesa un aktuāla. Savukārt, minētā teikuma otrā daļa noteic pienākumu cietušajam informēt par izmaiņām valsts kompensācijas pieprasījumā minētajās ziņās, kas attiecas uz saņemto kompensāciju par nodarīto kaitējumu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai viņa vietā no citas personas. Tātad šī teikuma daļa faktiski noteic vien mehānismu kā atgūt izmaksāto kompensāciju gadījumā, ja vienlaikus ar valsts kompensācijas pieprasīšanu cietušais saņem kompensāciju arī citā veidā, bet izvēlas par to noklusēt. Faktu par kriminālprocesa izbeigšanu atbildīgā iestāde var konstatēt līdz lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanai, vadoties no informācijas sistēmās iekļautās informācijas, tomēr cietušais nav atbildīgs pat kompensācijas atmaksu šajā gadījumā, vai tad, ja procesu izbeidz pēc valsts kompensācijas izmaksas. Autore neuzskata, ka būtu jāapgrūtina šie subjekti ar pienākumu atmaksāt valsts budžetā izmaksāto kompensāciju gadījumos, kad netiek pierādīts viņu prasījums, tomēr tas pastiprina procesa virzītāja atbildības mēru, sniedzot tikai pierādījumos balstītu informāciju iestādei, pievēršot uzmanību tām niansēm, kas var būtiski ietekmēt kompensācijas apmēru.

Bez iepriekš jau norādītajiem kritērijiem, šāda būtiska nianse arī ir cietušo skaits kriminālprocesā saistībā ar konkrētās personas nāvi. Lai arī faktiski procesa virzītājam jānorāda viens cipars atbilstošā ailē, kļūdoties šajā darbībā, tas var novest pie nepareiza kompensācijas aprēķina, nepareizi piemērojot vai nepiemērojot vispār likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturto daļu. Lai arī minētais apstāklis ir iespējamais cilvēcīgas kļūdas rezultāts un nav risināms teorētiski, praktiski to varētu mazināt nodrošinot regulāras apmācības procesa virzītājiem.

Saistībā ar cietušo skaitu kriminālprocesā, kur iestājusies personas nāve, ir arī kāds teorētisks apstāklis, kurš praksē noved pie atšķirīga rezultāta līdzīgās situācijās. Ar to domāta likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta piektā daļa, kura noteic: “Ja pēc valsts kompensācijas izmaksāšanas sakarā ar noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājušos personas nāvi procesa virzītājs tajā pašā kriminālprocesā par cietušo atzīst citu personu, valsts kompensāciju tai izmaksā tādā pašā apmērā, kādā tā tika izmaksāta cietušajam vai cietušajiem.” Tas nozīmē, ka gadījumos, kad procesa virzītājs sākotnēji par cietušo kriminālprocesā atzīst tikai vienu personu, kurai atbildīgā iestāde izmaksā kompensāciju pilnā apmērā, bet vēlāk atzīst vēl arī citas personas, tad šiem pārējiem cietušajiem arī ir tiesības saņemt kompensācijas 100% apmērā, kas vēlreiz norāda uz to, ka var būt situācijas, kad ir vairāki cietušie saistībā ar vienas

personas nāvi kriminālprocesā, taču regulējums par kompensācijas proporcionālu sadali nav piemērojams.

Iepriekšminētais noved pie secinājuma, ka procesa virzītājs, sniedzot informāciju par cietušo un noziedzīgo nodarījumu, kļūst netieši atbildīgs arī par valsts budžeta līdzekļu efektīvu un atbilstošu izlietojumu. Pozitīvi vērtējami ir tie gadījumi, ja lietā nav noskaidroti visi apstākļi vai pastāv pamatotas šaubas, procesa virzītājs informē atbildīgo iestādi, ka izziņu atbilstoši likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 8.panta otrajai daļai sniegs pēc visu apstākļu noskaidrošanas. Atgriezeniskā saite un informētība par kriminālprocesa virzību dod iespēju paredzēt arī administratīvās lietas tālāku virzību, nepieciešamības gadījumā informējot par to cietušo.<sup>74</sup>

Visciešākā sadarbība valsts kompensācijas administratīvās lietas izskatīšanas laikā objektīvi veidojas tieši ar iestādi, kuras lietvedībā minētais process atrodas (Valsts policiju, prokuratūru vai tiesu). Tomēr atsevišķos gadījumos un it īpaši lietās par nepilngadīgo tikumības vai dzimumneaizskaramības aizskārumiem nozīmīga sadarbība ir arī ar bāriņtiesām un citām iestādēm. Bāriņtiesas veic virkni pienākumu bērnu tiesību aizsardzības jomā, tostarp, aizstāv bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības; piedalās lietas izskatīšanā tiesā un sniedz atzinumu, ja likums nosaka vai tiesa atzīst bāriņtiesas piedalīšanos lietas izskatīšanā par nepieciešamu; Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos pārstāv bērnu kriminālprocesā; pārstāv audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības; izvērtē, vai vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības.<sup>75</sup> Bāriņtiesas aktīva iesaiste nepilngadīgā cietušā situācijas noregulēšanā un informācija par nepilngadīgā ģimeni un dzīves apstākļiem, var ietekmēt valsts kompensācijas lietas izskatīšanas gaitu, proti, atbildīgajai iestādei laicīgi saņemot informāciju no bāriņtiesas par konkrēto ģimeni ir iespēja nepieciešamības gadījumā apturēt lietas virzību vai, pamatojoties uz bāriņtiesas sniegto viedokli, lai nodrošinātu nepilngadīgā interešu aizsardzību, pieprasīt cietušā pārstāvim iesniegt informāciju par citas personas vai paša nepilngadīgā norēķinu kontu, kurā ieskaitāma valsts kompensācija. Vislielākā nozīme tam ir situācijās, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts ģimenes lokā, proti, nepilngadīgais ir cietis no kāda tuvinieka vai ģimenei pietuvinātas personas. Ņemot vērā to, ka atbildīgā iestāde neveido tiešu kontaktu ar nepilngadīgo cietušo, tad iesaistīto institūciju sniegtā informācija par to, kas būtu paša bērna interesēs gadījumos, kad valsts kompensāciju pieprasa bērna vecāks, ir būtiska.

---

<sup>74</sup> Turlaja, A. “Valsts kompensācija cietušajiem: iestāžu sadarbība, kompensācijas apmērs un informatīvais atbalsts”. Jurista Vārds Nr. 29 (1295), 18.07.2023.

<sup>75</sup> Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 107, 07.07.2006. 17.panta 1., 3., 8., 10. un 11.punkts.

## 2.4. Nepilngadīgā interešu ievērošanas īpatnības

Viens no nepilngadīgo tiesību aizsardzības pamatprincipiem ir bērna interešu prioritāte. Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.<sup>76</sup> Minētais nostiprināts arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma<sup>77</sup> 6.pantā, nosakot, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras.

Kriminālprocesa likums noteic personu loku, kas var būt nepilngadīgā cietušā pārstāvis kriminālprocesā: 1) māte, tēvs vai aizbildnis; 2) viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies; 3) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis; 4) tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.<sup>78</sup> Tādējādi likumdevējs noteicis visai plašu personu loku, lai nodrošinātu iespējami labāko risinājumu nepilngadīgā interešu aizsardzībai kriminālprocesā.

Jāteic, ka situācija nav tik labvēlīga attiecībā uz administratīvā procesa iespējām, proti, lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšana notiek administratīvā procesa ietvaros, kur nepilngadīgā pārstāvības iespējas ir krietni ierobežotākas. Administratīvā procesa likums noteic, ka nepilngadīgas personas procesuālās tiesības īsteno šīs personas likumiskais pārstāvis.<sup>79</sup> Līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās.<sup>80</sup> Tēvs un māte uz aizgādības tiesību pamata ir sava nepilngadīgā bērna dabiskie aizbildņi, savukārt, bez vecāku aizgādības palikušam bērnam ieceļams aizbildnis.<sup>81</sup> Audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības pārstāv bāriņtiesa.<sup>82</sup> Bāriņtiesa lemj par bāreņa vai bez vecāku gādības palikuša bērna ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē konkrētam bērnam nav piemērota. Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietota bērna aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs.<sup>83</sup> Tātad bērna likumiskie pārstāvji, pirmkārt, ir viņa vecāki.<sup>84</sup> Ja vecāku nav vai viņiem

<sup>76</sup> ANO Ģenerālās asamblejas 1989.gada 20.novembra Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis Nr. 237, 28.11.2014.

<sup>77</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.

<sup>78</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005. 104.panta otrā daļa.

<sup>79</sup> Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 164, 14.11.2001.21.panta otrā un trešā daļa.

<sup>80</sup> Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis Nr.41, 20.02.1937. 177.pants.

<sup>81</sup> Turpat, 222.un 223.pants.

<sup>82</sup> Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 107, 07.07.2006. 17.panta 10.punkts.

<sup>83</sup> Turpat, 35.pants.

<sup>84</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.24.panta trešā daļa.

ir atņemtas aizgādības tiesības, bērnu administratīvā procesa ietvaros var pārstāvēt aizbildnis, bāriņtiesas priekšsēdētājs un ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas vadītājs. Minētās personas var pilnvarot arī citas personas šīs tiesības realizēt saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 38.pantu.

Secināms, ka neatkarīgi no tā, kura persona pārstāv bērnu kriminālprocesā, tiesības pieprasīt valsts kompensāciju ir tikai likumiskajam pārstāvim. Praksē tas rada problēmas saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem pret nepilngadīgo ģimenē, arī gadījumos, kad noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir ģimenei pietuvināts cilvēks. Proti, kriminālprocess tiek uzsākts un turpināts neatkarīgi no bērna likumiskā pārstāvja gribas, taču valsts kompensāciju bez pārstāvja izteiktas gribas nav iespējams izmaksāt. Līdz ar to pastāv risks, ka gadījumos, kad vecāks nav ieinteresēts bērna tiesību aizsardzībā, taču aizgādības tiesības nav atņemtas, bērna tiesības uz kompensāciju netiek realizētas. Tas varētu būt, piemēram, situācijā, kad noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir viens no vecākiem, bet otrs joprojām ir bērna likumiskais pārstāvis, taču baidoties no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vai nevēloties pasliktināt viņa situāciju, zinot, ka valsts izmaksātā kompensācija tiks piedzīta no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, vecāks izvēlas kompensāciju nepieprasīt.

Arī citās situācijās, kurās likumiskais pārstāvis nav ieinteresēts aizstāvēt bērna intereses, šī problēma ir aktuāla. Piemēram, ja vecāks pats kaut kādā veidā ir veicinājis noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu vai nav mēģinājis to novērst, vai kopumā nenodrošina pilnvērtīgu bērna aprūpi. Lai arī iepriekš minētais varētu būt par pamatu bāriņtiesas lēmumam pārtraukt vecāka aizgādības tiesības, praktiski pastāv risks, ka valsts kompensācija tiks izmaksāta konkrētajam vecākam pat, ja būs jau uzsākts process par aizgādības tiesību pārtraukšanu, bet lēmums vēl nebūs pieņemts, jo atbildīgās iestādes rīcībā var nebūt informācijas par attiecīgo ģimeni. Lietā par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērnam likums noteic bāriņtiesas pienākumu veikt zināmas darbības, kuras varētu prasīt laiku, līdz ar to pat, ja pastāv ievērojams risks, tiesiskās sekas iestāsies tikai pēc bāriņtiesas lēmuma. Šajā gadījumā bāriņtiesas proaktīva iesaiste ir būtiska, strādājot ar ģimeni, izvērtējot situāciju, zinot par bērna tiesībām uz kompensāciju un uzņemoties iniciatīvu informēt iespējami laicīgi arī atbildīgo iestādi. Tādējādi atbildīgā iestāde bērna interešu aizsardzības labad var apturēt administratīvās lietas virzību līdz brīdim, kad bāriņtiesā būs pabeigta lieta par aizgādības tiesību pārtraukšanu vai atņemšanu, vadīties pēc bāriņtiesas ieteikuma, kāda turpmākā rīcība būtu atbilstošākā bērna interesēm, tāpat iespējams pieprasīt bērna vecākam, kas joprojām uzskatāms par likumisko pārstāvi, atvērt uz bērna vārda norēķinu kontu un informēt par to atbildīgo iestādi. Saskaņā ar bērna interešu aizsardzības prioritātes principu šajā ziņā atbildīgajai iestādei ir zināma rīcības brīvība veikt tādas darbības, kas atbilstu bērna labākajām interesēm.

Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 11.panta trešā daļa noteic, ka atbildīgā iestāde valsts kompensācijas summu ieskaita valsts kompensācijas pieprasījumā norādītajā norēķinu kontā. Likumdevējs nav paredzējis nekādus ierobežojumus attiecībā uz norēķinu kontu, arī ne lietās par valsts kompensācijas izmaksu nepilngadīgajiem cietušajiem. Minētais norāda uz otru būtisku risku lēmuma par valsts kompensācijas izmaksu pieņemšanas procesā, proti, atbildīgajai iestādei nezinot par to, ka valsts kompensācijas pieprasījuma iesniedzējs ir likumiskais pārstāvis, kurš patiesībā nemaz nav ieinteresēts bērna interešu aizsardzībā, lemj par kompensācijas izmaksu uz vecāka kontu, taču rezultātā bērns šos līdzekļus nesaņem un tie arī netiek novirzīti viņa vajadzībām. Likums neparedz pienākumu atbildīgajai iestādei sekot izmaksāto līdzekļu izlietojumam, līdz ar to nepastāv mehānisms, kā pārliecināties un nodrošināt to, ka kompensācija tiek izlietota bērna vajadzībām.

Šeit varētu oponēt ar pretargumentu, ka pienākums izmaksāt valsts kompensāciju tikai uz bērna kontu, radītu šķēršļus bērniem no labvēlīgām ģimenēm piekļūt naudas līdzekļiem uzreiz. Piemēram, Civillikums noteic, ka aizbildnim ik gadus jādod attiecīgajai bāriņtiesai norēķins par savu aizbildņa pārvaldību.<sup>85</sup> Visa skaidrā nauda, izņemot nepilngadīgā kārtējiem izdevumiem nepieciešamo, aizbildnim jānogulda uz procentiem kādā no kredītiestādēm.<sup>86</sup> Tā kā vecāki ir dabiskie bērna aizbildņi, arī viņiem nav pilnīgas rīcības brīvības pār bērnam piederošu mantu. Vecāki pārvalda bērnu mantu ar aizbildņu tiesībām un pienākumiem, bet viņi ir atsvabināti no pienākuma sniegt norēķinos sīkas ziņas par izdevumiem bērnu uzturam, norādot tikai šo izdevumu kopsummu. Kad bērnam piekrīt kāda manta, tad tas no vecākiem, kam piekrīt šīs mantas pārvaldība, sastāda mantas sarakstu un iesniedz to bāriņtiesai.<sup>87</sup> Tātad pie nosacījuma, ka valsts kompensācija ieskaitāma tikai pašam nepilngadīgajam piederošā norēķinu kontā, problēma rastos ar iespēju kompensāciju izmantot uzreiz, lai iespējami drīz novērstu kaitējuma radītās negatīvās sekas. Proti, kā ieceltajiem aizbildņiem, tā arī vecākiem būtu jāsaprot rīcība ar bērnam piekritušajiem naudas līdzekļiem ar bāriņtiesu. Šajā situācijā aktualizējas jautājums – vai kompensācija, kuru nav iespējams realizēt tūlīt, saglabā savu mērķi un nezaudē jēgu.

Lai risinātu šo problēmu, pirmkārt, būtu nepieciešams stiprināt bērna tiesisko interešu aizsardzību valstī, lai mazinātu situācijas, kad bērna tiesības realizē bērna aizsardzībā neieinteresēti pārstāvji. Tomēr šis būtu pārāk komplicēts jautājums, kas krietni pārsniedz šī pētnieciskā darba robežas. Diskutabls būtu arī jautājums par to, vai nepilngadīgo tiesības tiktu labāk aizsargātas gadījumā, ja likums “Par valsts kompensāciju cietušajiem” noteiktu iespēju

---

<sup>85</sup> Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis Nr.41, 20.02.1937. 300.pants.

<sup>86</sup> Turpat, 296.pants.

<sup>87</sup> Turpat, 191. un 193.pants.

administratīvajā procesā atbildīgajā iestādē nepilngadīgo cietušo pārstāvēt nepilngadīgā pārstāvim kriminālprocesā. Minētais veidotu kolīziju ar Administratīvā procesa likumā noteikto un paplašinātu kā iepriekšējā, tā arī Civillikumā noteikto par nepilngadīgo interešu pārstāvību. Tāpēc autore izvirza apgalvojumu, ka jāizšķiras starp divām situācijām:

- 1) kompensācija ir pieejama tūlīt pēc pozitīva lēmuma par valsts kompensāciju izpildes, taču pastāv risks, ka kompensācija netiks izlietota to nepilngadīgo vajadzībām, kuru tiesības pārstāv un realizē neieinteresēti pārstāvji (šī brīža situācija);
- 2) kompensācija tiek izmaksāta tikai uz nepilngadīgajam piederošu bankas kontu, tomēr tas rada formālu slogu pārstāvjiem piekļūt šiem naudas līdzekļiem un tos izmantot bērna vajadzībām, potenciāli pagarinot kompensācijas faktiskās saņemšanas procesu.

Ja nepastāv ideālais variants un jebkura izvēle noved pie zināma riska, tad autore aicina izvēlēties situāciju ar vismazāko risku. Proti pirmajā gadījumā risks ir atsevišķas cietušo grupas – bērni, kuri dzīvo nelabvēlīgos apstākļos un iespējami cieš no savas ģimenes locekļu rīcības, attieksmes, nevērības utt. – tiesību nenodrošināšana vispār, t.i., likumdevējs pieļauj, ka praksē šādas situācijas ir iespējamās, tomēr, lai neapgrūtinātu citus cietušos, saglabā šo risku un iespējami pakļauj šos bērnus vēl lielākai viktimizācijai, proti, viņi ne tikai ir cietuši savā ģimenē, bet arī nesaņem valsts atbalstu, jo valsts savā nevērībā šo atbalstu nodod pāridarītāja rīcībā. Turpretī, otrā situācija rada tiesību efektivitātes risku, kas nozīmē, ka tiesības tiek garantētas visiem, tikai to realizācija paredz papildu darbības. Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādībā esošas personas mantisko interešu aizstāvību<sup>88</sup> noteic, ka ārpusģimenes aprūpē nodotam bērnam izmaksājamā valsts kompensācija cietušajam ir ieskaitāma bērna vārdā atvērtā bankas kontā. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas ieskatā valsts kompensācijas cietušajam mērķis ir kompensēt noziedzīgā nodarījumā nodarīto (gan morālo, gan fizisko) kaitējumu un tās izlietošana ir skatāma kopsakarībā ar palīdzības sniegšanu cietušajam bērnam, nozieguma rezultātā radīto traumatisko seku mazināšanai – respektīvi, izlietojama mērķim jābūt bērna emocionālā un fiziskā stāvokļa uzlabošanai vai stabilizēšanai, saskaņā ar sociālās rehabilitācijas vardarbībā cietušam bērnam atzinuma ieteikumiem, piemēram, papildus psihoterapijas vai mūzikas/mākslas terapijas apmaksai, specifisku medikamentu vai medicīnisku procedūru apmaksai. Tādēļ bērna aizbildnis, institūcijas vadītājs vai audžuģimene bērnam izmaksāto valsts kompensāciju cietušajam drīkst izlietot tikai pamatojoties uz īpašu bāriņtiesas lēmumu, ar kuru atļauts no bērna konta ņemt

---

<sup>88</sup> Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādībā esošas personas mantisko interešu aizstāvību. Pieejams: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj7uN\\_Uzr6CAxVeGxAHQ-4CoQQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bti.gov.lv%2F180%2Fdownload&usq=A0vVaw24Fdr\\_em3b5mlc\\_H2HDqHv&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj7uN_Uzr6CAxVeGxAHQ-4CoQQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bti.gov.lv%2F180%2Fdownload&usq=A0vVaw24Fdr_em3b5mlc_H2HDqHv&opi=89978449) – aplūkots 12.11.2023.

noteiktu naudas summu konkrēta mērķa, kas balstīts bērna emocionālās vai fiziskās labklājības uzlabošanas vajadzībās, apmaksai. Par naudas izlietojumu bāriņtiesā iesniedzama atskaite. Autore uzskata, ka šāds risinājums visos gadījumos – arī tad, ja bērna likumiskie pārstāvji ir viņa vecāki, būtu bērna tiesību nodrošinājumam atbilstošākais risinājums, kas, iespējams, radītu nepieciešamību atvieglot kārtību kādā bāriņtiesa veic pārraudzības funkciju, bet tomēr saglabājot šo kontroles mehānismu. Autoresprāt, būtu nosakāma kārtība, kura paredzētu visu bērna likumisko pārstāvju, tostarp dabisko aizbildņu vecāku, pienākumu valsts kompensācijas pieprasījumā norādīt bankas kontu, kurš atvērts uz bērna vārda. Gadījumos, kad šos līdzekļus nepieciešams izlietot bērna vajadzību nodrošināšanai, pārstāvim būtu jālūdz atļauja bāriņtiesai, un akcepta gadījumā arī jāiesniedz atskaite par izlietotajiem līdzekļiem. Autore uzskata, ka procedūru nav nepieciešams sarežģīt. Divreizēja vēršanās bāriņtiesā salīdzinājumā ar bērna mantisko interešu iespējamiem pārkāpumiem nebūtu pārlieku liels slogs vecākiem, taču aizsargātu visapdraudētākos bērnus. Šāda izšķiršanās mazinātu diskusiju arī par pārstāvības institūtu valsts kompensācijas piešķiršanas procesā, jo šajā gadījumā būtu nepieciešama tikai pārstāvja izteiktā griba, līdz ar to pirmšķietami varētu secināt, ka personas, kura iecelta par bērna pārstāvi kriminālprocesā, izteikta griba par valsts kompensācijas izmaksu bērnam nerada apdraudējumu bērna interesēm, bet komplicētās ģimenes lietās tieši veicina to realizāciju.

## **2.5. Valsts kompensācija izlīguma procesā**

Kriminālprocesa likums paredz iespēju izbeigt kriminālprocesu uz izlīguma pamata. Izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi.<sup>89</sup> Atbilstoši Krimināllikumā noteiktajam personu, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, izņemot noziedzīgus nodarījumus, kuru rezultātā iestājusies cilvēka nāve, var atbrīvot no kriminālatbildības, ja ir izlīgums ar cietušo vai viņa pārstāvi un persona pēdējā gada laikā nav tikusi atbrīvota no kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, noslēdzot izlīgumu, un pilnīgi novērsusi ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai atlīdzinājusi nodarīto zaudējumu.<sup>90</sup>

Praksē šāds noziedzīgs nodarījums varētu būt tīšs vidēja smaguma miesas bojājums, kas kvalificējams pēc Krimināllikuma 126.panta pirmās daļas pazīmēm un saskaņā ar noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju pieskaitāms pie mazāk smagiem noziegumiem.<sup>91</sup> Par vidēja smaguma

---

<sup>89</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005. 379.panta pirmās daļas otrais punkts.

<sup>90</sup> Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998. 58.panta otrā daļa.

<sup>91</sup> Turpat, 7.panta trešā daļa.

miesas bojājumu cietušajam ir tiesības pieprasīt valsts kompensāciju 50% apmērā no valsts kompensācijas maksimālā apmēra (personai, kura atzīta par cietušo 2023.gadā – 1550 euro).

Cietušā un personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, samierināšanos var veicināt Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks. Izlīgumā norāda, ka tas noslēgts labprātīgi, puses saprot tā sekas un kādi ir tā nosacījumi. To paraksta abas puses.<sup>92</sup>

Saskaņā ar iepriekš norādīto, izlīguma būtība ir abu pušu samierināšanās, kas sevī ietver arī zaudējumu atlīdzību. Tātad tā ir abpusēja vienošanās, kura paredz to, ka kaitējums jau ir atlīdzināts vai kārtību, kādā tas tiks atlīdzināts, arī to, ka cietušajam nav nekādu pretenziju pret noziedzīgā nodarījuma izdarītāju. Tomēr praksē spēkā esošā regulējuma ietvaros var būt iespējama situācija, kad cietušais noslēdz šādu vienošanos, vienlaikus paturot un realizējot arī savu tiesību uz valsts kompensāciju.

Likuma “Par valsts kompensāciju” 9.pants noteic, ka valsts kompensācijas pieprasījumu iesniedz triju gadu laikā pēc dienas, kad persona atzīta par cietušo vai ir uzzinājusi par faktiem, kas šai personai dod tiesības to darīt. Likumdevējs nav ierobežojis cietušo, nosakot konkrētu kriminālprocesa stadiju, kad pieteikums iesniedzams, tātad pieteikumu var iesniegt arī izlīguma procesa laikā vai pēc tam, kad tāds ir noslēgts, ja vien ir ievērots iepriekš minētais termiņš. Ja vienošanās sevī ietver kaitējuma atlīdzības apmēru, tad piemērojama likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta pirmā daļa, kura noteic, ja cietušais ir saņēmis kompensāciju par nodarīto kaitējumu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai viņa vietā no citas personas, valsts kompensācijas apmēru samazina atbilstoši jau saņemtajai kompensācijai. Problēma praksē rodas brīdī, kad atbildīgajai iestādei netiek sniegta informācija par notiekošo vai plānoto izlīguma procesu un abi procesi, gan izlīgums, gan administratīvais process par valsts kompensācijas piešķiršanu notiek vienlaicīgi. Tad atbildīgā iestāde nevar piemērot minētā likuma 7.<sup>1</sup> panta pirmo daļu, jo cietušais vēl nav saņēmis kompensāciju vai abas kompensācijas faktiski tiek saņemtas vienlaicīgi, līdz ar ko nav piemērojams arī likuma 3.<sup>1</sup> panta pirmās daļas pirmais punkts par cietušā pienākumu atmaksāt valsts budžetā cietušajam izmaksāto valsts kompensāciju. Veidojas situācija, kurā cietušais tiesiski var saņemt divas kompensācijas vienlaicīgi. Šis apstāklis arī noved pie jautājuma par vienlīdzības principa ievērošanu. Likuma robs, kas iespējams pie noteiktiem apstākļiem un laika ziņā ir piesaistīts konkrētai situācijai, veicina vienlīdzības principa pārkāpumu, paredzot šādam cietušajam šajā konkrētajā situācijā atšķirīgas tiesiskās sekas, nekā citiem cietušajiem, kas cietuši tādā pašā noziedzīgā nodarījumā.

---

<sup>92</sup> Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005. 381.pants.

Autore uzskata, ka minēto problēmu būtu iespējams risināt, paredzot atrunu likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem”, kas nedod tiesības pieprasīt valsts kompensāciju gadījumā, ja kriminālprocess tiek izbeigts uz izlīguma pamata. Pie šāda nosacījuma cietušais joprojām saglabā savas tiesības pieprasīt valsts kompensāciju kriminālprocesa laikā pirms tiek noslēgts izlīgums, taču brīdī, kad notiek vienošanās ar noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, cietušajam labprātīgi apliecinot to, ka kaitējums jau ir atlīdzināts, šādai tiesībai nebūtu vairs jāpastāv. Lai nodrošinātu minēto, būtu nepieciešams izdarīt grozījumus likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem”, izsakot 2.panta 3.<sup>1</sup> daļu šādā redakcijā:

*“(3<sup>1</sup>) Cietušajam nav tiesību saņemt valsts kompensāciju, ja kriminālprocess tiek izbeigts uz izlīguma pamata, un cietušais apliecina, ka noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītais kaitējums ir atlīdzināts.”*

## **2.6. Valsts kompensācijas piedziņas nianse**

Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 4.panta pirmās daļas 3. un 4.punkts noteic, ka atbildīgā iestāde nodrošina cietušajam izmaksātās valsts kompensācijas summas piedziņu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja un noteiktos gadījumos<sup>93</sup> no cietušā.

Ņemot vērā to, ka valsts kompensāciju var izmaksāt jebkurā kriminālprocesa stadijā, likumdevējs noteicis: “Ja cietušajam valsts kompensācija izmaksāta nepabeigtā kriminālprocesā un nav uzsākta tiesas izmeklēšana pirmās instances tiesā, pieteikuma par izmaksātās valsts kompensācijas piedziņu valsts interesēs uzturēšanu spēkā un apmierināšanu nodrošina Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā.”<sup>94</sup> Līdz ar to, ja ir nepieciešamie priekšnoteikumi šīs normas piemērošanai, atbildīgajai iestādei zūd pienākums piedzīt izmaksāto summu valsts interesēs, taču to īsteno procesa virzītājs.

Savukārt, ja uz lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanas brīdi kriminālprocess ir pabeigts un tiesa apmierinājusi cietušā kompensācijas pieteikumu, atbildīgā iestāde ar lēmumu par valsts kompensāciju stājas cietušā (piedzinēja) vietā izmaksātās valsts kompensācijas apmērā un informē par to cietušo vai viņa pārstāvi un zvērinātu tiesu izpildītāju.<sup>95</sup>

No minētā izriet nepārprotama līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā izmaksātās valsts kompensācijas piedziņas kārtība un kārtība, kādā atbildīgā iestāde to piedzen administratīvā procesa ietvaros, ja kriminālprocess ir pabeigts. Zināma neskaidrība

---

<sup>93</sup> Ja konstatēts, ka cietušais apzināti sniedzis nepatiesas ziņas, lai saņemtu valsts kompensāciju, vai līdz lēmuma par valsts kompensācijas izmaksāšanu izpildei nav paziņojis Juridiskās palīdzības administrācijai par izmaiņām valsts kompensācijas pieprasījumā minētajās ziņās, kas attiecas uz saņemto kompensāciju par nodarīto kaitējumu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai viņa vietā no citas personas (likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 20.panta pirmā daļa).

<sup>94</sup> “Par valsts kompensāciju cietušajiem”: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006. 21.panta pirmā daļa.

<sup>95</sup> Turpat, 21.panta otrā daļa.

rodas par laika periodu, kurā notiek lietas izskatīšana tiesā. Rodas jautājums, kam ir pienākums piedzīt izmaksāto valsts kompensāciju, ja lēmums par valsts kompensācijas izmaksu pieņemts iztiesāšanas laikā.

Senāts norādījis<sup>96</sup>, ka, nosakot cietušās personas labā piedzenamo kompensācijas apmēru, jāņem vērā no valsts saņemtā kompensācija un jāsamazina no apsūdzētā piedzenamā kompensācija atbilstoši saņemtajai valsts kompensācijai. Attiecīgi, neievērojot valsts kompensācijas izmaksas faktu, nav arī ievērotas Kriminālprocesa likuma 26.nodaļā noteiktās prasības, kā arī Kriminālprocesa likuma 15.pantā nostiprinātais kriminālprocesa princips – tiesības uz taisnīgu tiesu.

Tādējādi secināms – ja pirmstiesas procesa laikā izmaksātās kompensācijas piedziņa Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā ir tiesas pienākums, tad atbilstoši judikatūras atziņām būtu jānodrošina minētā principa piemērošana arī iztiesāšanas laikā.

Iespējams likumdevējs apzināti jautājumu par piedziņas procesa piekritību iztiesāšanas laikā izvēlēties neregulēt precīzi, jo atbilstoši labai praksei un tiesiskuma principam būtu vēlams, lai visā kriminālprocesa laikā piedziņa valsts interesēs notiek Kriminālprocesa likumā noteiktā kārtībā, taču objektīvi nav iespējams noteikt citu precīzu brīdi, līdz kuram tiesas pienākums ir ņemt vērā valsts kompensācijas izmaksu, ievērojot atšķirīgās procesu sarežģītības pakāpes un dažādos iztiesāšanas laikus. Turklāt gadījumā, ja procesa virzītājs nav piedzinis valsts kompensāciju ar gala nolēmumu, tad atbildīgā iestāde joprojām to var izdarīt administratīvā procesa ietvaros.

Praksē šāda kārtība rada risku, ka tiesas gala nolēmums un lēmums administratīvajā procesā par valsts kompensāciju tiek pieņemti vienlaicīgi, līdz ar to ne tiesa ir ņēmusi vērā izmaksāto valsts kompensāciju un nodrošinājusi tās piedziņu, ne arī atbildīgā iestāde savā lēmumā ir stājusies cietušā vietā izmaksātās valsts kompensācijas apmērā, veicot atbilstošu atrunu. Līdz ar to rodas procesuāla neskaidrība un faktiski vienai no institūcijām būtu jātaisa papildu lēmums, lai nodrošinātu tiesisku gala rezultātu.

Otra problemātikas nianse saistāma ar administratīvās lietas izskatīšanas ilgumu gadījumā, kad atbildīgās iestādes rīcībā ir informācija par faktu, ka tiesas gala nolēmums ir tikko kā pieņemts vai tas notiks tuvāko dienu laikā. Faktiski, lai varētu piemērot likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 21.panta otro daļu, atbildīgajai iestādei ir jāsaņem tiesas gala nolēmuma spēkā stāšanās, sprieduma labprātīgas izpildes termiņš un brīdis, kad tas tiek nodots piespiedu izpildei zvērinātam tiesu izpildītājam (ja ir tāda nepieciešamība), lai procesuāli īstenotu likumā noteikto pienākumu stāties cietušā (piedzinēja) vietā izmaksātās valsts

---

<sup>96</sup> Senāta Krimināllietu departamenta 2020.gada 2.septembra lēmums lietā Nr. SKK-200/2020.

kompensācijas apmērā. Praktiski tas nozīmē administratīvā procesa lietas izskatīšanas termiņa pagarinājumu un liedz cietušajam īstenot savas tiesības iespējami ātrā laikā.

Iespējamie risinājumi varētu ietvert valsts kompensācijas piedziņas funkcijas pilnīgu pārnesei uz administratīvo procesu, jo tiesa joprojām varētu ņemt vērā atbildīgās iestādes pieņemto lēmumu, tomēr abas institūcijas nebūtu procesuāli tik ļoti saistītas vai spiestas pakārtot savas darbības otrai iestādei. Procesu būtu iespējams ievērojami efektivizēt arī bez būtiskiem grozījumiem likumā, proti, veicinot digitalizācijas procesu attīstību un sasaistot visas kriminālprocesā iesaistītās institūcijas vienā tiešsaistes platformā, nodrošinot ātru informācijas apmaiņu gan starp iestādēm, gan lietas dalībniekiem, tādējādi izslēdzot iespēju, ka viena iestāde, pieņemot lēmumu savas kompetences ietvaros, nav pienācīgi informēta par citas iestādes darbību konkrētajā procesā, kas var būtiski ietekmēt pieņemamo lēmumu.

## 2.7. Jurisdikcija pārrobežu lietās

Mūsdienās noziedzība attīstās līdz ar sabiedrības tendenču un tehnoloģiju attīstību, bieži apsteidzot arī likumdevēju. Līdz ar to ir aktīvi jādomā par mūsdienīgiem risinājumiem, kas aptver noziedzīgus nodarījumus interneta vidē, tostarp, ar pārrobežu elementu, īpaši situācijās, kad noziedzīgā nodarījuma piesaiste konkrētai valstij ir grūti nosakāma.

Valsts kompensācijas kontekstā pamatā var runāt par noziedzīgiem nodarījumiem interneta vidē, kas saistīti ar tikumības un dzimumneaizskaramības aizskārumu. Eiropas Padomes Konvencijas par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību<sup>97</sup> (turpmāk – Lansarotes konvencija) komitejas 36. sanāksmē 2023. gada 10. martā pieņemtā Otrās novērtēšanas kārtas īstenošanas ziņojumā “Bērnu aizsardzība pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību, ko veicina informācijas un komunikāciju tehnoloģijas”<sup>98</sup> uzmanība pievērsta jautājumam “kā risināt izaicinājumus, kas radušies saistībā ar paša bērna radītiem seksuāla rakstura attēliem un/vai video”, izteiktas rekomendācijas dalībvalstīm, apkopot labās prakses piemēri, ietverti dalībvalstu tiesību aktu un darbību apraksti un novērtējumi.

No ziņojumā ietvertajiem apsvērumiem izriet, ka seksuāla izmantošana un seksuāla vardarbība, ko veicina informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, daudzos gadījumos var būt saistīta ar vairāk nekā vienu valsti un ņemot vērā to noziedzīgo nodarījumu veidu, kas saistīti ar paša bērna radītiem seksuāla rakstura attēliem un/vai video, ne vienmēr ir skaidrs, ka ir

---

<sup>97</sup> Eiropas Padomes Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību. "Latvijas Vēstnesis" Nr.123, 27.06.2014.

<sup>98</sup> *Lanzarote Committee: 10.03.2022.Implementation report “The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs).* Pieejams: <https://rm.coe.int/implementation-report-on-the-2nd-monitoring-round-the-protection-of-ch/1680a619c4> - aplūkots 25.10.2023.

jākonstatē tikai viena teritorija, kurā izdarīts noziedzīgais nodarījums.

Latvijā saskaņā ar Krimināllikuma 2. pantu var saukt pie kriminālatbildības, ja Latvijas teritorijā ir izdarīta vismaz viena no noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Lansarotes konvencija prasa visām pusēm uzņemties jurisdikciju gadījumos, kad noziedzīgo nodarījumu, uz kuru attiecas šī konvencija, ir izdarījis kāds no to valstspiederīgajiem, pat ja noziedzīgais nodarījums noticis ārvalstīs. Latvija norādījusi, ka tā uzņemsies jurisdikciju attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar seksuālu vardarbību pret bērniem vai bērnu seksuālu izmantošanu, neatkarīgi no tās valsts tiesību aktiem, kurā noziedzīgais nodarījums izdarīts, ja to izdarījis kāds no valstspiederīgajiem vai persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir tās teritorijā. Latvijā noziedzīga nodarījuma izdarītājs nedrīkst būt saukts pie kriminālatbildības vai nodots tiesai tajā jurisdikcijā, kurā noziedzīgais nodarījums izdarīts.

Jānorāda, ka šādā situācijā veidojas problemātika ar jurisdikcijas noteikšanu valsts kompensācijas jautājumā. Ja Latvija ir uzsākusi kriminālprocesu par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts citas valsts teritorijā, tad cietušais nevar pretendēt uz valsts kompensāciju Latvijā saskaņā ar likumu "Par valsts kompensāciju cietušajiem", kā arī to, vai būs tiesības uz kompensāciju otrā valstī, noteiks konkrētās valsts tiesību akti. Iespējama situācija, ka cietušais nekvalificējas valsts kompensācijas saņemšanai nevienā no valstīm.

Attiecībā uz smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem Latvija norādījusi, ka iespējama cietušā valstspiederības principa ievērošana - konstatēt jurisdikciju attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts pret kādu no valstspiederīgajiem vai personu, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir tās teritorijā. Arī šajā gadījumā iespējama tā pati problemātika.

Rodas jautājums, vai gadījumā, ja Latvijā tiek uzsākts un izmeklēts kriminālprocess par citas vai vairāku citu valstu teritorijā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem un cietušais ir valstspiederīgais un/vai persona, kura patstāvīgi uzturas Latvijā, nebūtu jāparedz tiesības pieprasīt valsts kompensāciju Latvijā, ievērojot to, ka tās valsts atbildīgajai institūcijai, kuras teritorijā noziedzīgs nodarījums ir noticis, bet kurā tas netiek izmeklēts un arī cietušais šajā valstī neuzturas, varētu rasties zināmi šķēršļi (piemēram, efektīva informācijas apmaiņa, valodas barjera utt.) novērtēt situāciju objektīvi un pieņemt lēmumu. Autore uzskata, ka likumdevējam būtu jāparedz iespēja gadījumā, kad cietušais ir Latvijas valstspiederīgais, kurš cietis noziedzīgā nodarījumā ar pārrobežu raksturu, saņemt valsts kompensāciju Latvijā gadījumā, kad ir saņemts atteikums no tās valsts atbildīgās iestādes, kuras teritorijā noziedzīgs nodarījums izdarīts, īpaši situācijā, ja kriminālprocess tiek izmeklēts Latvijā. Minētais nepieciešams, lai veicinātu tiesību uz kompensāciju nodrošinājumu visiem cietušajiem neatkarīgi no tā, kuras valsts teritorijā noziedzīgs nodarījums izdarīts, saskaņā ar Kompensāciju direktīvas preambulas 6.apsvērumu.

### 3. KOMPENSĀCIJU MEHĀNISMS NOZIEDZĪGOS NODARĪJUMOS CIETUŠAJIEM ATSEVIŠKĀS ĀRVALSTĪS

Kompensāciju direktīvas preambulas 7.apsvērums norāda uz direktīvas mērķi, proti, ar šo direktīvu izveido sadarbības sistēmu, lai noziegumos cietušajiem atvieglotu kompensācijas saņemšanu pārrobežu gadījumos, kurai jādarbojas, pamatojoties uz dalībvalstu sistēmām kompensāciju piešķiršanai tādos tīšos, vardarbīgos noziegumos cietušajiem, kas izdarīti to teritorijā. Tādēļ visās dalībvalstīs jābūt kompensācijas mehānismam. Daudzas dalībvalstis jau ir izveidojušas šādas kompensācijas sistēmas, un tādējādi dažas no tām pilda savas saistības saskaņā ar Eiropas 1983. gada 24. novembra Konvenciju par kompensācijām vardarbīgos noziegumos cietušajiem.<sup>99</sup> Līdz ar direktīvas ieviešanu tika panākts, ka pilnīgi visas dalībvalstis pievēršas šim jautājumam un izveido kompensācijas sistēmu. Tomēr netika noteikti stingri noteikumi un dalībvalstīm atstāta arī zināma rīcības brīvība jautājumā, kā to ieviest un kādā formā nodrošināt cietušo tiesības uz kompensāciju, tostarp, neaizliedzot arī ieviest vai paturēt spēkā labvēlīgākus noteikumus noziegumos cietušo vai citu noziegumos skartu personu labā.<sup>100</sup>

Saskaņā ar minēto direktīvu ir izveidota arī kontaktpunktu sistēma, kas rīko regulāras kontaktpunktu sanāksmes, lai veidotu un turpinātu ciešu sadarbību un informācijas apmaiņu starp dalībvalstu palīgiestādēm un lēmējiestādēm, sniegtu palīdzību un meklētu risinājumus grūtībās.<sup>101</sup> Līdz ar to, katrai dalībvalstij, vērtējot iespējamus un nepieciešamos uzlabojumus savas valsts tiesiskajā sistēmā, ir iespēja un savā ziņā arī pienākums ņemt vērā arī citu dalībvalstu pieredzi, labās prakses piemērus, tādējādi smēloties idejas citas valsts praksē pārbaudītiem jauninājumiem.

Lai sasniegtu šī pētnieciskā darba mērķi un izstrādātu priekšlikumus valsts kompensācijas sistēmas uzlabojumiem Latvijā, autore izvēlējusies trīs Eiropas Savienības dalībvalstis, kuru praksi attiecībā uz valsts kompensācijas mehānismu izvērtēt padziļināti.

Nīderlande izvēlēta tāpēc, ka šīs valsts sistēma veidojusies senāk nekā Latvijā, tā ir nedaudz komplicētāka, jo paredz vairākus mehānismus cietušā kompensēšanai, taču vienlaikus arī nodrošina iespēju saņemt pilnīgāku atlīdzinājumu, daži no nosacījumiem ir cietušajam labvēlīgāki, nekā Latvijā, turklāt ir izveidota arī mūsdienīga tiešsaistes platforma iestāžu savstarpējai sadarbībai, kas veicina procesu efektivizāciju.

---

<sup>99</sup> Kompensāciju direktīvas preambulas 8.apsvērums.

<sup>100</sup> Turpat, 17.panta a) apakšpunkts.

<sup>101</sup> Turpat, 16.pants.

Lietuva un Igaunija izvēlētas, jo tāpat kā Latvija ir Baltijas valstis, kas vēsturiskās attīstības ziņā gājušas līdzīgu ceļu. Lai arī Lietuvā jau divtūkstošo gadu sākumā pastāvēja valsts kompensācijas sistēma, nopietnas pārmaiņas sistēma piedzīvoja tikai gadu pirms likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” pieņemšanas Latvijā, pieņemot līdzīga tipa likumu Lietuvā. Savukārt, Igaunijā Cietušo atbalsta likums tika pieņemts gadu pirms Lietuvas – 2004.gadā. Abas kaimiņvalstis radušas iespēju noziedzīgos nodarījumos cietušajiem izmaksāt lielākas kompensācijas, nekā Latvija.

### 3.1. Nīderlande

Cietušie Nīderlandē var saņemt bezmaksas palīdzību, konsultācijas un informāciju no dažādām organizācijām. Noziegumos cietušajiem tiek garantētas tiesības uz informāciju, atbalstu, aizsardzību, pārstāvību, tulka pakalpojumu, kompensāciju u.c. Arī tie, kas atrodas Nīderlandē uzņēmējdarbības, studiju, ģimenes apmeklējuma vai tūrisma nolūkos, ir tiesīgi saņemt atbalstu pēc nozieguma vai nelaimes gadījuma. *Victim Support Netherlands*<sup>102</sup> (angļu val.) palīdz noziedzīgos nodarījumos, satiksmes negadījumos vai katastrofās cietušajiem un izdzīvojušajiem vai to tuviniekiem. Atbalsts tiek sniegts arī lieciniekiem un citām iesaistītajām pusēm.<sup>103</sup>

Ja persona ir cietusi noziedzīgā nodarījumā, ir būtiski iespējami drīz par to ziņot policijai, lai vainīgo personu sauktu pie atbildības. To var izdarīt klātienē policijas iecirknī vai nelielu kriminālpārkāpumu gadījumā arī telefoniski un tiešsaistē. Lietu pārņem prokuratūra, kad aizdomās turētā persona ir atrasta. Ja tiek konstatēts pietiekošs iemesls, persona tiek apcietināta un saukta pie kriminālatbildības.

Nīderlandes valdība aktīvi strādā pie cietušo tiesību stiprināšanas kriminālprocesā. Viens no veidiem, kā to panākt, ir nodrošinot cietušajiem pieejamu informāciju gan par tiesvedības gaitu, gan par zaudējumu atlīdzināšanas iespējām. Smagu noziegumu upuriem un viņu tuviniekiem ir tiesības uz tulka un advokāta palīdzību.<sup>104</sup>

Katru gadu aptuveni 200 000 līdz 300 000 cilvēku piedzīvo smagu vai atkārtotu vardarbību ģimenē.<sup>105</sup> Aptuveni 119 000 bērnu cieš no ļaunprātīgas izmantošanas, tostarp fiziskas vardarbības, seksuālas vardarbības un nevērības. Valdība strādā, lai mazinātu bērnu

---

<sup>102</sup> Cietušo atbalsta organizācija.

<sup>103</sup> *How is victim support regulated in the Netherlands?: slachtofferwijzer.nl* Pieejams: <https://slachtofferwijzer.nl/how-is-victim-support-regulated-in-the-netherlands> - aplūkots 26.10.2023.

<sup>104</sup> *Victims of a crime: government.nl*. Pieejams: <https://www.government.nl/topics/administration-of-justice-and-dispute-settlement/going-to-court> - aplūkots 26.10.2023.

<sup>105</sup> *Domestic violence: government.nl*. Pieejams: <https://www.government.nl/topics/domestic-violence> - aplūkots 26.10.2023.

ļauņprātīgu izmantošanu, atbalstot vecākus savu bērnu audzināšanā, ātrāk identificējot ļauņprātīgu izmantošanu un uzlabojot sadarbību starp aprūpes un atbalsta dienestiem.<sup>106</sup>

Pamatā ir uzstādījums, ka personai, kura nodarījusi kaitējumu cietušajam, tas ir jākompensē. Noziedzīgos nodarījumos cietušajiem ir dažādas iespējas prasīt no vainīgajiem zaudējumu atlīdzību.

Saskaņā ar Nīderlandes Kriminālkodeksu cietušais var celt prasību par kaitējuma kompensāciju kriminālprocesa ietvaros, tiesas sēdes laikā aizpildot veidlapu vai mutiski. Cietušajam šajā gadījumā nav jāmaksā tiesas nodevas. Nepieciešamie priekšnosacījumi: kaitējums radies noziedzīga nodarījuma rezultātā, aizdomās turētā persona ir noskaidrota, kompensācija vai tās daļa netiks atmaksāta citā veidā, aizdomās turētā klātesamība tiesā. Ja tiesnesis apmierina cietušā prasību, pastāv divi kompensācijas saņemšanas veidi: cietušais summu piedzen pats vai ar tiesu izpildītāja starpniecību vai, pamatojoties uz tiesas spriedumu, prokurors liek atbildīgajai iestādei (*Central Authority of Judicial Collection* – angļu val.) iekasēt šo summu.

Cietušajam ir tiesības pieteikt kaitējuma kompensāciju civilprocesuālā kārtībā. Notiesājošs spriedums krimināllietā var kalpot par pierādījumu. Nav noteikts limits prasības apmēram, līdz ar to tiesnesis var apmierināt prasību par krietni lielāku kaitējuma kompensāciju, tomēr cietušajam jāapmaksā tiesas nodevas, kā arī advokāta pakalpojumi, turklāt lietas izskatīšana civilprocesuālā kārtībā var aizņemt vairāk laika.

Mehānisko transportlīdzekļu garantijas fonda atbalsts paredzēts cietušajiem negadījumos, kas saistīti ar mehāniskiem transportlīdzekļiem, gadījumos, kad cietušais nevar saņemt apdrošināšanas atlīdzību, jo iesaistītais transportlīdzeklis nav zināms vai nav apdrošināts.<sup>107</sup>

Vardarbīgo noziegumu kompensācijas fonds (*Schadefonds Geweldsmisdrijven* – holandiešu val.) (turpmāk – fonds) piešķir finansiālu kompensāciju cilvēkiem, kuri kļuvuši par vardarbīga nozieguma upuriem, kā rezultātā guvuši smagus psiholoģiskus vai fiziskus ievainojumus. Atlīdzinot nodarītos zaudējumus, noziegumu fonds atzīst, ka cietušajiem nodarīts pāri. Šādā veidā kompensāciju fonds veicina uzticības atjaunošanu.<sup>108</sup>

Kompensāciju var saņemt par visu veidu apzināti izdarītiem vardarbīgiem noziegumiem, t. i., par uzbrukumu, vardarbības draudiem un/vai draudiem ar ieroci, slepkavību, nonāvēšanu aiz neuzmanības, vardarbīgu laupīšanu un vardarbīgiem dzimumnoziegumiem

<sup>106</sup> *Child abuse: government.nl*. Pieejams: <https://www.government.nl/topics/child-abuse> - aplūkots 26.10.2023.

<sup>107</sup> *Victims of crimes: smartadvocaten.nl*. Pieejams: <https://smartadvocaten.nl/en/liability-law/liability-algemeen/victims-of-crimes> - aplūkots 26.10.2023.

<sup>108</sup> *Recognition gives strength: schadefonds.nl*. Pieejams: <https://www.schadefonds.nl/en/> - aplūkots 26.10.2023.

(noziegumiem pret dzimumneaizskaramību, kā arī izvarošanu). Kompensāciju var saņemt arī aiz neuzmanības nonāvētas personas radnieki.

Maksājuma mērķis ir kompensēt cietušajam nodarītās sāpes un ciešanas (morālo kaitējumu), kā arī radušos finansiālos zaudējumus, piemēram, medicīnas izdevumus, kas radušies nozieguma nodarītā kaitējuma dēļ, vai ienākumu zaudējumu darbnespējas dēļ. Maksājums nav paredzēts, lai kompensētu pilnīgi visus zaudējumus. To izmaksā noteiktā un nemainīgā apmērā kā vienreizēju maksājumu, lai palīdzētu segt nodarītā kaitējuma radītās izmaksas. Kompensāciju var saņemt arī mirušā cietušā radnieki - laulātais, dzīvesdraugs vai reģistrētais partneris, vecāks, bērns, brālis vai māsa - par pārdzīvojumiem, kas radušies kā pārdzīvojušam radniekam, kā arī par apbedīšanas izmaksām un par uzturlīdzekļu zaudējumu mirušās personas ienākumu zaudējuma dēļ.

Kompensāciju var saņemt, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts Nīderlandē. Cietušā valstspiederībai nav nozīmes. Fonds izskatīs pieprasījumu arī tad, ja cietušais nebūs iepriekš ziņojis policijai par noziegumu. Tomēr praksē ziņošana par noziegumu un tai sekojošā kriminālizmeklēšana ir svarīga pieprasījuma pamatošanai. Ja par noziegumu nav ziņots, jābūt iespējai pārliecināties par pieprasījuma ticamību, pamatojoties uz citu objektīvu informāciju. Šajā kontekstā "objektīva informācija" ir informācija, kas ir iegūta no uzticamiem, neieinteresētiem avotiem. Pirms pieprasījuma iesniegšanas nav jāsaagaida kriminālprocesa rezultāts, tomēr dažos gadījumos fonds var uzskatīt par nepieciešamu nogaidīt, līdz būs zināms policijas izmeklēšanas vai kriminālprocesa iznākums, lai pārliecinātos par prasības ticamību. Kompensāciju var saņemt arī tad, ja noziedzīga nodarījuma izdarītājs nav zināms vai saucams pie kriminālatbildības.

Pieprasījumu jāiesniedz 10 gadu laikā pēc nozieguma izdarīšanas dienas. Lai varētu saņemt maksājumu no fonda, ir svarīgi, lai pats kompensācijas prasītājs nebūtu atzīts par vainīgu šā nozieguma izdarīšanā. Proti, prasītājs nedrīkst būt attiecīgā nozieguma izdarītājs vai tā līdzdalībnieks. Ja prasītājs pats bijis iesaistīts noziegumā, fonds var noraidīt kompensācijas pieprasījumu vai samazināt izmaksājamās kompensācijas summu.

Fonds piešķirs kompensāciju tikai tad, ja nodarītais kaitējums nav ticis kompensēts vai netiks kompensēts citā veidā, piemēram, to nav kompensējis un nekompensēs nozieguma izdarītājs vai apdrošināšanas sabiedrība. Tomēr pirms pieprasījuma iesniegšanas fondā nav vispirms jācenšas piedzīt zaudējumus no nozieguma izdarītāja vai pieprasīt atlīdzību no apdrošināšanas sabiedrības. Šīs atšķirīgās procedūras var norisināties paralēli.

Kompensācijas summu nosaka, pamatojoties uz nodarītā kaitējuma smagumu vai nozieguma apstākļiem. Fonds ir iedalījis kaitējumus sešās kategorijās un katrai no tām noteicis konkrētu kompensācijas summu. Cietušajiem, kuriem nodarītais kaitējums ietilpst 1. kategorijā,

izmaksā 1000 *euro*, bet cietušie no 6. kategorijas saņems 35 000 *euro*. fonds var izmaksāt kompensāciju avansā kā sākotnēju maksājumu. Tas ir iespējams ar nosacījumu, ka kompensācijas pieprasījums atbilst juridiskajām prasībām (t.i., ir pārliecinoši noskaidrots, ka cietušajam ir tiesības saņemt kompensāciju) un ka fonds nevar pieņemt galīgo lēmumu īsā termiņā. Avansa maksājuma pieprasījumu izskatīs tikai tad, ja tas būs iesniegts rakstveidā, paskaidrojot tajā, kāpēc avansa maksājums ir nepieciešams un jāsaņem steidzami, piemēram, ja nepietiek līdzekļu nodarītā kaitējuma ārstēšanai. Tas vien, ka personai ir sarežģīts finansiālais stāvoklis, nav pietiekams pamats avansa maksājuma piešķiršanai. Cietušajam ir tiesības iesniegt papildu pieprasījumu, ja pēc kompensācijas apstiprināšanas lēmuma saņemšanas tiek konstatēts, ka nodarītais kaitējums ir daudz smagāks nekā tas, uz kura pamata tika pieņemts lēmums par pirmo pieprasījumu. Pārdzīvojušais radnieks var iesniegt papildu pieprasījumu tikai par apbedīšanas izmaksām un uzturlīdzekļu zaudējumu.

Kopā ar aizpildītu pieprasījuma veidlapu cietušais iesniedz personu apliecinoša dokumenta kopiju, ziņojumu policijai vai spriedumu (ja tāds ir), medicīniskos dokumentus, citus prasītos dokumentus (ja ir). Iestāde pieņem lēmumu ne vēlāk kā 26 nedēļas pēc pieprasījuma saņemšanas.<sup>109</sup>

No minētā secināms, ka salīdzinājumā ar valsts kompensācijas sistēmu Latvijā, Nīderlandē iespējams saņemt kompensāciju arī tad, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts aiz neuzmanības, piemēram, nonāvēšana aiz neuzmanības. Pieprasījuma izskatīšanas laiks ir krietni ilgāks – 26 nedēļas salīdzinājumā ar vienu mēnesi Latvijā, tomēr šķietami var secināt arī to, ka lēmuma pieņemšanas procedūra ir sarežģītāka, proti fonds izvērtē ne vien kriminālprocesa virzītāja sniegto informāciju, bet arī dokumentus, kurus iesniedzis cietušais, tostarp medicīniskos dokumentus. Tātad fonds vērtē katru situāciju individuāli. Turklāt ziņošana policijai par noziedzīgo nodarījumu, lai arī ir vēlams, tomēr nav obligāts uzstādījums. Kas ir būtiski – kompensācijas maksimālais apmērs sasniedz 35 000, kas ir vairāk kā 10 reizes lielāks nekā Latvijā, turklāt kompensācijas summa netiek dalīta proporcionāli cietušo skaitam, bet katra cietušā pieprasījums tiek izvērtēts individuāli. Arī pieteikuma iesniegšanas termiņš ir cietušajam krietni labvēlīgāks – 10 gadi no nozieguma izdarīšanas salīdzinājumā ar Latvijā noteikto trīs gadu termiņu no brīža, kad persona atzīta par cietušo. Jāsaka gan, ka cietušo kompensācijas mehānisms Nīderlandē ir krietni vien senāks, nekā Latvijā (palīdzības sistēma personām, kas cietušas noziedzīgo nodarījumu rezultātā veidojusies pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados, 1987.gadā Tervi komiteja publicēja ieteikumus par nepieciešamajām

---

<sup>109</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī: Nīderlande. E-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?NETHERLANDS&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?NETHERLANDS&member=1) – aplūkots 26.10.2023.

tiesību normām, kas palīdzētu cietušajiem atlīdzināt nodarīto zaudējumu<sup>110</sup>), līdz ar to sistēma kopumā ir piedzīvojusi vairāk praksē balstītas attīstības iespējas.

Lai uzlabotu iestāžu sadarbību un informācijas pieejamību cietušajai personai, Nīderlandē ir izstrādāts un ieviests praksē elektronisks rīks “Mana cietušā lieta” (*My victim case* – angļu val., turpmāk – e-rīks),<sup>111</sup> ar kura palīdzību cietušais tiešsaistes platformā var uzzināt par to, kādā stadijā un kurā iestādē konkrētā brīdī atrodas viņa lieta, kā arī saņemt visu informāciju par iesaistītajām iestādēm un adresēt tām jautājumus (šobrīd iesaistītas piecas iestādes - policija, prokuratūra, Nīderlandes cietušo atbalsta organizācija (*Victim Support Netherlands* - angļu val.), Noziegumos cietušo kompensācijas fonds, Centrālais tiesu inkasācijas birojs). Šobrīd gan nav pieejama informācija par lietas virzību tiesā. Autorizācija notiek ar Nīderlandes oficiālo autorizācijas rīku – DigiID. Sistēmā netiek uzglabāti sensitīvi dati un lietas materiāli, bet cietušajam tiek piedāvāta iespēja sekot līdzi lietas virzībai ar hronoloģiska laika nogriežņa palīdzību, kā arī caur portālu piekļūt sev nepieciešamajai informācijai. Šis rīks tika veidots septiņus gadus, projekta “*Justice to victims*” ietvaros. Testēšanā tika iesaistītas personas, kurām šis rīks būtu nepieciešams un noderīgs. E-rīka mērķis ir sniegt pēc iespējas svarīgu, noderīgu un aktuālu informāciju, kā arī nodrošināt ērtu piekļuvi tai, jo ne vienmēr, piemēram, policijā pieņemtais lēmums rezultējas ar vēstuli cietušajam, taču šajā e-rīkā cietušais var redzēt informāciju par šādiem lēmumiem. Vienlaikus, ja cietušais nelieto vai viņam nav piekļuves e-rīkam, tad informācija joprojām tiek nosūtīta pa pastu papīra formātā. Nākotnē plānots izveidot interaktīvu vienotu portālu, caur kuru būtu piekļuve kriminālprocesam kopumā.<sup>112</sup>

Autore uzskata, ka Nīderlande sniedz labu piemēru citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kā modernizēt valsts pārvaldes darbību, sekojot jaunākajām tendencēm. Ja šobrīd vēl šāda digitāla tiešsaistes rīka esamība atvieglotu procesu, iespējams, vien daļai sabiedrības, ņemot vērā sociālās plaisas un vecāka gada gājuma personu grūtības sekot līdzi tehnoloģiskajai attīstībai, tad ar katru gadu jaunākajām paaudzēm šādi pakalpojumi kļūs arvien nepieciešamāki. Uzskatāms, ka būtu nepieciešams izstrādāt līdzīga tipa digitālo rīku arī Latvijā. Ievērojot to, ka jau ir ieviesta elektroniskā lieta, jeb e-lieta, izmeklēšanas, tiesvedības un sodu izpildes procesos, nodrošinot informācijas pieejamību elektroniskajā vidē visiem procesā iesaistītajiem dalībniekiem<sup>113</sup>, būtu loģiski šo digitalizācijas procesu attīstīt, paplašinot iespējas iedzīvotājiem

<sup>110</sup> Zīle, J. “Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā”. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. 88.lpp.

<sup>111</sup> *My victim case: MijnSlachtofferzaak.nl*. Pieejams: <https://www.mijnslachtofferzaak.nl/home> - aplūkots 30.10.2023.

<sup>112</sup> Eiropas cietušo tiesību tīkla (ENVR) sanāksmē 2023.gada 5.maijā Berlīnē, Vācijā, klātesošie tika iepazīstināti ar digitālo e-rīku kā labas prakses piemēru, uzsverot digitalizācijas nozīmi mūsdienās un kādas priekšrocības sniedz šādu platformu izstrāde.

<sup>113</sup> Par E-lietu: [elieta.lv](https://elieta.lv/web/#/par-elietu). Pieejams: <https://elieta.lv/web/#/par-elietu> - aplūkots 19.11.2023.

veikt visas darbības, kas saistītas ar kriminālprocesu elektroniski, kā arī iespēju sekot līdzi ne vien kriminālprocesa gaitai, bet arī lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanas procesam. Kā norādīts, nākamajos Latvijas e-lietas attīstības posmos plānots izveidot vienotu digitalizētu pirmstiesas, izmeklēšanas, tiesvedības un sodu izpildes procesu, savstarpēji integrējot iesaistīto iestāžu informācijas sistēmas e-lietas platformā.<sup>114</sup> Tātad būtiski ir turpināt darbu, procesā iesaistot arī atbildīgo iestādi un nodrošinot kompensācijas pieteicējam Latvijā iespēju pakalpojumu pieteikt un tā izpildes gaitai sekot līdzi elektroniskā vidē.

Kā labās prakses piemērs, atzīstami ir vērtējama Nīderlandes pieeja cietušā kompensēšanas kriminālprocesa ietvaros nodrošināšana, proti, valsts pienākums izmaksāt kriminālprocesā noteikto kaitējuma kompensāciju notiesājoša sprieduma gadījumā, ja to nav iespējams piedzīt no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja uzreiz (detalizētāk šis jautājums tiks vērtēts 4.3.apakšnodaļā).

Autore uzskata, ka Latvijā būtu jāņem piemērs no Nīderlandes, pagarinot arī valsts kompensācijas cietušajiem pieteikuma iesniegšanas termiņu. Vēsturiski Latvijā tas bija noteikts pavisam īss – tikai viens gads, taču ar grozījumiem 2018.gadā tika pagarināts uz trīs gadiem.<sup>115</sup> Prakse liecina, ka cietušie izmanto pagarinātā pieteikuma iesniegšanas termiņa sniegtās iespējas, kam var būt dažādi un individuāli iemesli, piemēram, garš atlabšanas process, kura laikā cietušais nespēja domāt par formalitāšu kārtošānu, vēlme vispirms panākt to, ka noziedzīga nodarījuma izdarītājs pats atlīdzina radušos kaitējumu, likumisko pārstāvju maiņa bērna izņemšanas no ģimenes gadījumos utt. Pieļaujams, ka praktiski tas varētu radīt sarežģījumus ar seniem kriminālprocešiem, kuri nodoti arhīvā, proti, informācijas iegūšanas process atbildīgajā iestādē par attiecīgo kriminālprocesu varētu būt sarežģītāks, tomēr minētais jautājums šādā gadījumā būtu risināms atbildīgajai iestādei savstarpēji sadarbojoties ar iestādi, kuras arhīvā glabājas konkrētās lietas materiāli. Proti, šādai niansei nebūtu jāapgrūtina cietušā tiesību realizāciju, jo apstāklis, ka no brīža, kad persona atzīta par cietušo, ir pagājuši vairāk kā trīs gadi nenorāda uz to, ka persona vairs nav uzskatāma par cietušo, vai tai vairs nav nepieciešams nodarītā kaitējuma atlīdzinājums. Turklāt, autoresprāt, gadījumiem, kad cietušais piesakās valsts kompensācijai vēlāk kā triju gadu laikā nebūtu pamata kļūt par tendenci, bet gan tā drīzāk būtu iespēja sarežģītākās situācijās, kurās cietušajiem kādu individuālu apstākļu dēļ bija liegta vai apgrūtināta iespēja realizēt savas tiesības, to panākt vēlāk. Ņemot vērā minēto, būtu izdarāmi grozījumi likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 9.pantā aizstājot vārdu “*triju*” ar skaitli “10”.

<sup>114</sup> Par E-lietu: elieta.lv. Pieejams: <https://elieta.lv/web/#/par-elietu> - aplūkots 19.11.2023.

<sup>115</sup> “Par valsts kompensāciju cietušajiem”: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006. 9.pants.

### 3.2. Lietuva

Lietuva 2002.gadā uzsāka darbu pie noziedzīgos nodarījumos cietušo kompensācijas sistēmas pilnveidošanas, iesniedzot Saeimā likumprojektu par Noziegumos cietušo fonda (*Fund for Victims of Crime* – angļu val.) izveidi. Pēc vairākkārtējas likumprojekta pārstrādes, 2005. gada 30. jūnijā tika pieņemts Lietuvas Republikas likums par vardarbīgos noziegumos nodarītā kaitējuma kompensēšanu (*The Law of the Republic of Lithuania on Compensation of Damage Caused by Violent Crimes* – angļu val.) (turpmāk – Lietuvas kompensācijas likums), kas transponē Kompensāciju direktīvu un nosaka kompensācijas sistēmu par vardarbīgos noziegumos nodarītu materiālu un morālu kaitējumu.<sup>116</sup> Noziegumos cietušo fondu administrē Lietuvas Republikas Tieslietu ministrija.

Lietuvas kompensācijas likums paredz, ka valsts kompensāciju var saņemt par materiālu un morālu zaudējumu, kas radies vardarbīga nozieguma rezultātā, un paredz divus scenārijus kompensācijas saņemšanai: avansā kriminālprocesa laikā vai pēc kriminālprocesa beigām līdz ar spēkā stājušos tiesas spriedumu, kas apstiprina vardarbīgu noziegumu. Ar vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu jāsaprot tāds, kura rezultātā ar nodomu atņemta cietušās personas dzīvība; tiši nodarīti smagi vai mazāk smagi kaitējumi personas veselībai; vai vidēji, smagi vai sevišķi smagi aizskarta personas brīvība, seksuālās pašnoteikšanās brīvība vai neaizskaramība.

Valsts kompensāciju var saņemt par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti pēc 2005.gada 1.jūlija, taču likuma 4.pants paredz sekojošus nosacījumus, lai kompensāciju varētu saņemt tās personas, kuras šī likuma izpratnē ir uzskatāmas par cietušajiem:

- 1) vardarbīgs noziedzīgs nodarījums tika izdarīts Lietuvas Republikas teritorijā, kuģī vai lidmašīnā ar Lietuvas Republikas karogu vai atšķirības zīmi;
- 2) tiesas noteiktā vardarbīga noziedzīga nodarījuma radīto zaudējumu kompensācija nav atlīdzināta;
- 3) kompensācijas pieteikums ir iesniegts ne vēlāk kā desmit gadus pēc tiesas lēmuma, kas noteica vardarbīga noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto zaudējumu kompensēšanu;
- 4) zaudējumus brīvprātīgi neatlīdzināja par zaudējumu atlīdzināšanu atbildīga persona;
- 5) tiesas izpildītājam objektīvi nebija iespējams piedzīt zaudējumus no atbildīgās personas;

---

<sup>116</sup> “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, 2013. Pieejams: [https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv\\_ministrija\\_imateriali\\_petijums.pdf](https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv_ministrija_imateriali_petijums.pdf) - aplūkots 27.10.2023.

6) kopējā summa, ko cietušais ir saņēmis no personas, kas ir atbildīga par kaitējumu, no valsts vai pašvaldības budžeta, ārvalstu kompetentajām iestādēm vai citām personām, nepārsniedz šā likuma 7.pantā noteikto maksimālo kompensācijas summu.<sup>117</sup>

Lēmumu par kompensāciju pieņem ne vēlāk kā 20 darba dienu laikā pēc tam, kad saņemts kompensācijas pieprasījums un visi nepieciešamie dokumenti. Lēmumu par kompensāciju var apstrīdēt Lietuvas Administratīvo strīdu komisijā (*Lietuvos administracinių ginčų komisija* – lietuviešu val.) vai Viļņas Reģionālajā administratīvajā tiesā (*Vilniaus apygardos administracinis teismas* – lietuviešu val.) viena mēneša laikā no lēmuma paziņošanas datuma.

Lietuvas kompensācijas likums nosaka valsts izmaksājamās kompensācijas maksimālo apmēru gan materiālu, gan morālu zaudējumu gadījumā. Slepavības gadījumā maksimālā atlīdzība par materiālo kaitējumu nedrīkst pārsniegt 3800 EUR un maksimālā atlīdzība par morālo kaitējumu — 4560 EUR. Smagu miesas bojājumu gadījumā par materiālo kaitējumu - 3040 EUR un par morālo kaitējumu — 3800 EUR. Citu vardarbīgu noziegumu gadījumā par materiālo kaitējumu - 2280 EUR un par morālo kaitējumu — 3040 EUR. Ja atlīdzība par vardarbīgu noziegumu tiek maksāta avansā, maksimālā summa nedrīkst pārsniegt iepriekš minētās summas. Atlīdzība tiek piešķirta, pamatojoties uz tiesas noteikto summu, kura nedrīkst pārsniegt norādīto maksimālo summu. Avansa atlīdzība par kaitējumu tiek aprēķināta, pamatojoties uz iesniegtajiem dokumentiem, kas apliecina materiālo kaitējumu.<sup>118</sup>

Noziegumos cietušo fonds, pieņemot lēmumu par izmaksājamās kompensācijas apmēru, ņem vērā tiesas spriedumā noteikto kaitējuma kompensācijas apmēru. Kompensāciju samazina atbilstoši jau izmaksātajam avansam, no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vai citām personām un iestādēm saņemtajam kompensācijas apmēram. Gadījumos, kad personas nāves rezultātā kompensāciju pieprasa viņa apgādājamie, kompensācijas maksimālais apjoms par materiālajiem un morālajiem zaudējumiem tiek sadalīts proporcionāli starp pieteicējiem.<sup>119</sup>

Lietuvas kompensācijas fonda likuma 14. pants paredz, ka Cietušo fonda administratoram – Tieslietu ministrijai, ir regresa tiesības pret personu, kas atbildīga par zaudējumu atlīdzību apjomā, kādā tika izmaksāta valsts kompensācija. Cietušo fonda

---

<sup>117</sup> *Lietuvos Respublikos smurtiniai nusikaltimai padarytos žalos kompensavimo įstatymas* (Lietuvas Republikas likums par vardarbīgos noziegumos nodarītā kaitējuma kompensēšanu): LT likums.. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/67b3bf22199711e9bd28d9a28a9e9ad9> - aplūkots 27.10.2023.

<sup>118</sup> Lietuva: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?LITHUANIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?LITHUANIA&member=1) – aplūkots 27.10.2023.

<sup>119</sup> “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, 2013. Pieejams: [https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv\\_ministrija\\_imateriali\\_petijums.pdf](https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv_ministrija_imateriali_petijums.pdf) - aplūkots 27.10.2023.

administratoram ir arī regresa tiesības pret cietušo personu, kas saņēmusi kompensāciju, iesniedzot nepatiesu informāciju vai kurai izmaksāta lielāka kompensācija, nekā tai pienācās.<sup>120</sup>

Atkarībā no kriminālprocesa stadijas Lietuvas valsts kompensācijas mehānisms izšķir divas formas kompensācijas pieteikumam – viena no tām ir kompensācijas pieteikumam regulārā kārtībā un otra – kompensācijas saņemšanai avansā. Ja atlīdzība tiek pieprasīta atbilstoši parastajai procedūrai, atlīdzība par materiālu un/vai morālu kaitējumu ir jāpiešķir ar tiesas spriedumu. Ja tiek lūgta atlīdzības izmaksa avansā, jāiesniedz nolēmums vai rīkojums, kurš apstiprina, ka cietušais ir civilprasītājs.<sup>121</sup> Tātad faktiski, lai rastos tiesības saņemt kompensāciju no valsts, vispirms cietušajam ir jāpieprasa atlīdzība no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja. Turklāt nav paredzēta iespēja pieprasīt papildus kompensāciju, ja pēc lēmuma pieņemšanas pasliktinās veselības stāvoklis vai tiek atklāti jauni apstākļi.

No minētā secināms, ka salīdzinājumā ar Latvijas valsts kompensācijas sistēmu, Lietuvā atlīdzības apmērs par materiālo kaitējumu ir līdzīgs, tomēr tiek atsevišķi izdalīts materiālais un morālais kaitējums, tātad, ja rodas tiesības gan uz materiāla, gan morāla kaitējuma atlīdzību, izmaksājamās kopsummas apmērs pārsniedz Latvijā noteikto. Tomēr secināms arī tas, ka par morālā kaitējuma apmēru lemj tiesa, līdz ar to atlīdzību par morālo kaitējumu iespējams saņemt vien pēc tiesas gala nolēmuma. Turklāt, lai saņemtu materiālā kaitējuma atlīdzību, cietušajam jāpievieno dokumenti, kas apliecina prasījuma tiesības, kas salīdzinājumā ar Latviju uzliek cietušajam papildu formālo slogu un gadījumā, ja šādu dokumentu cietušā rīcībā nav, ierobežo iespējas uz valsts kompensāciju. Līdzīgi kā Latvijā arī Lietuvā paredzēta kompensācijas proporcionāla sadale starp cietušajiem personas nāves gadījumā. No minētā arī secināms, ka pretēji Latvijā pastāvošajam piedziņas mehānismam Lietuvā izmaksātās valsts kompensācijas piedziņa tiek īstenota tikai administratīvā procesa ietvaros.

Pozitīvi vērtējams ir pieteikuma iesniegšanas termiņa garums, līdzīgi kā Nīderlandē – 10 gadi. Arī iespēja saņemt kompensāciju gan par materiālu, gan morālu kaitējumu, kas kopsummā var sasniegt līdz 8360 *euro* slepkavības gadījumā. Tomēr negatīvs ir apstāklis, ka kompensācija vispirms jāpieprasa no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja un nav paredzēta iespēja saņemt papildu kompensāciju, ja lēmums jau ir bijis pieņemts.

### 3.3. Igaunija

Cietušo atbalsta sistēmas mērķis ir sniegt valsts palīdzību cietušajam tikt galā ar noziedzīgā nodarījuma sekām, kas ietekmē pilnvērtīgas dzīves dzīvošanu. Cietušajam

---

<sup>120</sup> Turpat, 97.lpp.

<sup>121</sup> Lietuva: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?LITHUANIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?LITHUANIA&member=1) – aplūkots 27.10.2023.

nepieciešama gan emocionāla, gan juridiska, gan materiāla palīdzība. Palīdzībai jābūt savlaicīgai. Cietušo atbalsta pasākumi ietver konsultācijas, kompensāciju un palīdzību, vēršoties valsts un pašvaldību iestādēs.<sup>122</sup>

No 2004.gada 1.februāra spēkā ir Cietušo atbalsta likums<sup>123</sup> (*Victim Support Act* – angļu val.), kas noteic kādos gadījumos un kādā apmērā piešķirama valsts kompensācija. Ja cietušajam vardarbīga nozieguma rezultātā nodarīts nopietns kaitējums veselībai un tā rezultātā viņa ienākumi ir mazinājušies, vai arī radušies papildu izdevumi veselības atjaunošanai, valsts izmaksās kompensāciju. Vardarbīgs noziegums ir krimināli sodāms nodarījums, kurš tieši apdraud personas dzīvību vai veselību un kura rezultātā ievainotā persona mirst vai tās veselībai tiek nodarīts smags kaitējums, vai persona gūst veselības traucējumus, kas ilgst vismaz četrus mēnešus.<sup>124</sup>

Kompensācijas mērķis ir palīdzēt cietušajam ekonomiski labāk tikt galā ar situāciju.<sup>125</sup> To var saņemt vardarbīgos noziegumos cietušie un viņu apgādājamie (cietušā bērni līdz 18 gadu vecumam vai 24 gadu vecumam, ja apgūst pilna laika studiju programmu; cietušā atraitne (-is), ja mazinājušās darba spējas vai persona ir pensijas vecumā, vai ir grūtniece un nestrādā; cietušā vecāki pensijas vecumā vai vecāki, kuriem mazinājušās dabspējas; cietušā bērns nestrādājošs vecāks vai aizbildnis, ja bērns nav sasniedzis trīs gadu vecumu).

Atbildīgā iestāde, kas pieņem lēmumu par valsts kompensāciju cietušajiem ir Sociālās apdrošināšanas pārvalde (*Social Insurance Board* – angļu val.). Lai rastos tiesības uz valsts kompensāciju, jāievēro sekojoši nosacījumi: kopš nozieguma izdarīšanas var būt pagājuši ne vairāk kā trīs gadi, un ir jābūt uzsāktai policijas kriminālizmeklēšanai. Par vardarbīgu noziegumu jāziņo policijai 15 kalendāro dienu laikā no nozieguma izdarīšanas dienas.<sup>126</sup>

Ir iespējams kompensēt 80% no mantiskajiem zaudējumiem, taču kopsummā ne vairāk kā 9590 euro. Kompensāciju var izmaksāt gan vairākos maksājumos (piemēram, gadījumā, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā zaudētas darbības spējas un cietušais tā dēļ negūst ienākumus), gan arī vienreizējā maksājumā<sup>127</sup> (piemēram, medicīniskie vai bērnu izdevumi – mirušas personas

---

<sup>122</sup> “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, 2013. 59.lpp.

<sup>123</sup> *Ohvriabi seadus* (Cietušo atbalsta likums): EE likums. Pieejams:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/502012017002/consolide/current> - aplūkots 31.10.2023.

<sup>124</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī. Igaunija: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.

<sup>125</sup> *Victim Support: Riigiportaali Eesti.ee*. Pieejams: <https://www.eesti.ee/en/legal-advice/crime-and-punishments/victim-support> - aplūkots 31.10.2023.

<sup>126</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī. Igaunija: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.

<sup>127</sup> *Crime Victim Compensation: Republic of Estonia Social Insurance Board*. Pieejams: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/node/195> - aplūkots 31.10.2023.

apglabāšanai paredzēta kompensācija 448 *euro* apmērā, ko var saņemt persona, kas sedz apglabāšanas izdevumus. Šī persona var arī nebūt mirušā radnieks vai apgādājama<sup>128</sup>).

Vienlaicīgi nevar prasīt gan kompensāciju no noziedzīga nodarījuma izdarītāja, gan valsts kompensāciju. Nav noteikts, ka vispirms būtu jāprasa kompensācija no likumpārkāpēja. Ja ir pieņemts lēmums par kompensācijas piešķiršanu, prasījuma tiesības pāriet Sociālās apdrošināšanas pārvaldei, kura ceļ regresa prasību pret personu, kas nodarījusi kaitējumu (pret nozieguma izdarītāju). Tiesības uz valsts kompensāciju nav atkarīgas no valstspiederības. Taču to izmaksā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Igaunijas Republikas teritorijā.

Kompensāciju neizmaksā, ja:

1. cietušais vai nu tīši, vai neapdomības dēļ ir izraisījis vai veicinājis nozieguma izdarīšanu vai kaitējuma nodarīšanu;
2. cietušais nav ziņojis par noziegumu 15 dienu laikā, lai gan tam ir bijusi šāda iespēja, un policija nav par noziegumu uzzinājusi citādi;
3. cietušais ir notiesāts par vardarbīga nozieguma izdarīšanu vai notiesāts saskaņā ar Krimināllikuma 255. panta 1. punktu vai 256. panta 1. punktu, un ziņas par viņa sodāmību nav dzēstas no sodāmības reģistra datubāzes saskaņā ar Likumu par sodāmības reģistra datubāzi;
4. kompensācijas izmaksa būtu netaisnīga vai nepamatota citu iemeslu dēļ.

Turklāt kompensāciju var nepiešķirt, ja pieteikuma iesniedzējs ir atteicies sadarboties ar tiesībsardzības iestādēm ar noziedzīgo nodarījumu saistīto faktu noskaidrošanā, likumpārkāpēja identificēšanā vai aizturēšanā vai kaitējuma pierādīšanā.

No zaudējumu apjoma, uz kura pamata tiek noteikta kompensācijas summa, atskaita summas, ko ievainotais, pamatojoties uz vardarbīgā noziegumā izraisīto kaitējumu, saņem vai ir tiesīgs saņemt no cita avota, nevis no kaitējuma nodarītāja. Tas attiecas arī uz cietušajam izmaksāto darbspējas pabalstu. Nosakot kompensācijas apmēru, ņem vērā summas, ko nozieguma izraisītā kaitējuma nodarītājs samaksājis pieteikuma iesniedzējam pirms kompensācijas piešķiršanas.

Ierobežotas vai zaudētas darbspējas gadījumā kompensācijas apmēru aprēķina, pamatojoties uz vidējiem ienākumiem kalendārajā dienā. Ņem vērā ienākumus (pēc sociālā nodokļa nomaksas), kas gūti pēdējo sešu mēnešu laikā pirms nozieguma. Vienas kalendārās dienas vidējos ienākumus reizina ar 30, un no reizinājuma atņem personai piešķirtās darba

---

<sup>128</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī. Igaunija: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.

nespējas pensijas vai darbspējas pabalsta summu. Kompensācija sedz 80 % zaudēto ienākumu. Vidējo ienākumu datus nodrošina Nodokļu un muitas pārvalde.

Apgādnieka nāves gadījumā cietušā vienas kalendārās dienas vidējos ienākumus reizina ar 30, un no reizinājuma atņem personai piešķirtās apgādnieka zaudējuma pensijas summu. Aprēķina iegūtās summas procentuālo daļu atbilstoši apgādājamo skaitam:

- ja ir viens apgādājamais, aprēķina 75 %,
- ja ir divi apgādājamie, aprēķina 85 %,
- ja ir trīs vai vairāk apgādājamie, ņem vērā 100 %.

Kompensācijas apmērs atbilst 80 % no aprēķinātās summas.

Personas, kurām ir finansiālas grūtības, var pieprasīt kompensācijas avansu, ja tām ir tiesības uz kompensāciju. Pamatojoties uz attiecīgu pieteikumu, tiek izmaksāts avanss līdz 640 *euro* apmērā. Ja avansa maksājums pārsniedz pēc tam piešķirtās kompensācijas summu, pārmaksātā summa ir jāatmaksā.

Ja pēc lēmuma pieņemšanas ir mainījušies apstākļi, piemēram, pasliktinājusies veselība, cietušajam ir tiesības iesniegt papildu ārstēšanās izdevumu kvītis.<sup>129</sup>

Lai pieprasītu valsts kompensāciju jāiesniedz šādi dokumenti: izmeklēšanas iestādes izziņa vai tiesas nolēmums; ārstējošā ārsta vai ģimenes ārsta izziņa, saskaņā ar kuru vardarbīga nozieguma rezultātā radušos veselības bojājumu ārstēšana ilga vismaz četrus mēnešus vai cietušajam tika nodarīts nopietns veselības bojājums (ja šī informācija ir pieejama veselības informācijas sistēmā, nav jāiesniedz atsevišķs dokuments); medicīniskās ekspertīzes lēmums par darbspēju zaudējuma noteikšanu; apglabāšanas izdevumu kvītis; ārstēšanās izdevumu kvītis, zāļu iegādes čeki utt. Iestāde palīdz cietušajam sagādāt nepieciešamos dokumentus.<sup>130</sup>

Digitāli parakstītu pieteikumu kopā ar apliecināšu dokumentu kopijām var iesniegt elektroniski, nosūtot uz iestādes e-pastu. Pieteikumu var sūtīt arī pa pastu vai iesniegt ar cietušo atbalsta dienesta vai Sociālās apdrošināšanas pārvaldes klientu apkalpošanas centra starpniecību. Lēmums tiek pieņemts 30 dienu laikā pēc pēdējā dokumenta saņemšanas.<sup>131</sup>

Secināms, ka Igaunijā izstrādātie priekšnosacījumi valsts kompensācijas saņemšanai ir striktāki nekā Latvijā. Lai arī pastāv iespēja pretendēt uz valsts kompensāciju jebkurā kriminālprocesa stadijā un pieprasījuma iesniegšanas termiņš ir līdzīgs kā Latvijā (Igaunijā – trīs gadu laikā no nozieguma izdarīšanas; Latvijā – trīs gadu laikā no brīža, kad persona tika

<sup>129</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī. Igaunija: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.

<sup>130</sup> *Crime Victim Compensation: Republic of Estonia Social Insurance Board*. Pieejams: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/node/195> - aplūkots 31.10.2023.

<sup>131</sup> Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī. Igaunija: e-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.

atzīta par cietušo), tomēr tiesību uz kompensāciju rašanās ir ciešāk saistīta ar paša cietušā atbildību, pirmkārt jau ievērojot, autoresprāt, ļoti ierobežoto 15 dienu ziņošanas termiņu tiesībaizsargājošās iestādēs. Nenoliedzami sarežģītāk ir pierādīt noziedzīgus nodarījumus, par kuriem ziņots novēloti, pieņemot, ka visticamāk vairāki būtiski pierādījumi ir zuduši laika faktora ietekmes rezultātā, tomēr autore pieņem, ka var būt dažādi objektīvi iemesli, kāpēc cietušais varētu nespēt iekļauties tik īsā termiņā. Piemēram, gadījumos, kad izdarīts noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar tikumības vai dzimumneaizskaramības aizskārumu, cietušais nereti vilcinās ar došanos uz policiju dažādu psiholoģisku faktoru ietekmē.

Salīdzinājumā ar valsts kompensācijas sistēmu Latvijā, kompensācijas pieprasīšanas procedūru cietušajam Igaunijā sarežģīt arī izdevumus apliecinājošo dokumentu iesniegšanas obligātums. Latvijā šāda prasība nav, līdz ar to netiek arī vērtēti faktiskie izdevumi, tomēr Igaunijā tiek ņemti vērā faktiskie pierādāmie izdevumi, kas cietušajam jāsedz.

Latvijā pastāvošie noteikumi ir maigāki, nodalot kompensāciju kriminālprocesā no valsts kompensācijas tādā mērā, ka vienas saņemšana neierobežo cietušā tiesības pieprasīt arī otru kompensāciju, kamēr Igaunijā cietušais ir tiesīgs pretendēt tikai uz vienu no kompensācijām.

Tomēr kopumā neskatoties uz stingrākiem noteikumiem valsts kompensācijas pieprasīšanas procedūrā jāatzīst, ka Igaunijas sistēma nodrošina lielāku atlīdzinājumu, maksimālajam kompensācijas apmēram sasniedzot 9590 *euro*, kas ir aptuveni trīs reizes lielāks, nekā maksimālais valsts kompensācijas apmērs Latvijā 2023.gadā. Pozitīvi vērtējams arī ir apstāklis, ka valsts kompensāciju iespējams saņemt regulāros maksājumos, piemēram, darbspēju zuduma gadījumā. Latvijā šādas iespējas nav.

Secināms, ka Latvija ir starp valstīm Eiropas Savienībā, kuras noziedzīgos nodarījumos cietušajiem sniedz vismazāko finansiālo atbalstu (plašāk skatīt 1.pielikumā). Rodas jautājums, vai atviegloti nosacījumi valsts kompensācijas pieprasīšanas procesā attaisno zemo palīdzības sliekšni. Lai tiektos uz tiesību harmonizāciju Eiropas Savienības līmenī un pietuvinātu Latvijas tiesisko sistēmu un pakalpojumu pieejamības līmeni citu dalībvalstu rādītājiem, likumdevējam būtu nevien regulāri jāpārvērtē izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs, bet arī jāizvērtē, vai papildu nosacījumi, kas jāizvērtē atbildīgajai iestādei lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanas procesā (piemēram, lietas individuālie apstākļi un prasījumu apliecinājoši dokumenti) nedotu pārliecību par to, ka tiek pieņemts situācijai atbilstošs lēmums, iespējami samazinot to pieprasījumu skaitu, kas iesniegti bez jebkādiem pierādījumiem, un tādējādi radot iespēju arī izmaksāt lielākas kompensācijas summas pamatotiem prasījumiem. Pretējā gadījumā, salīdzinot Latvijā pastāvošo valsts kompensācijas mehānismu ar citu valstu sistēmām, rodas pārdomas, vai likumdevējs nav mēģinājis iet “vieglāko” ceļu, nodrošinot

iespējami vieglu procedūru gan cietušajiem, gan arī atbildīgajai iestādei, tomēr nesaglabājot kontroli un pārlicību par to, ka piedāvātais risinājums pēc būtības ir taisnīgākais un efektīvākais.

## 4. CIETUŠO TIESĪBU ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS LATVIJĀ

Cietušo tiesību politikas attīstībā pēdējo gadu laikā notikušas pārmaiņas, Eiropas Komisijai izvirzot priekšplānā cietušo tiesību prioritātes principa ievērošanu. Līdz ar Cietušo tiesību direktīvas ieviešanu visā Eiropas Savienībā veikts ievērojams darbs, lai sekmētu cietušo tiesību attīstību. Latvijai, kā Eiropas Savienības dalībvalstij, jāspēj sekot līdzi pārmaiņām un pietuvināt nacionālo tiesisko sistēmu citām dalībvalstīm, sekmējot tiesību harmonizāciju visā Eiropas Savienībā. Ņemot vērā minēto, autore piedāvā nelielu ieskatu cietušo tiesību politikas attīstības tendencēs un vērš uzmanību uz jautājumiem, kas tuvāko gadu laikā arī Latvijā būs aktualizējami.

### 4.1. Aktualitātes cietušo tiesību jomā Eiropas Savienībā

Noziedzība var ietekmēt mūs visus. Katru gadu miljoniem cilvēku Eiropas Savienībā kļūst par noziegumos cietušajiem. Savienībai, kurā valda līdztiesība, ir jānodrošina tiesu iestāžu pieejamība visiem noziegumos cietušajiem neatkarīgi no tā, kurā Eiropas Savienības vietā vai kādos apstākļos noziegums ir noticis. Noziegumos cietušajiem vienmēr jābūt pieejamam atbalstam un aizsardzībai. Sabiedrības pārvietošanās ierobežojumu periodā Covid-19 pandēmijas laikā tika novērots vardarbības ģimenē, seksuālas vardarbības pret bērniem, kibernoziegumu un rasistisku un ksenofobisku un naida noziegumu skaita pieaugums. Tādēļ ir ārkārtīgi svarīgi stiprināt cietušo atbalsta un aizsardzības sistēmu un garantēt tās noturību krīzes situācijās.<sup>132</sup> Līdz ar ciešāku Eiropas Savienības dalībvalstu integrāciju, robežu atcelšanu un brīvās pārvietošanās pieaugumu noziedzība Eiropas kontinentā ir pakāpeniski transformējusies, noziegumiem iegūstot pārrobežu raksturu un cietušo skaitam arvien palielinoties. Tādēļ kriminālā justīcija un it sevišķi cietušo personu aizsardzība vairs strikti neietilpst vienīgi katras dalībvalsts kompetencē, bet ir viens no Savienības darbības pamatvirzieniem.<sup>133</sup>

Kā norādīts Cietušo tiesību direktīvā, noziegums ir ļaundarība pret sabiedrību, kā arī cietušo individuālo tiesību pārkāpšana. Noziegumos cietušie būtu attiecīgi jāatzīst, un pret viņiem būtu jāizturas ar cieņu, iejūtīgi un profesionāli, un bez jebkādas diskriminācijas. Visā saziņā ar kompetentu iestādi, kas darbojas saistībā ar kriminālprocesu, vai ar jebkuru dienestu,

---

<sup>132</sup> Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai: ES stratēģija par cietušo tiesībām (2020.–2025. gads). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0258> – aplūkots 01.11.2023.

<sup>133</sup> Gurevičs, D. "Cietušo tiesību harmonizācija Eiropas Savienībā: cerības un realitāte". Jurista Vārds Nr.29 (1295), 18.07.2023. 13.lpp.

kas nonāk saskarsmē ar cietušajiem, piemēram, ar cietušo atbalsta vai atjaunojošās justīcijas dienestiem, būtu jāņem vērā noziegumos cietušo individuālā situācija un neatliekamās vajadzības. Noziegumos cietušie būtu jāaizsargā no sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, no iebiedēšanas un no atriebības, tiem būtu jāsaņem piemērots atbalsts, kas sekmētu to atlabšanu, un būtu jānodrošina pietiekama piekļuve tiesu sistēmai.<sup>134</sup>

Cietušo tiesību direktīva paredz virkni tiesību, kuras dalībvalstīm jāspēj nodrošināt, tostarp, tiesības uz informāciju jau no pirmā saziņas brīža ar kompetento iestādi, gan arī vēlākā stadijā tiesības būt informētam par savu lietu, tāpat arī tiesības uz piekļuvi cietušo atbalsta dienestiem, tiesības uz aizsardzību un juridisko palīdzību utt.

Latvijas tiesību sistēmā minētās direktīvas regulējums iestrādāts vairākos normatīvajos aktos, tostarp, Kriminālprocesa likumā, Krimināllikumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā u.c. Pilnībā transponēta tā tika 2015.gada 16.novembrī līdz ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā.

Eiropas Komisija secinājusi, ka noziegumos cietušie Eiropas Savienībā joprojām nevar pilnībā paļauties uz savām tiesībām. Cietušo piekļuvi tiesu sistēmai galvenokārt apgrūtina informācijas trūkums, nepietiekams atbalsts un nepietiekama aizsardzība. Cietušie bieži tiek pakļauti sekundārai viktimizācijai kriminālprocesa laikā un pieprasot kompensāciju. Personām, kas ir cietušas noziegumos, ceļodamas ārzemēs, ir vēl grūtāk piekļūt tiesu sistēmai un pieprasīt kompensāciju.<sup>135</sup>

Eiropas Savienības stratēģijā par cietušo tiesībām ir noteiktas piecas galvenās prioritātes: 1) nodrošināt efektīvu saziņu ar cietušajiem un drošu vidi cietušajiem, lai viņi ziņotu par noziegumiem; 2) uzlabot neaizsargātāko cietušo atbalstu un aizsardzību; 3) veicināt cietušo piekļuvi kompensācijai; 4) stiprināt visu attiecīgo dalībnieku savstarpējo sadarbību un koordināciju; 5) stiprināt cietušo tiesību starptautiskos aspektus. Lai arī uz valsts kompensāciju vistiešāk attiecināms ir trešais punkts, arī pārējie aspekti ir būtiski valsts kompensācijas izmaksas procesā gan iestādes un cietušā savstarpējās attiecībās, gan arī iestāžu sadarbībā nacionālā un starptautiskā līmenī.

Eiropas Komisija pēdējā desmitgadē ir cieši strādājusi kopā ar dalībvalstīm, lai nodrošinātu Cietušo tiesību direktīvas transponēšanu, pamazām noslēdzot uzsāktās pārkāpuma procedūras par direktīvas nepietiekamu vai nepareizu transponēšanu. Tomēr Eiropas Komisijas novērtējums liecina, ka minētās direktīvas potenciāls vēl nav pilnībā sasniegts.

---

<sup>134</sup> Cietušo tiesību direktīvas preambulas 9.apsvērums.

<sup>135</sup> Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai: ES stratēģija par cietušo tiesībām (2020.–2025. gads). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0258> – aplūkots 01.11.2023.

Pandēmija pasliktināja situāciju cietušajiem ar īpašām vajadzībām. Palīdzības meklēšana vardarbības ģimenē gadījumā jau pirms pandēmijas bija sarežģīta, taču mājsēdes un ierobežotas pārvietošanās pasākumi vēl vairāk apdraudēja vardarbības ģimenē upurus. Vēl viens pasliktināšanās faktors ir terorisms, kas joprojām rada lielas bažas dažām Eiropas Savienības valstīm. Turklāt migranti, kas Eiropas Savienībā ierodas no trešajām valstīm, ir īpaši neaizsargāti pret noziedzību un saskaras ar grūtībām piekļūt tiesu iestādēm un atbalsta dienestiem. Viņu situācija, kā arī naida noziegumu pieaugums norāda uz to, cik svarīgs ir efektīvs tiesiskais regulējums, kas aptver visu cietušo vajadzības. Krievijas uzsāktais karš pret Ukrainu ir iznīcinājis cilvēku dzīvības, atstājot aiz sevis nāvi un upurus. Eiropas Savienības tiesību akti par cietušo tiesībām nodrošinās, ka tiek ievērotas to cietušo īpašās vajadzības, kuri bēg no kara, piemēram, tiesības uz palīdzību, atbalstu un aizsardzību.<sup>136</sup>

Eiropas Komisija ir vērtējusi Cietušo tiesību direktīvas ieviešanu praksē, to, kā normatīvais regulējums darbojas un vai tas nodrošina cietušo tiesību pilnīgu realizāciju. Izvērsts ziņojums par direktīvas novērtējumu publicēts 2022.gada 28.jūnijā.<sup>137</sup> Lai novērstu konstatētos trūkumus un problēmas, kā arī sekmētu tiesību harmonizāciju cietušo tiesību jomā Eiropas Savienības līmenī, Eiropas Komisija izstrādājusi un 2023.gada 12.jūlijā publicējusi priekšlikumu grozījumiem Cietušo tiesību direktīvā<sup>138</sup>, kas paredz noteiktus pasākumus dalībvalstīm, lai stiprinātu cietušo tiesības visā Eiropas Savienībā, lai cietušie saņemtu atbalstu, piekļūtu informācijai, meklētu taisnīgumu un saņemtu kompensāciju. Ierosinātajā spēkā esošās direktīvas grozījumā ir noteikti minimālie noteikumi, kas pārsniedz 2012. gadā pieņemtos noteikumus, efektīvi risinot sabiedrības augošās vajadzības, tehnoloģiju un tieslietu sistēmas attīstību.

Kā norādījis Latvijas universitātes Juridiskās fakultātes doktorants, Mg. iur. D.Gurevičs savā rakstā žurnālā “Jurista vārds”: “cietušo tiesību jomā briest pārmaiņu laiks, kas neizbēgami ietekmēs arī Latvijas likumus.”<sup>139</sup> Lai arī pamatā šie grozījumi Cietušo tiesību direktīvā paredz izmaiņas cietušo tiesību politikā, kas aptver plašu jautājumu loku un iziet ārpus šī pētnieciskā darba temata tvēruma, atsevišķi aspekti Eiropas Komisijas ieteikumos ir cieši saistīti ar valsts

---

<sup>136</sup> *European Commission Staff working document: Evaluation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Brussels, 28.06.2022.* Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0179> – aplūkots 01.11.2023.

<sup>137</sup> Turpat.

<sup>138</sup> Eiropas Komisijas 2023.gada 12.jūlija Priekšlikums: EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA, ar kuru groza Direktīvu 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0424> – aplūkots 01.11.2023. 1.punkts.

<sup>139</sup> Gurevičs, D. “Cietušo tiesību harmonizācija Eiropas Savienībā: cerības un realitāte”. *Jurista Vārds* Nr.29 (1295), 18.07.2023. 13.lpp.

kompensācijas institūtu un potenciāli ietekmēs nākotnē gan atbildīgās iestādes darbību valsts kompensācijas jomā, gan arī pašu kompensācijas piešķiršanas procesu un, iespējams, arī norādīs uz nepieciešamām izmaiņām tiesiskajā regulējumā saistībā ar valsts kompensāciju.

## 4.2. Informācijas pieejamība

Attiecībā uz informācijas pieejamības nodrošināšanu konstatēts, ka dažās dalībvalstīs cietušajam nepieciešamā informācija konsolidēta vienā tīmekļvietnē, kamēr citās dalībvalstīs pieejami vairāki atsevišķi informācijas kanāli. Cietušajiem tas var radīt neizpratni un apjukumu, kā rezultātā arī nepilnīgu piekļuvi informācijai.<sup>140</sup>

Jānorāda, ka arī Latvijā novērojama informācijas un resursu sadrumstalotība. Atbildīgā iestāde par valsts kompensācijas izmaksu pilda arī noziedzīgos nodarījumos cietušo nodrošināšanas ar informatīvu atbalstu funkciju. Lai to izpildītu, atbildīgā iestāde nodrošina tālruni 116006 "Palīdzības dienests noziegumu upuriem" darbību, slēdzot deleģēšanas līgumu ar biedrību "Skalbes".<sup>141</sup> Minētā pakalpojuma ietvaros tiek uzturēta arī tīmekļa vietne cietusajiem.lv<sup>142</sup>, kurā sniegta dažāda informācija par noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesībām, atbalsta iespējām, kā rīkoties, ja persona ir cietusi, par kompensāciju u.tml., kā arī iespēja izmantot tiešsaistes sarakstes iespēju ar biedrības "Skalbes" konsultantu. Čata funkcija pieejama katru dienu laikā no plkst.12.00-22.00. Tomēr jānorāda, ka šis resurss nav visaptverošs, proti, mājaslapā pieejamā informācija nav pilnīga, kā arī atsevišķās sadaļās tā ir haotiska. Tā kā cietusajiem.lv ir cieši saistīts ar tālruni 116006 darbību, tad pakalpojuma mērķauditorija ir pamatā tikai noziedzīgos nodarījumos cietušie.

Vienlaikus Latvijā ir ieviesti arī citi bezmaksas palīdzības tālruni, kā piemēram, Veselības ministrijas pārziņā esošais diennakts vienotais krīžu tālrunis 116123<sup>143</sup> vai Labklājības ministrijas pārziņā esošais diennakts bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis 116111<sup>144</sup>. Tā kā palīdzības tālrunu darbību nodrošina dažādas ministrijas, tad nepastāv vienotas atbalsta sistēmas – viena kontaktpunkta, pie kura cietušajam vērsties dažādās dzīves

---

<sup>140</sup> European Commission Staff working document: Evaluation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Brussels, 28.06.2022. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0179> – aplūkots 01.11.2023.

<sup>141</sup> Darbības jomas: Juridiskās palīdzības administrācija. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/darbibas-jomas> - aplūkots 01.11.2023.

<sup>142</sup> Cietusajiem.lv. Pieejams: <https://www.cietusajiem.lv/lv/> - aplūkots 01.11.2023.

<sup>143</sup> Vienotais bezmaksas krīžu tālrunis – 116123: Nacionālais veselības dienests. Pieejams: [https://www.vmnvd.gov.lv/lv/vienotais-bezmaksas-krizu-talrunis-116123?utm\\_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F](https://www.vmnvd.gov.lv/lv/vienotais-bezmaksas-krizu-talrunis-116123?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F) – aplūkots 01.11.2023.

<sup>144</sup> Bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis 116111. Pieejams: <https://uzticibastalrunis.lv> – aplūkots 01.11.2023.

situācijās. Dažādu atbalsta mehānismu līdzās pastāvēšana var radīt cietušajam neizpratni par to, kur tieši konkrētā situācijā viņam būtu jāvērsas.

Attiecībā uz valsts kompensāciju minētā problēma visvairāk aktualizējās gadījumos, kad cietušais kaut kādu apsvērumu dēļ neziņo par noziedzīgu nodarījumu tiesībsargājošajās iestādēs. Proti, tad, ka cietušais ir vērsies policijā, lai ziņotu par noziedzīgu nodarījumu, atbildīgajai amatpersonai ir pienākums sniegt informāciju cietušajam par viņa tiesībām, tostarp, par tiesībām uz kompensāciju. Tomēr gadījumos, kad cietušais neziņo, informāciju var sniegt citas iesaistītās personas, piemēram, nevalstiskās organizācijas. Šajos brīžos atbalsta tālruņu darbība ir īpaši nozīmīga, jo tas iespējams kļūst par vienīgo informācijas avotu. Bet, ja cietušais neizmanto arī atbalsta tālruņa sniegto pakalpojumu, tad vienīgais veids kā nodrošināt tiesības uz informāciju, ir padarot to pieejamu dažādos resursos, t.i., dažādās tīmekļa vietnēs izvietota informācija, reklāma pilsētvidē, sociālajos tīklos utt. Autore uzskata, ka būtisks uzlabojums būtu viena vienota resursa izstrāde, ieviešana un reklamēšana, kurš, attiecīgi, sniegtu pilnīgu un viegli uztveramu informāciju, nepieciešamības gadījumā novirzot pie specializētiem pakalpojumu sniedzējiem.

Eiropas Komisijas secinājums par trūkumiem informācijas pieejamības nodrošināšanā liecina par šī jautājuma aktualitāti vairākās dalībvalstīs. Cietušajiem, kas neziņo par noziegumiem, praksē tiek atņemtas tiesības saņemt informāciju par savām tiesībām, pirmo reizi sazinoties ar kompetentajām iestādēm. Uzskatāms, ka tikai 30% bērnu, 26% personu ar intelektuālās attīstības traucējumiem un 26% analfabētu, kas dzīvo Eiropas Savienībā, saņem informāciju atbilstoši savām vajadzībām.<sup>145</sup> Līdz ar to, lai novērstu konstatētos trūkumus, Eiropas Komisija piedāvā izveidot universālu cietušo palīdzības tālruni ar Eiropas Savienības mēroga tālruņa numuru: 116 006, un izveidot visaptverošu tīmekļa vietni, kurā būtu jāparedz arī tērzēšana un e-pasta vēstules.<sup>146</sup> Ņemot vērā to, ka Latvijā šis tālrunis jau ir ieviests, būtu nepieciešams strādāt pie tā uzlabošanas, lai šo pakalpojumu iespējami aktualizētu, popularizētu, nodrošinātu šī tālruņa sasaisti ar citām palīdzības līnijām, veidojot vienotu, saprotamu un visiem cietušajiem pieejamu pakalpojumu.

---

<sup>145</sup> Eiropas Komisijas 2023.gada 12.jūlija Priekšlikums: EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA, ar kuru groza Direktīvu 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0424> – aplūkots 01.11.2023.

<sup>146</sup> Turpat.

### 4.3. Valsts pienākums atlīdzināt kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja un tā ietekme uz valsts kompensāciju

Cietušo tiesību direktīvas 16.pants noteic pienākumu dalībvalstīm nodrošināt, ka kriminālprocesa gaitā cietušajam ir tiesības samērīgā laikposmā saņemt lēmumu par kompensāciju no likumpārkāpēja, izņemot, ja valsts tiesību aktos ir noteikts, ka šādu lēmumu jāpieņem citā juridiskā procesā. Dalībvalstis veicina pasākumus, lai mudinātu likumpārkāpējus sniegt cietušajiem atbilstīgu kompensāciju.

Kā iepriekš norādīts, viens no noteiktajiem pamatmērķiem Eiropas Savienības stratēģijā par cietušo tiesībām 2020.-2025.gadam ir veicināt cietušo piekļuvi kompensācijai. Daudzās dalībvalstīs cietušajiem ir grūti saņemt kompensāciju. Cietušie var pieprasīt valsts kompensāciju tikai tad, kad ir beidzies ilgš, nereti dārgs un laikietilpīgs process, kas sākas ar kriminālprocesu un kam seko mēģinājumi saņemt kompensāciju no likumpārkāpēja. Galvenie iemesli ir nepietiekama informācija par cietušo tiesībām uz kompensāciju, daudzi procesuāli šķēršļi, tostarp ierobežojoši termiņi, nepietiekami piešķirumi no valstu budžetiem un sarežģīti noteikumi, kas reglamentē kompensāciju no likumpārkāpēja un valsts kompensāciju. Visiem attiecīgajiem dalībniekiem būtu jārīkojas savas kompetences ietvaros, lai uzlabotu cietušo piekļuvi kompensācijai. Kompensācijas vispārējais mērķis ir atzīt tīšā vardarbīgā noziegumā cietušos un palīdzēt viņiem atlabšanas procesā. Nekādā gadījumā cietušos nedrīkst kompensācijas procedūras laikā pakļaut sekundāras viktimizācijas riskam. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka cietušie tiek pasargāti no sekundāras viktimizācijas riskiem ne tikai kriminālprocesa, bet arī kompensācijas pieprasīšanas gaitā. Šajā kontekstā būtu jāņem vērā arī terorismā cietušie, nosakot katras dalībvalsts īpašu atbildību nodrošināt taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Minētā stratēģija paredz uzdevumu dalībvalstīm nodrošināt, ka valstu budžetos parādās taisnīga un samērīga valsts kompensācija par vardarbīgiem, tīšiem noziegumiem, kas būtu paredzēta arī terorismā cietušajiem.<sup>147</sup>

Eiropas Komisijas veiktajā novērtējumā par Cietušo tiesību direktīvu norādīts, ka attiecībā uz tiesībām uz lēmumu par kompensāciju no likumpārkāpēja kriminālprocesa gaitā iesaistītās puses uzsvērušas vairākus šķēršļus, piemēram apgrūtinošas un ilgstošas procedūras, nepietiekamu informētību par šādām tiesībām.<sup>148</sup> Šīs tiesības bieži vien ir neefektīvas, jo dažās dalībvalstīs bieži kriminālprocesā nemaz netiek pieņemts lēmums par kompensāciju. Turklāt

<sup>147</sup> ES stratēģija par cietušo tiesībām (2020.–2025. gads). 3.punkts.

<sup>148</sup> *European Commission Staff working document: Evaluation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA*. Brussels, 28.06.2022. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0179> – aplūkots 01.11.2023. 19.lpp.

arī pēc kriminālprocesa, kura rezultātā pieņemts spriedums, ar kuru vainīgajam noteikts pienākums izmaksāt kompensāciju, cietušajam bieži vien netiek izmaksāta kompensācija, jo ir grūti panākt, lai pārkāpējs to samaksātu. Tā kā nav efektīvas iespējas cietušajam saņemt kompensāciju kriminālprocesā, nereti ir jāuzsāk apgrūtinoša un ilgstoša civillieta, kā arī var nākties pieprasīt valsts kompensāciju.

Nemot vērā, ka valstij ir uzdots nodrošināt un aizsargāt tās jurisdikcijā dzīvojošo personu tiesības pret vardarbīgiem nodarījumiem, valstij iestājas galvotāja atbildības forma. Tādējādi valstij ir divkārtš pienākums. Pirmkārt, raudzīties uz to, lai pārkāpējs tiktu mudināts izmaksāt cietušajam kompensāciju, otrkārt, tiktāl, ciktāl valsts nevar ātri vai vispusīgi sasniegt šo rezultātu, izmaksāt kompensāciju pārkāpēja vietā.<sup>149</sup>

Eiropas Komisijas priekšlikums grozījumiem Cietušo tiesību direktīvā noteic, ka cietušo piekļuvi kompensācijai iekšzemes un pārrobežu lietās apgrūtina nepietiekams valsts atbalsts piespriešanās kompensācijas piedziņai no likumpārkāpēja, kas rada sekundārās viktimizācijas risku. Minētais ir viena no piecām galvenajām problēmām, kuras konstatētas, izvērtējot minēto direktīvu un kuras paredzēts risināt ar šo priekšlikumu.<sup>150</sup> Šīs pārskatīšanas vispārējais mērķis ir veicināt labi funkcionējošu brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kuras pamatā ir, tostarp, uz cietušajiem vērsts taisnīgums, kur cietušie tiek atzīti un var paļauties uz savām tiesībām. Paredzētās izmaiņas ietver arī reformu kompensāciju jomā, proti, pienākumu dalībvalstīm nodrošināt efektīvu piekļuvi kompensācijām, garantējot cietušajiem kompensāciju uzreiz pēc sprieduma pasludināšanas, un nosakot valstij par saistošu pienākumu izmaksāt likumpārkāpēja kompensāciju cietušajiem uzreiz pēc sprieduma spēkā stāšanās, paredzot iespēju valstij vēlāk to atgūt no likumpārkāpēja.

Ietekmes novērtējumā norādīts, ka katrā dalībvalstī ieguvumi, kas gaidāmi no šajā pārskatīšanā ierosinātajiem grozījumiem, atsver paredzamās izmaksas. Tas parāda, ka, lai gan dalībvalstīm būs jāveic daži sākotnējie ieguldījumi, ierosinātie grozījumi novedīs pie labāk funkcionējošas ekonomikas, noturīgākas sabiedrības un spēcīgākām valsts iestādēm. Noziegumos cietušie, kuri saņem savlaicīgu atbalstu un aizsardzību, vieglāk iekļaujas sabiedrībā, ātrāk atgriežas darbā un ir mazāk atkarīgi no veselības aprūpes shēmām. Šādi cietušie arī dedzīgāk vēlas ziņot par noziegumiem un sadarboties ar kompetentajām iestādēm. Tāpēc ierosināto grozījumu rezultātā dalībvalstis gūs labumu no uzlabotajām ekonomikām, integrētākām sabiedrībām un spēcīgākām tiesu sistēmām.

---

<sup>149</sup> *Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III. European Union Agency for Fundamental Rights. Belgium, 2019. 23.lpp.*

<sup>150</sup> Eiropas Komisijas 2023.gada 12.jūlija Priekšlikums: EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA, ar kuru groza Direktīvu 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0424> – aplūkots 01.11.2023. 1.punkts.

Būtisks uzlabojums kompensācijas sistēmā tiks panākts, risinot šo jautājumu tikai kriminālprocesa ietvaros, kas veicinātu tiesu sistēmas efektivizāciju, samazinot civillietu skaitu.

Tas paredz izteikt grozījumus Cietušo tiesību direktīvas 16.pantā šādā redakcijā:

1. Dalībvalstis nodrošina, ka kriminālprocesa gaitā cietušajam ir tiesības samērīgā laikposmā saņemt lēmumu par kompensāciju no likumpārkāpēja.
2. Dalībvalstis nodrošina, ka to kompetentās iestādes bez liekas kavēšanās izmaksā piespriesto kompensāciju tieši cietušajam. Kompetentās iestādes regresa kārtībā pārņem cietušā prasījuma tiesības pret likumpārkāpēju piespriestās kompensācijas summas apmērā.

Pēc priekšlikuma spēkā stāšanās paredzēts noteikt divu gadu termiņu, kura laikā dalībvalstīm jaunie nosacījumi būs jāievieš nacionālajās sistēmās.

Šī pētnieciskā darba izstrādes laikā priekšlikums ir nodots izskatīšanai Eiropas Savienības Padomē pirmajā lasījumā. Lai arī tas nav stājies spēkā un arī nav zināma valsts nacionālā pozīcija, autore uzskata, ka ir lietderīgi savlaicīgi izvērtēt šāda priekšlikuma iespējamo ietekmi nākotnē uz valsts kompensācijas cietušajiem institūtu. Nenoliedzami Latvijas tiesiskajā sistēmā tas noteiktu būtiskas izmaiņas, tas būtu liels lēciens cietušo tiesību politikas attīstībā salīdzinājumā ar šī brīža situāciju. Kā jau tika konstatēts, Latvija ir starp tām valstīm Eiropas Savienībā, kura cietušo kompensācijai novirza mazāk valsts budžeta līdzekļus salīdzinājumā ar citām valstīm, tādējādi paredzot cietušajam “draudzīgu” un pieejamu valsts kompensācijas sistēmu, bet mazas kompensācijas apmēra ziņā. Vērtējot iniciatīvu pilnīgas kompensācijas izmaksu noteikt kā valsts pienākumu, faktiski arī mainot valsts kā iesaistītā dalībnieka statusu, rodas jautājums – vai, sekojot šādam ierosinājumam, kompensācija kriminālprocesā no noziedzīga nodarījuma izdarītāja kļūs par valsts kompensāciju. Vai šie divi līdzās pastāvošie institūti saplūdīs vienā.

Par minēto priekšlikumu pēdējo dažu gadu laikā noritējušas arī spraigas diskusijas Eiropas cietušo tiesību tīkla un valsts kompensācijas kontaktpunktu tīkla ietvaros. Ievērojot to, ka šī pētnieciskā darba autorei ir bijusi iespēja piedalīties dažās no šādām sanāksmēm gan klātienē, gan tiešsaistē, var apgalvot, ka Eiropas Savienības dalībvalstu starpā nepastāv vienota uzskata un viedokļa šajā jautājumā, proti dalībvalstu attieksme ir dažāda un, lai arī lielākoties atzinīgi tiek vērtēta cietušo tiesību stiprināšana no cilvēktiesību viedokļa, daudzu dalībvalstu pārstāvji ar bažām ir norādījuši uz potenciāli nepanesamu finansiālo slogu valsts budžetam.

Attiecībā uz minētā priekšlikuma ietekmi uz valsts kompensāciju Eiropas Komisijas cietušo tiesību koordinatore Kataržina Janicka Paulovska (*Katarzyna Janicka Pawlowska*) ir norādījusi, ka nav plānota šādas sistēmas būtiska ietekme uz valsts kompensācijas institūtu, proti, valsts kompensācija joprojām pastāvēs līdzās kompensācijai kriminālprocesa ietvaros, ko

arī izmaksās valsts. Valsts kompensācija kā atsevišķs, līdzās pastāvošs mehānisms arī turpmāk spēs nodrošināt cietušajiem tiesības saņemt vismaz daļēju kompensāciju iespējami drīz – arī kriminālprocesa laikā, turklāt gadījumos, kad nebūs iespējams piedzīt kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā (piemēram, noziedzīgā nodarījuma izdarītājs nebūs saucams pie kriminālatbildības, vai būs miris), cietušais joprojām caur valsts kompensācijas sistēmu varēs saņemt atlīdzinājumu par nodarīto kaitējumu. Ievērojot to, ka cietušais ir vismazāk aizsargātā persona procesā un viņa iespējas piedzīt piespiesto kompensāciju no noziedzīga nodarījuma izdarītāja ir nereti ļoti ierobežotas, Eiropas Komisija uzskata, ka valstij, kā spēcīgākam dalībniekam ir jāuzņemas atbildība šo kompensāciju piedzīt un cietušajam nodrošināt tiesību saņemt atlīdzinājumu laicīgi.

Šāda sistēma jau šobrīd pastāv un praksē tiek īstenota Nīderlandē. Eiropas cietušo tiesību tīkla sanāsmē 2023.gada 5.maijā Berlīnē, Vācijā, cietušo atbalsta organizācijas *Victim Support Netherlands* pārstāvis *R.P.Fontijne* norādīja uz pozitīvajiem aspektiem šādā pieejā: cietušais nav atbildīgs par kompensācijas piedziņu no likumpārkāpēja, kā arī pastāv iespēja saņemt kompensācijas avansu. Nīderlandes sistēma paredz, ka gadījumā, ja pārkāpējs nepilda kompensācijas maksāšanas pienākumu, tā vietā piemēro apcietinājumu. Jāteic gan, pilnīgu tiesas piespiesto kompensāciju valsts izmaksā tikai smagu noziegumu vai noziegumu, kas ir saistīti ar seksuālu vardarbību gadījumā. Citu noziegumu (tai skaitā, draudu, vajāšanas, krāpšanas u.c.) gadījumā valsts izmaksā kompensāciju, kas nepārsniedz 5000 *euro*.

Šim mehānismam līdzās pastāv arī iespēja saņemt kompensāciju no Noziedzīgu nodarījumu kompensācijas fonda. Tomēr vienlaicīgi savas tiesības cietušais var realizēt tikai vienā no veidiem, proti valsts izmaksā kompensāciju tad, ja kaitējums iepriekš nav atlīdzināts jau kādā citā veidā. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras veiktā pētījumā norādīts, ka Nīderlandē aptaujātais cietušais ziņoja, ka tiesa ir liegusi likumpārkāpēja kompensāciju, pamatojoties uz to, ka cietušajam būtu tiesības uz valsts kompensāciju. Tas rada jautājumu, vai kompensācija pirmām kārtām būtu jāmaksā likumpārkāpējam vai valstij. Kā norāda Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, no pamattiesību viedokļa kompensācija ir daļa no atlīdzības, ko cietušajam ir parādā likumpārkāpējs. Tādējādi pārkāpēja kompensācijai vajadzētu būt prioritātei; valsts kompensācija kalpo kā avansa maksājums, ko valsts atgūst no pārkāpēja, ciktāl tas ir ekonomiski iespējams.<sup>151</sup>

Kā vienu no problēmām Nīderlandē *R.P.Fontijne* min tiesnešu atbildības nozīmi procesā. Proti, tiesnesis ir neierobežots savā lēmumā kādu kompensācijas apmēru noteikt, kamēr situācijās, kad noziedzīgā nodarījuma izdarītājs nav noskaidrots vai saucams pie

---

<sup>151</sup> *Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III. European Union Agency for Fundamental Rights. Belgium, 2019. 29.lpp.*

kriminālatbildības, kompensācijas maksimālais limits ir noteikts saskaņā ar nosacījumiem par Noziedzīgo nodarījumu kompensācijas fonda darbību. Šobrīd mehānisms neparedz arī noteiktas vadlīnijas tiesnešiem, kā noteikt izmaksājamās kompensācijas apmēru, līdz ar to šie apmēri var būt ļoti dažādi un atsevišķos gadījumos arī ļoti lieli, kas, savukārt, vēlāk apgrūtina lielo summu piedziņu valsts interesēs. Šāds mehānisms arī neizslēdz valsts pienākumu izmaksāt neierobežoti lielu kompensāciju gadījumos, kad neviena no pusēm nav Nīderlandes valstspiederīgais, taču noziedzīgs nodarījums izdarīts Nīderlandes teritorijā.

Tātad secināms, ka Eiropas Komisijas priekšlikumam par grozījumiem Cietušo tiesību direktīvā stājoties spēkā, visām dalībvalstīm, tostarp, Latvijai būs minētie nosacījumi jāievieš nacionālajā sistēmā divu gadu laikā. Kamēr atsevišķām valstīm tas nesagādātu problēmas, kā piemēram, Nīderlandei, kura šādu sistēmu jau ir ieviesusi praksē, tikmēr Latvijā likumdevējam būtu jāpieņem būtiski lēmumi, tostarp, jārod veids kā finansēt šādu sistēmu. Pieņemams, ka finansējums Latvijā būtu arī lielākais izaicinājums, ņemot vērā, ka līdz šim valsts kompensācijas sistēmai novirzīti salīdzinoši nelieli valsts budžeta līdzekļi, nosakot vienu no zemākajiem valsts kompensācijas apmēriem Eiropas Savienībā.

Ņemot vērā aprakstītās “jaunās vēsmas”, autore piedāvā iespējamo risinājumu, kā minēto ieviest Latvijas tiesiskajā sistēmā. Pirmkārt, tiesība saņemt kompensāciju kriminālprocesā uzreiz pēc notiesājoša gala nolēmuma spēkā stāšanās būtu jānostiprina Kriminālprocesa likumā, papildinot 353.pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā:

*“(4) Galīgajā nolēmumā cietušajiem noteiktais kaitējums atlīdzināms no valsts līdzekļiem. Atbildīgā iestāde regresa kārtībā pārņem cietušā prasījuma tiesības pret noziedzīgā nodarījuma izdarītāju piespriestās kompensācijas summas apmērā.”*

Ņemot vērā minēto, vienlaikus būtu nepieciešams izdarīt grozījumus arī minētā panta trešajā daļā, lai nošķirtu valsts kompensāciju no kompensācijas kriminālprocesa ietvaros, izsakot to šādā redakcijā:

*“(3) Kārtību, kādā cietušajiem kaitējums atlīdzināms no valsts līdzekļiem pirms stājies spēkā galīgais nolēmums vai neiestājas šī panta ceturtajā daļā noteiktais gadījums, un atlīdzināmā kaitējuma apmēru nosaka īpašs likums.”*

Otrkārt, būtu jānoteic, kuras iestādes kompetencē būtu šīs funkcijas realizācija praksē un konkrētajam mērķim piešķirto budžeta līdzekļu pārvaldība. Autore uzskata, ka ņemot vērā to, ka atbildīgā iestāde par valsts kompensāciju jau šobrīd apsaimnieko valsts budžeta līdzekļus, kas novirzīti cietušo kompensācijai, būtu atbilstoši noteikt šai pašai iestādei papildus funkciju apsaimniekot arī tos budžeta līdzekļus, kas paredzēti cietušo kompensēšanai kriminālprocesa ietvaros, izdarot attiecīgus grozījumus atbildīgās iestādes darbību reglamentējošos tiesību aktos.

Treškārt, būtu jārod papildu finansējums, lai šādu sistēmu būtu iespējams uzturēt. Kā vienu no risinājumiem autore piedāvā izstrādāt likumprojektu Cietušo fonda izveidei, piesaistot finansējumu gan no konfiscētajiem noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, gan obligātajām notiesāto nodevām. Par minēto vairāk aprakstīts būs 4.4.apakšnodaļā.

No šī brīža rīcībā esošās informācijas pieļaujams, ka jaunā sistēma būtu ievērojams lēciens cietušo tiesību politikas attīstībā, taču būtiski neietekmētu un neizslēgtu valsts kompensācijas institūta esamību, kurš joprojām būs īpaši nepieciešams un instrumentāls gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma izdarītājs nav noskaidrots vai saucams pie kriminālatbildības. Līdz ar to autore uzskata, ka šāda priekšlikuma ieviešana praksē neaizkavētu un nemazinātu valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā mehānisma attīstību un nozīmi. Valsts kompensācijai joprojām būtu neatsverama nozīme tūlītējo kaitējuma radīto seku mazināšanai un paredzams, ka cietušie šo sistēmu turpinātu izmantot.

#### **4.4. Cietušo fonda izveides perspektīva**

Nepietiekams finansējums nav pietiekams attaisnojums, lai valsts nepildītu savu tiesisko pienākumu attiecībā pret iedzīvotājiem un starptautiskās saistības, ko tā ir uzņēmusies. Līdz ar to, ja likumdevējs saskarās ar šķērslī izdarīt kādus sistēmas uzlabojumus nepietiekama finansējuma dēļ, tas nozīmē to, ka ir jāmeklē risinājums, kur šos līdzekļus rast, nevis veids kā formāli it kā izpildīt prasības juridiskajam ietvaram, taču nenodrošināt to efektīvu darbību praksē.

Kā viens no būtiskākajiem trūkumiem valsts kompensācijas tiesiskā regulējuma ietvarā tika konstatēts valsts kompensācijas zema apmērs. Valsts budžeta līdzekļu pārdale pēc būtības nav juridiska problēma, drīzāk politisks lēmums, tomēr, ja likumdevējs nav radījis pietiekošus līdzekļus pēdējā desmitgadē, lai būtiski celtu šo valsts atbalstu, tad, iespējams, ir nepieciešams domāt par jauniem mehānismiem, juridiskiem ietvariem, caur kuriem būtu iespējams nozarei novirzīt ievērojami lielākus līdzekļus, kas attiecīgi ļautu grozīt arī normatīvo regulējumu, pietuvinot to citu Eiropas Savienības dalībvalstu sistēmām.

Viens no iespējamiem risinājumiem būtu cietušo kompensācijas fonda izveide. Vairākas valstis Eiropas Savienībā ir izveidojušas šādus kompensācijas fondus, kas palīdz radīt valsts kompensācijām novirzāmus ieņēmumus.

Zviedrijā darbojas cietušo fonds, kura galvenais finansējuma avots ir nodeva, kas tiek saņemta no visām personām, kas Zviedrijā notiesātas ar brīvības atņemšanas sodu. Tāpat nodevu jāmaksā arī personām, kurām noteikta elektroniska uzraudzība, par katru elektroniskā uzraudzībā pavadītu dienu. Finansējums tiek izmantots, piemēram, informatīvām kampaņām,

vērienīgiem pētījumiem, atbalstot nevalstiskās organizācijas, kā arī finansiāli atbalstot cietušo atbalsta centru piedāvātās aktivitātes.<sup>152</sup>

Čehijā valsts kompensācijas fondu veido līdzekļi, kas tiek iegūti no personām, kas notiesātas par kaitējuma radīšanu.<sup>153</sup>

Lietuvā izveidotais Noziegumos cietušo fonds, no kura izmaksā valsts kompensāciju vardarbīgos noziegumos cietušajiem, atrodas Tieslietu ministrijas pārvaldībā un tā finansējumu veido tiesas uzliktās iemaksas fondā, no vainīgās personas piedzītie līdzekļi, līdzekļi no valsts budžeta u.c. likumīgi iegūti līdzekļi. Tiesa var uzlikt par pienākumu vainīgajam kā sodu vai soda daļu veikt iemaksu Noziegumos cietušo kompensācijas fondā.<sup>154</sup>

2012. gada 1. janvārī Polijā tika izveidots Cietušo un postpenitenciārās palīdzības fonds (*Victims and Postpenitentiary Assistance Fund* - angļu val.), kas ir specializēts valsts fonds, kura līdzekļi pamatā uzkrājas no zaudējumu kompensācijas un naudas sodiem, kurus samaksājuši likumpārkāpēji. Fonda līdzekļus ir iespējams iegūt konkurences ceļā, kā rezultātā līdzekļus iegūst tās organizācijas, kas ir spējīgas nodrošināt kvalitatīvu bezmaksas palīdzību noziegumos cietušajiem.<sup>155</sup>

Kā norādījis Nīderlandes pārstāvis Eiropas cietušo tiesību tīkla sanāksmē Berlīnē 2023.gada 5.maijā, Nīderlandē pastāv kompensāciju fonds, kurā tiek novirzīti iesaldētie un konfiscētie noziedzīgi iegūtie līdzekļi. Šobrīd izskata arī iespēju ieviest noziedzīgu nodarījumu izdarītāju obligāto iemaksu kompensāciju fondā.

Teorētiski arī Latvijā savulaik šāda fonda izveide bija paredzēta tomēr praksē tas nenotika. Kriminālprocesa likuma 354.pants “Nodeva cietušo kompensācijas fondam” pamatredakcijā, kas stājās spēkā 2005.gada 1.oktobrī, noteica, ka notiesājošs spriedums, prokurora priekšraksts par sodu un prokurora lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, ir pamats, lai persona, kas atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, samaksātu nodevu cietušo kompensācijas fondam. Tika paredzēts, ka par izdarītu kriminālpārkāpumu noziedzīga nodarījuma izdarītājs iemaksās cietušo kompensācijas fondā 10 latus, par mazāk smagu noziegumu – 15 latus, par smagu noziegumu – 20 latus, par izdarītu sevišķi smagu noziegumu – 25 latus. Ja persona vienlaikus tiktu atzīta par vainīgu vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, nodeva būtu jāmaksā atbilstoši smagākajam nodarījumam. Praksē šis pants nekad nav ticis piemērots, jo netika izveidots cietušo kompensācijas fonds.

---

<sup>152</sup> “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”. Rīga, 2013. 88.-89.lpp.

<sup>153</sup> Turpat, 77.lpp.

<sup>154</sup> Turpat, 98.-99.lpp.

<sup>155</sup> Turpat, 102.lpp.

Tieslietu ministrija 2005.gada 29.septembrī Valsts sekretāru sanāksmē iesniedza izskatīšanai likumprojektu “Cietušo valsts kompensācijas fonda likums”. Tika paredzēts, ka likums stāties spēkā 2006.gada 1.aprīlī. Likuma mērķis bija izveidot valsts kompensācijas efektīvu mehānismu un reglamentēt kārtību, kādā cietušo kompensācijas fondā tiktu iemaksāti līdzekļi, tai skaitā Kriminālprocesa likumā noteiktā nodeva cietušo kompensācijas fondam, un kārtību, kādā izmaksātas kompensācijas. Līdzvērtīgs mērķis tika noteikts arī likumprojektam “Par valsts kompensāciju cietušajiem”, kurš, savukārt, noteica, ka atbildīgā iestāde valsts kompensāciju izmaksā no valsts budžeta līdzekļiem. Pieņemot pēdējo no likumprojektiem un tam stājoties spēkā, vienlaikus arī tika pielikts punkts cietušo kompensācijas fonda idejai.<sup>156</sup> Kriminālprocesa likuma 354.pants tika izslēgts no likuma 2009.gada 12.martā ar grozījumiem, kas stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā.<sup>157</sup> Minēto grozījumu anotācijā norādīts, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma pārejas noteikumu 10.pantu Kriminālprocesa likuma 354.pants stājas spēkā vienlaicīgi ar likumu par cietušo kompensācijas fondu. Tomēr, saskaņojot likumprojektu par cietušo kompensācijas fondu, Finanšu ministrija iebilda speciāla Cietušo kompensācijas fonda izveidei, kura funkcionēšana būtu pilnībā finansēta no valsts budžeta līdzekļiem, jo šāda fonda darbība nerada ienākumus. Tādēļ tika nolemts ar valsts kompensācijas izmaksu cietušajiem saistītās funkcijas uzdot pildīt Juridiskās palīdzības administrācijai. Rezultātā Saeimā 2006.gada 18.maijā pieņemts likumprojekts „Par valsts kompensāciju cietušajiem”, kurš neparedz cietušo kompensācijas fonda izveidošanu, bet nosaka kārtību un apmēru, kādā atbildīgā iestāde izmaksā valsts kompensāciju cietušajiem.

Autoresprāt, lai risinātu valsts kompensācijas apmēra problemātiku Latvijā, kā arī nodrošinātu pakalpojuma pieejamības veicināšanas pasākumu regularitāti, būtu nepieciešams atgriezties pie idejas par cietušo kompensācijas fondu, kā papildu avotu cietušo atbalsta finansēšanai. Šādu fondu būtu iespējams finansēt no vairākiem avotiem, tostarp valsts budžeta līdzekļiem, bet ne tikai.

Pirmkārt, atjaunojot Kriminālprocesa likuma 354.panta regulējumu par nodevām, iespējams iegūt ievērojamus līdzekļus. Lai veidotu pilnīgāku priekšstatu par šāda mehānisma sniegtajām iespējām, autore piedāvās teorētisku aprēķinu iespējamiem fonda ienākumiem, pamatojoties uz 2022.gada datiem. Ievērojot to, ka pēdējo gadu laikā ekonomiskie rādītāji, arī inflācija, valstī ir auguši, Kriminālprocesa likuma 354.panta sākotnējā redakcijā ietvertās simboliskās nodevu summas būtu vismaz divkārtšojamas atbilstoši šī brīža situācijai un nosakāmas *euro*. Līdz ar to autore piedāvā šādus nodevu apmērus:

---

<sup>156</sup> Osis, I. “Valsts kompensācijas cietušajiem institūts Latvijā, ar to saistītās problēmas”: bakalaura darbs. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedra. Rīga, 2014. 45.lpp.

<sup>157</sup> 2009.gada 12.marta Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.51, 01.04.2009.

- par kriminālpārkāpumu – 20 *euro*;
- par mazāk smagu noziegumu – 30 *euro*;
- par smagu noziegumu – 40 *euro*;
- par sevišķi smagu noziegumu – 50 *euro*.

Atbilstoši statistikas datiem<sup>158</sup> kopumā 2022.gadā tika notiesātas 5152 personas, visvairāk – 820 par zādzību, krāpšanu, piesavināšanos nelielā apmērā; par zādzību – 655; par darbībām ar narkotiskajām vielām – 210. Ievērojot to, ka arī kriminālās statistikas dati<sup>159</sup> par reģistrēto noziedzīgo nodarījumu kopskaitu valstī liecina, ka procentuāli visvairāk (apmēram 59%) kriminālprocesu tiek uzsākti par izdarītiem mazāk smagiem noziegumiem, tad aptuvenam fonda ieņēmumu rādītājam autore izmantos vidējo iespējamo iemaksu apmēru – 30 *euro* no vienas notiesātās personas. Tātad cietušo fonda ieņēmumi 2022.gadā no nodevām sastādītu aptuveni 154 560 *euro* par lietām, kuras izskatītas tiesā. Ņemot vērā, ka minētais rādītājs ir ļoti aptuvens, jo papildus ienākumu sastādītu arī nodevas lietās, kas pabeigtas ar prokurora priekšrakstu par sodu, kā arī noteikti būtu situācijas, kurās minēto nodevu nav iespējams piedzīt no vainīgās personas, izstrādājot normatīvo regulējumu par cietušo fonda izveidi, būtu veicami detalizēti aprēķini, ņemot vērā arī nodevu apmēra gradācijas pakāpi. Tomēr jau šobrīd ir secināms, ka ieņēmumi būtu pietiekoši ievērojami, lai ideju būtu vērts realizēt arī praksē.

Otrkārt, cietušo kompensācijas fonda finansējumam būtu iespējams izmantot arī konfiscētos noziedzīgi iegūtos līdzekļus. Pirms nepilniem desmit gadiem Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Padomes un Eiropas Savienības ietvaros tika izstrādāti vairāki instrumenti, kas ļauj konfiscēt noziedzīgi iegūtos līdzekļus. Starptautiskās institūcijas aicināja valstis šos konfiscētos līdzekļus novirzīt gan tiesībaizsardzības kapacitātes un spēju stiprināšanai, gan sociāliem mērķiem. Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā<sup>160</sup> (turpmāk – direktīva 2014/42/ES) stājās spēkā 2014.gada 19.maijā. Tās 10. panta 3. punkts nosaka, ka dalībvalstis izskata iespēju īstenot pasākumus, kas ļautu konfiscēto īpašumu izmantot publiskām interesēm vai sociāliem mērķiem.<sup>161</sup> Šādi pasākumi, cita starpā var ietvert īpašuma iezīmēšanu tiesībaizsardzības un noziegumu prevencijas projektiem, kā arī citiem projektiem, kas ir sabiedrības interesēs un sociāli noderīgi.

<sup>158</sup> Notiesātās personas: Oficiālās statistikas portāls. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/tiesu-sistema-un-ieslodzījuma-vietas/19098-notiesatas-personas> - aplūkots 03.11.2023.

<sup>159</sup> Kriminālā statistika: Iekšlietu ministrijas informācijas centrs. Pieejams: <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika> - aplūkots 03.11.2023.

<sup>160</sup> Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa Direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 127/39.

<sup>161</sup> Konfiskācijas fonda līdzekļi stiprina izmeklēšanas iestāžu kapacitāti: LV portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/334708-konfiskācijas-fonda-līdzekļi-stiprina-izmeklēšanas-iestāžu-kapacitāti-2021> - aplūkots 03.11.2023.

Minētais pienākums izskatīt iespēju īstenot pasākumus uzliek dalībvalstīm procesuālu pienākumu, piemēram, veikt juridisko analīzi vai apspriest pasākumu ieviešanas priekšrocības un trūkumus.

2017. gada 1. augustā stājās spēkā Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likums<sup>162</sup>, kura mērķis ir novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu, kā arī nodrošināt efektīvu noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildi, apmierinot cietušo prasījumus. Kā norādīts likumprojekta anotācijā, noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas rezultātā iegūto līdzekļu izmantošanas kārtības pamatā ir Kriminālprocesa likuma 359. pantā nostiprinātais princips, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas rezultātā iegūtos līdzekļus, kad stājies spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā, vispirms izmanto pieprasītās kaitējuma kompensācijas nodrošināšanai un samaksai. Tas nozīmē, ka no mantas konfiskācijas rezultātā iegūtajiem naudas līdzekļiem zvērināts tiesu izpildītājs vispirms sedz cietušā kaitējuma kompensāciju, kas pamatota ar šā zvērināta tiesu izpildītāja lietvedībā esošo nolēmumu, un pēc tam ietur nolēmuma izpildes izdevumus, iemaksā nesamaksāto nekustamā īpašuma nodokļa parādu attiecīgās pašvaldības budžetā, bet atlikušos naudas līdzekļus ieskaita valsts budžetā. To, ka no noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes rezultātā primāri ir apmierināmi cietušo prasījumi, apstiprina arī starptautiskās konvencijas. Piemēram, Palermo konvencijas<sup>163</sup> 25. pants skaidri paredz katras dalībvalsts pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu palīdzību un aizsardzību šajā Konvencijā atrunātajos noziedzīgajos nodarījumos cietušajiem. Katra dalībvalsts nosaka piemērotas procedūras, lai nodrošinātu kompensāciju un atlīdzināšanu Konvencijā atrunātajos noziedzīgajos nodarījumos cietušajiem.<sup>164</sup> Tātad secināms, ka pastāvēt minētajam mehānismam, noziegumos cietušo prasījumi par nodarītā kaitējuma atlīdzinājumu var tikt vai tiek apmierināti no konfiscētās mantas kriminālprocesos, kas ir saistīti ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju.

Noziedzības novēršanas padomes 2016. gada 14. oktobra sēdē tika nolemts konceptuāli atbalstīt Tieslietu ministrijas turpmāko plānoto rīcību, lai radītu mehānismu konfiscēto noziedzīgi iegūto līdzekļu izmantošanai, izveidojot Konfiskācijas fondu.<sup>165</sup> Tas paredz pusi no valsts budžetā ieskaitītajiem konfiscētajiem noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem, bet ne vairāk kā divus miljonus *euro* saimnieciskajā gadā novirzīt Tieslietu ministrijas atsevišķā budžeta

---

<sup>162</sup> Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.132, 05.07.2017.

<sup>163</sup> Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. "Latvijas Vēstnesis" Nr.87, 06.06.2001.

<sup>164</sup> Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likumprojekta anotācija. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/A40B684A95FD3AFAC2258011003AC9EA?OpenDocument> – aplūkots 03.11.2023.

<sup>165</sup> Konfiskācijas fonda līdzekļi stiprina izmeklēšanas iestāžu kapacitāti: LV portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/334708-konfiskācijas-fonda-līdzekļi-stiprina-izmeklēšanas-iestāžu-kapacitāti-2021> - aplūkots 03.11.2023.

programmā, lai īstenotu nepieciešamos pasākumus finanšu un ekonomisko noziegumu apkarošanai un atbalsta sniegšanai noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Tieslietu ministrijas budžeta programmas finansēšanas, līdzekļu sadales un izmantošanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Par Konfiskācijas fonda līdzekļu sadali lemj Noziedzības novēršanas padome. Tā ir koleģiāla institūcija, kuras darbības mērķis ir stiprināt tiesiskumu, koordinēt un pilnveidot valsts institūciju darbību, lai novērstu un apkarotu noziedzību, īpaši korupciju un organizēto noziedzību, kas apdraud valsts drošību un ekonomisko stabilitāti, kā arī sekmētu vienotu un efektīvu izpildvaras un tiesu varas sadarbību tiesiskuma stiprināšanai.<sup>166</sup> Kā norādīts 2021.gadā publicētā skaidrojumā<sup>167</sup>, Noziedzības novēršanas padome lielāko daļu finanšu līdzekļu piešķir tiesībsardzības iestādēm finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas kapacitātes stiprināšanai (operatīvās izstrādes un izmeklēšanas darbību veikšanai), infrastruktūras un materiāltehniskajam nodrošinājumam, kā arī amatpersonu apmācībām. Kopumā 2022.gadā konfiscēti noziedzīgi iegūti naudas līdzekļi 134 967 238 *euro* apmērā,<sup>168</sup> 2021.gadā uzlikts arests mantai 1 532 620 466 *euro* apmērā, no kuriem konfiscēti un valsts budžetā ieskaitīti 68 190 861 *euro*<sup>169</sup>. Jāsecina, ka salīdzinājumā ar šīm konfiscētajām summām divi miljoni ir niecīgs apmērs, kuru novirzīt Konfiskācijas fondā.

Direktīva 2014/42/ES iezīmējusi virzienus, kuros konfiscētie līdzekļi būtu tālāk novirzāmi, proti, tiesībsardzības un noziegumu prevencijas projektiem, kā arī citiem projektiem, kas ir sabiedrības interesēs un sociāli noderīgi. Izveidojot Kompensācijas fondu un apgūstot valstij piekritušos konfiscētos līdzekļus, Noziedzības novēršanas padome lielākoties ir pildījusi pirmo no piedāvātajiem variantiem, lielāko daļu no konfiscētajiem līdzekļiem, kas ir ieskaitīti Konfiskācijas fondā novirzot tieši tiesībsardzības un noziegumu prevencijas projektiem. Tomēr autore uzskata, ka ne mazāk būtiska ir otra puse – sociāli noderīgi mērķi. Ņemot vērā konfiscēto līdzekļu apjomu pēdējos gados un problemātiku cietušo kompensācijas jomā, būtu lietderīgi izskatīt iespēju izveidot cietušo kompensācijas fondu un sasaistīt to ar Konfiskācijas fondu, palielinot tā limitu un radot iespēju daļu no konfiscētajiem līdzekļiem novirzīt cietušo kompensācijai.

---

<sup>166</sup> Ministru kabineta 20.01.2004. noteikumi Nr.42 "Noziedzības novēršanas padomes nolikums". Latvijas Vēstnesis Nr.12, 23.01.2004.

<sup>167</sup> Konfiskācijas fonda līdzekļi stiprina izmeklēšanas iestāžu kapacitāti: LV portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/334708-konfiskācijas-fonda-līdzekļi-stiprina-izmeklēšanas-iestāžu-kapacitāti-2021> - aplūkots 06.03.2023.

<sup>168</sup> Valsts policijas 2022.gada pārskats. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/media/15759/download?attachment> – aplūkots 03.11.2023.

<sup>169</sup> Valsts policijas 2021.gada pārskats. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/media/13088/download?attachment> – aplūkots 03.11.2023.

Treškārt, cietušo kompensācijas fonda finansējumu veidotu no noziedzīgu nodarījumu izdarītājiem piedzītie izmaksāto valsts kompensāciju līdzekļi. 2022.gadā valsts budžetā atgūti valsts kompensācijās cietušajiem izmaksātie līdzekļi 374 387,10 *euro* apmērā. Salīdzinot ar 2021.gadu valsts budžetā atgūto valsts kompensācijās cietušajiem izmaksāto līdzekļu apmērs palielinājās par 23,53 %.<sup>170</sup>

Papildus iepriekš minētajam arī valsts budžeta līdzekļi, kas līdz šim tika novirzīti šim mērķim, joprojām tiktu novirzīti valsts kompensācijām. Pastāvot cietušo kompensācijas fondam, finansējuma iespējas būtu daudz plašākas, jo to būtu iespējams piesaistīt arī no citiem resursiem.

---

<sup>170</sup> Juridiskās palīdzības administrācijas publiskais pārskats: 2022. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/1110/download?attachment> - aplūkots 03.11.2023. 24.lpp.

## Nobeigums

Maģistra darba mērķis ir sasniegts, sniedzot atbildes uz izvirzītajiem pētnieciskā darba jautājumiem, izpētot valsts kompensācijas cietušajiem institūta teorētiskos aspektus kontekstā ar Satversmē nostiprinātajām tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu un kompensāciju kriminālprocesa izpratnē, kā arī vērtējot minētā regulējuma praktiskās piemērošanas problemātiskos aspektus. Nobeigumā autore izdara secinājumus par aktuālā valsts kompensācijas cietušajiem tiesiskā regulējuma problemātiku un piedāvā priekšlikumus grozījumiem likumā “Par valsts kompensāciju cietušajiem”.

### Secinājumi

1. Noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības uz valsts kompensāciju ietilpst Satversmes 92.panta 3.teikuma tvērumā un valsts pozitīvais pienākums ir noregulēt šo tiesību praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus. Lai nodrošinātu cietušo tiesību prioritātes principa ievērošanu praksē, noziegumos cietušo kompensācijas mehānisms būtu pilnveidojams, valstij veicot kompensācijas izmaksu arī gadījumos, kad cietušajam nav iespējas to piedzīt no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja.
2. Likuma “Par valsts kompensāciju cietušajiem” 7.<sup>1</sup> panta ceturtās daļas regulējums, kurš noteic: "ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve un kriminālprocesā par cietušajiem atzītas vairākas personas, šīm personām izmaksā valsts kompensāciju, sadalot to proporcionāli cietušo skaitam” nenodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju noziegumos cietušajiem, jo tā piemērošanā netiek ievēroti vienlīdzības un samērīguma principi. Tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu ir individuālas, līdz ar to nav pamatots vienas kompensācijas proporcionāls dalījums atkarībā no cietušo skaita. Šī norma pēc būtības pārkāpj diskriminācijas aizlieguma principu, jo pieļauj atšķirīgu attieksmi personām vienādos un salīdzināmos apstākļos.
3. Noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas noteikšanas problemātika tiešā mērā ietekmē valsts kompensācijas apmēru noziedzīgos nodarījumos, kas saistīti ar tikumības vai dzimumneaizskaramības aizskārumu, proti, mainoties kvalifikācijai un noziedzīgo nodarījumu skaitam kriminālprocesa gaitā, mainās arī izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs. Tas neierobežo cietušā tiesības gadījumos, kad sākotnēji izmaksāta mazāka kompensācija, jo vēlāk, pamatojoties uz jaunatklātiem apstākļiem, iespējams administratīvo procesu atjaunot. Tomēr minētais ietekmē valsts budžeta līdzekļu efektīvu apsaimniekošanu gadījumos, kad izmaksāta lielāka kompensācija par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, nekā konstatēts galīgajā nolēmumā. Procesa

- virzītājs, sniedzot informāciju par cietušo un noziedzīgo nodarījumu, kļūst netieši atbildīgs arī par valsts budžeta līdzekļu efektīvu un atbilstošu izlietojumu.
4. Nosacījums, ka tikai bērna likumiskais pārstāvis ir tiesīgs vērsties atbildīgajā iestādē ar valsts kompensācijas pieprasījumu, nenodrošina pilnvērtīgu bērna mantisko interešu aizsardzību, īpaši gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums noticis ģimenē. Ja bērna likumiskie pārstāvji vecāki nav ieinteresēti rīkoties bērna interesēs, taču aizgādības tiesības nav pārtrauktas, tad nepastāv kontroles mehānisms vecāku rīcībai ar bērnam izmaksāto valsts kompensāciju.
  5. Izlīguma starp cietušo un noziedzīgā nodarījuma izdarītāju procesa laikā veidojas situācija, kur cietušais var vienlaicīgi pieprasīt un saņemt divas kompensācijas. Konstatējams likuma robs, kas ir iespējams tikai pie noteiktiem apstākļiem un laika ziņā ir piesaistīts konkrētai situācijai. Tas veicina vienlīdzības principa pārkāpumu, paredzot šādam cietušajam šajā konkrētajā situācijā atšķirīgas tiesiskās sekas, nekā citiem cietušajiem, kas cietuši tādā pašā noziedzīgā nodarījumā.
  6. Iespējama jurisdikcijas noteikšanas problemātika. Pastāv risks, ka noziedzīgos nodarījumos ar pārrobežu raksturu cietušais nevar saņemt valsts kompensāciju nevienā no iesaistītajām valstīm, piemēram, ja cietušais ir Latvijas valstspiederīgais un kriminālprocess tiek izmeklēts Latvijā, tomēr noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vieta ir citā valstī. Likumdevējam būtu jāparedz iespēja Latvijas valstspiederīgajam, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā, pieprasīt valsts kompensāciju Latvijā, ja iestājušies nepieciešamie priekšnoteikumi un iepriekš saņemts atteikums no valsts, kuras teritorijā noziedzīgs nodarījums izdarīts.
  7. Vadoties no citu valstu labās prakses piemēriem, būtu pagarināms valsts kompensācijas cietušajiem pieteikuma iesniegšanas termiņš, jo apstāklis, ka no brīža, kad persona atzīta par cietušo, ir pagājuši vairāk kā trīs gadi nenorāda uz to, ka persona vairs nav uzskatāma par cietušo, vai tai vairs nav nepieciešams nodarītā kaitējuma atlīdzinājums.
  8. Eiropas Komisijas 2023.gada 12.jūnija priekšlikums grozījumiem Cietušo tiesību direktīvā paredz pienākumu dalībvalstīm nodrošināt, ka to kompetentās iestādes bez liekas kavēšanās izmaksā piespriesto kompensāciju tieši cietušajam. Tas nozīmētu būtiskas pārmaiņas Latvijas tiesiskajā sistēmā un izaicinājumu rast pietiekamu finansējumu. Kā viens no iespējamiem risinājumiem būtu cietušo fonda izveide, paredzot iespēju piesaistīt finansējumu nozarei gan nosakot obligātās noziedzīgo nodarījumu izdarītāju nodevas, gan piešķirot līdzekļus no konfiscētajiem noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem.

## Priekšlikumi

1. Lai nodrošinātu taisnīgu un samērīgu valsts kompensāciju personām, kuras atzītas par cietušajiem saistībā ar personas nāvi, nepieciešams svītrot likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7.<sup>1</sup> panta ceturto daļu.
2. Lai veicinātu efektīvu informācijas apmaiņu starp atbildīgo iestādi un procesa virzītāju par būtiskiem kriminālprocesa apstākļiem, nepieciešams papildināt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 8.panta otro daļu ar 9. un 10.apakšpunktu šādā redakcijā:  
*" 9) noziedzīgo nodarījumu skaits;  
10) citi būtiski lietas apstākļi, kas var ietekmēt lēmuma par valsts kompensāciju pieņemšanas procesu un/vai izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru. "*
3. Lai nodrošinātu bērna mantisko interešu aizsardzību visos gadījumos, nepieciešams papildināt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 11.panta trešo daļu ar otru teikumu šādā redakcijā:  
*"Ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā cietis nepilngadīgais, valsts kompensācijas summu ieskaita uz nepilngadīgā vārda atvērtā norēķinu kontā. "*
4. Lai nodrošinātu vienlīdzības principa ievērošanu un novērstu iespēju cietušajam izlīguma procesa laikā pieprasīt divas kompensācijas, nepieciešams papildināt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 2.pantu ar (3<sup>1</sup>) daļu šādā redakcijā:  
*"(3<sup>1</sup>) Cietušajam nav tiesību saņemt valsts kompensāciju, ja kriminālprocess tiek izbeigts uz izlīguma pamata, un cietušais apliecina, ka noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītais kaitējums ir atlīdzināts. "*
5. Lai nodrošinātu noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības uz valsts kompensāciju, tostarp gadījumos, kad cietušais nevar saņemt kompensāciju tajā Eiropas Savienības dalībvalstī, kurā izdarīts noziedzīgs nodarījums, nepieciešams papildināt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 18.pantu ar sesto daļu šādā redakcijā:  
*"(6) Ja cietušais, kurš pastāvīgi dzīvo Latvijā un kuram radies kaitējums citas Eiropas Savienības dalībvalsts teritorijā izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā, saņēmis atteikumu no attiecīgās Eiropas Savienības dalībvalsts kompetentās iestādes, valsts kompensācijas pieprasījumu izskata šajā likumā noteiktajā kārtībā. "*
6. Lai nodrošinātu cietušo tiesības arī sarežģītos un ilgstošos procesos vai gadījumos, kad cietušais individuālu iemeslu dēļ nav varējis vai gribējis īstenot savas tiesības uz valsts kompensāciju trīs gadu laikā pēc atzīšanas par cietušo, nepieciešams noteikt garāku valsts kompensācijas pieprasījuma iesniegšanas termiņu, izdarot grozījumus likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 9.pantā aizstājot vārdu "*triju*" ar skaitli "*10*".

7. Lai nodrošinātu iespēju ieviest Latvijas nacionālajā tiesību sistēmā Eiropas Komisijas izstrādāto priekšlikumu par valsts pienākumu izmaksāt kompensāciju kriminālprocesā uzreiz pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās, kā arī veicinātu valsts kompensācijas attīstību, palielinot valsts kompensācijas maksimālo apmēru, nepieciešams izstrādāt likumprojektu par cietušo fonda izveidi, veicot nepieciešamos grozījumus saistītajos tiesību aktos, tostarp atjaunojot Kriminālprocesa likuma 354.pantu šādā redakcijā:

*“(1) Notiesājošs spriedums, prokurora priekšraksts par sodu un prokurora lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, ir pamats, lai persona, kas atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, samaksātu nodevu cietušo kompensācijas fondam.*

*(2) Nodevas apmērs ir:*

- 1) par izdarītu kriminālpārkāpumu — 20 euro;*
- 2) par izdarītu mazāk smagu noziegumu — 30 euro;*
- 3) par izdarītu smagu noziegumu — 40 euro;*
- 4) par izdarītu sevišķi smagu noziegumu — 50 euro.*

*(3) Ja persona vienlaikus atzīta par vainīgu vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, nodeva jāmaksā atbilstoši smagākajam nodarījumam.”*

## Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts

### Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993.
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. "Latvijas Vēstnesis" Nr.87, 06.06.2001.
3. ANO Ģenerālās asamblējas 1989.gada 20.novembra Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis Nr. 237, 28.11.2014.
4. ANO Ģenerālās asamblējas 1948.gada 10.decembra Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.
5. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis C 326 , 26.10.2012.
6. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis C115/13, 09.05.2008.
7. Eiropas Padomes Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību. "Latvijas Vēstnesis" Nr.123, 27.06.2014.
8. Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis Nr. 143/144, 13.06.1997.
9. Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa Direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 127/39.
10. Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 25.oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L315/57, 14.11.2012.
11. Padomes 2004.gada 29.aprīļa Direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem. Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis L 261, 06.08.2004.
12. Latvijas Republikas Augstākās padomes 1990.gada 4.maija deklarācija "Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs Nr.21, 24.05.1990.
13. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.132, 05.07.2017.
14. Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem": LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 189, 30.11.2012.
15. Pacientu tiesību likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.205, 30.12.2009.
16. 2009.gada 12.marta Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.51, 01.04.2009.

17. Bāriņtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 107, 07.07.2006.
18. "Par valsts kompensāciju cietušajiem": LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 87, 06.06.2006.
19. Kriminālprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005.
20. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 52, 01.04.2005.
21. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 94, 21.06.2002.
22. Administratīvā procesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 164, 14.11.2001.
23. Krimināllikums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.
24. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.
25. Civillikums: LV likums. Valdības Vēstnesis Nr.41, 20.02.1937.
26. Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumi Nr.656 "Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu". Latvijas Vēstnesis Nr.232, 26.11.2015.
27. Ministru kabineta 2014. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 340 "Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem". Latvijas Vēstnesis Nr.133, 10.07.2014.
28. Ministru kabineta 2005.gada 15.novembra noteikumi Nr. 869 "Juridiskās palīdzības administrācijas nolikums". Latvijas Vēstnesis Nr. 186, 22.11.2005.

## **Literatūra**

1. Broks, J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2008. 432 lpp.
2. Kriviņš, A. Tiesību jēdziens un būtība. Rīga, 2020. 325 lpp.
3. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības./ Aut.kol. R.Balodis, A.Endziņš, R.Apsītis, T.Jundzis, G.Kūtris. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 120.-121.lpp.
4. Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca / Aut.kol. Rīga: Avots, 1998. 877 lpp.
5. Latviešu valodas vārdnīca / Aut.kol. Rīga: Avots, 2006. 1210 lpp.
6. Osis, I. "Valsts kompensācijas cietušajiem institūts Latvijā, ar to saistītās problēmas": bakalaura darbs. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedra. Rīga, 2014. 59 lpp.
7. Ziemeļe, I. Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga: Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūts, 1998. 138 lpp.

8. Zīle, J. "Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā". Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. 128 lpp.
9. *Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III. European Union Agency for Fundamental Rights. Belgium, 2019. 46 lpp.*

### Periodika

1. Gurevičs, D. "Cietušo tiesību harmonizācija Eiropas Savienībā: cerības un realitāte". Jurista Vārds Nr.29 (1295), 18.07.2023.
2. Krūmiņa V. "Taisnīgums". Jurista Vārds, Nr. 7 (1221), 15.02.2022.
3. Puriņa, V. "Samērīguma princips kriminālsoda piemērošanā". Jurista Vārds Nr.36 (787), 03.09.2013.
4. Turlaja, A. "Valsts kompensācija cietušajiem: iestāžu sadarbība, kompensācijas apmērs un informatīvais atbalsts". Jurista Vārds Nr. 29 (1295), 18.07.2023.

### Elektroniskie resursi

1. Bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis 116111. Pieejams: <https://uzticibastalrunis.lv> – aplūkots 01.11.2023.
2. Eiropas Komisijas 2023.gada 12.jūlija Priekšlikums: EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA, ar kuru groza Direktīvu 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0424> – aplūkots 01.11.2023.
3. Ģenerālvokāta Mihala Bobeka (*Michal Bobek*) 2020.gada 14.maija secinājumi lietā Nr.C-129/19. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62019CC0129&qid=1686899767959>
4. Juhansone, I. Latvijas integrācija un dalība Eiropas Savienībā: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21981-Latvijas-integracija-un-daliba-Eiropas-Savieniba> - aplūkots 16.10.2023.
5. Juridiskās palīdzības administrācijas publiskais pārskats: 2022. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/1110/download?attachment> - aplūkots 21.08.2023.
6. Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai: ES stratēģija par cietušo tiesībām (2020.–2025. gads). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0258> – aplūkots 01.11.2023.
7. Konfiskācijas fonda līdzekļi stiprina izmeklēšanas iestāžu kapacitāti: LV portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/334708-konfiskācijas-fonda-līdzekli-stiprina-izmeklēšanas-iestāžu-kapacitāti-2021> - aplūkots 03.11.2023.

8. Kriminālā statistika: Iekšlietu ministrijas informācijas centrs. Pieejams: <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika> - aplūkots 03.11.2023.
9. Letonika.lv. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=1&r=1107&q=samērīgs> – aplūkots 18.10.2023.
10. “Mehānismi cietušo kompensācijai kriminālprocesā Eiropas Savienībā”: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, 2013. Pieejams: [https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv\\_ministrija\\_imateriali\\_petijums.pdf](https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/2020-01/Documents/lv_ministrija_imateriali_petijums.pdf) - aplūkots 27.10.2023.
11. Notiesātās personas: Oficiālās statistikas portāls. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/tiesu-sistema-un-ieslodzījuma-vietas/19098-notiesatas-personas> - aplūkots 03.11.2023.
12. Par E-lietu: www.elieta.lv. Pieejams: <https://elieta.lv/web/#/par-elietu> - aplūkots 19.11.2023.
13. Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits reģionos, republikas pilsētās un novados: Oficiālās statistikas portāls. Pieejams: [https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP\\_PUB/START\\_POP\\_NO\\_NOR/NOR020/table/tableViewLayout1/](https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NO_NOR/NOR020/table/tableViewLayout1/) - aplūkots 21.08.2023.
14. Tezaurs.lv. Pieejams: <https://tezaurs.lv/kompens%C4%81cija> – aplūkots 04.09.2023.
15. Tiks stiprināta juridiskās palīdzības sniegšana Latvijā, pievienojot Juridiskās palīdzības administrāciju Tiesu administrācijai. Pieejams: <https://www.jpa.gov.lv/lv/jaunums/tiks-stiprinata-juridiskas-palidzibas-sniegsana-latvija-pievienojot-juridiskas-palidzibas-administraciju-tiesu-administracijai> - aplūkots: 17.10.2023.
16. Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī: Igaunija. E-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?ESTONIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?ESTONIA&member=1) – aplūkots 31.10.2023.
17. Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī: Lietuva. E-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?LITHUANIA&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?LITHUANIA&member=1) – aplūkots 27.10.2023.
18. Vai mana prasība ir jāizskata šajā valstī: Nīderlande. E-justice.europa.eu. Pieejams: [https://e-justice.europa.eu/491/LV/if\\_my\\_claim\\_is\\_to\\_be\\_considered\\_in\\_this\\_country?NETHERLANDS&member=1](https://e-justice.europa.eu/491/LV/if_my_claim_is_to_be_considered_in_this_country?NETHERLANDS&member=1) – aplūkots 26.10.2023.

19. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna vai aizgādībā esošas personas mantisko interešu aizstāvību. Pieejams: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj7uN\\_Uzr6CAxVeGxAIHQ-4CoQQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bti.gov.lv%2F%2Fmedia%2F180%2Fdownload&usg=AOvVaw24Fdr\\_em3b5mlc\\_H2HDqHv&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj7uN_Uzr6CAxVeGxAIHQ-4CoQQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bti.gov.lv%2F%2Fmedia%2F180%2Fdownload&usg=AOvVaw24Fdr_em3b5mlc_H2HDqHv&opi=89978449) – aplūkots 12.11.2023.
20. Valsts policijas 2022.gada pārskats. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/media/15759/download?attachment> – aplūkots 03.11.2023.
21. Valsts policijas 2021.gada pārskats. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/media/13088/download?attachment> – aplūkots 03.11.2023.
22. Vienotais bezmaksas krīžu tālrunis – 116123: Nacionālais veselības dienests. Pieejams: [https://www.vmnvd.gov.lv/lv/vienotais-bezmaksas-krizu-talrunis-116123?utm\\_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F](https://www.vmnvd.gov.lv/lv/vienotais-bezmaksas-krizu-talrunis-116123?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F) – aplūkots 01.11.2023.
23. *Crime Victim Compensation: Republic of Estonia Social Insurance Board*. Pieejams: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/node/195> - aplūkots 31.10.2023.
24. *European Commission Staff working document: Evaluation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA*. Brussels, 28.06.2022. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0179> – aplūkots 01.11.2023.
25. *How is victim support regulated in the Netherlands?: slachtofferwijzer.nl* Pieejams: <https://slachtofferwijzer.nl/how-is-victim-support-regulated-in-the-netherlands> - aplūkots 26.10.2023.
26. *Lanzarote Committee: 10.03.2022.Implementation report “The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs)”*. Pieejams: <https://rm.coe.int/implementation-report-on-the-2nd-monitoring-round-the-protection-of-ch/1680a619c4> - aplūkots 25.10.2023.
27. *My victim case: MijnSlachtofferzaak.nl*. Pieejams: <https://www.mijnslachtofferzaak.nl/home> - aplūkots 30.10.2023.
28. *Recognition gives strength: schadefonds.nl*. Pieejams: <https://www.schadefonds.nl/en/> - aplūkots 26.10.2023.

29. *Victims of a crime: government.nl.* Pieejams: <https://www.government.nl/topics/administration-of-justice-and-dispute-settlement/going-to-court> - aplūkots 26.10.2023.
30. *Victims of crimes: smartadvocaten.nl.* Pieejams: <https://smartadvocaten.nl/en/liability-law/liability-algemeen/victims-of-crimes> - aplūkots 26.10.2023.
31. *Victim Support: Riigiportaal Eesti.ee.* Pieejams: <https://www.eesti.ee/en/legal-advice/crime-and-punishments/victim-support> - aplūkots 31.10.2023.

### **Tiesu prakse**

1. Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2011-21-01.
2. Satversmes tiesas 2003.gada 4.decembra spriedums lietā Nr.Nr.2003-14-01.
3. Eiropas Savienības tiesas 2020. gada 16.jūlija spriedums lietā C-129/19 *Prezidenza del Consiglio dei Ministri pret BV.* Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0129&qid=1686899767959>
4. Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada [..] lēmums lietā Nr. SKK-[L]/2021.
5. Senāta Krimināllietu departamenta 2020.gada 2.septembra lēmums lietā Nr. SKK-200/2020.
6. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2018. gada 28.marta lēmums lietā Nr.11096125312, SKK-13/2018.
7. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007.gada 8.marta spriedums lietā Nr. SKA-89/2007.

### **Ārvalstu normatīvie akti**

1. *Ohvriabi seadus* (Cietušo atbalsta likums): EE likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/502012017002/consolide/current> - aplūkots 31.10.2023.
2. *Lietuvos Respublikos smurtiniai nusikaltimai padarytos žalos kompensavimo įstatymas* (Lietuvos Republikas likums par vardarbīgos noziegumos nodarītā kaitējuma kompensēšanu): LT likums. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/67b3bf22199711e9bd28d9a28a9e9ad9> - aplūkots 27.10.2023.

# **PIELIKUMI**

## Valsts kompensācijas apmērs Eiropas Savienībā: vispārīgs pārskats

Ievērojot valsts kompensācijas maksimālo apmēru ievērojamās atšķirības maģistra darbā aplūkoto trīs Eiropas Savienības dalībvalstu sistēmās salīdzinājumā ar Latviju, autore uzskata, ka pilnīgākam redzējumam par situāciju Eiropas Savienībā papildus iekļaujama arī informācija par citu dalībvalstu noteiktajiem valsts kompensācijas “griestiem”.

Saskaņā ar Eiropas tiesiskuma portālā<sup>171</sup> pieejamo informāciju, secināms:

- Beļģijā maksimālais valsts kompensācijas apmērs noteikts 125 000 *euro*. Paredzēti arī limiti atsevišķās kategorijās, piemēram, apbedīšanas izmaksas tiek segtas ne vairāk kā 6000 *euro* apmērā, tiesvedības izmaksas – ne vairāk kā 6000 *euro* u.c.;
- Čehijā, ja veselībai nodarīts būtisks kaitējums, var pieprasīt vienreizēju kompensāciju 50 000 CZK apmērā (aptuveni 2038 *euro*<sup>172</sup>) vai pieprasīt finansiālu palīdzību par summu līdz 200 000 CZK (aptuveni 8152 *euro*), ja nepieciešama ilgstoša ārstēšanās, konstatēts darbspēju zudums, cietušais miris;
- Vācijā nav noteikts maksimālais valsts kompensācijas apmērs un tā tiek izmaksāta ikmēneša pabalsta formā regulāros maksājumos atkarībā no sekām, kas iestājušās noziedzīga nodarījuma rezultātā;
- Arī Īrijā nav noteikts maksimālais limts, kompensāciju izmaksā vienreizējā maksājumā;
- Spānijā vardarbīgu noziegumu un dzimumnoziegumu gadījumā palīdzības summa vispārīgā gadījumā nedrīkst pārsniegt spriedumā noteikto kompensāciju. Kompensācijas summu nosaka saskaņā ar spēkā esošo dienas publisko daudzfunkcionālo ienākumu indeksu, līdz ar to apmērs tiek aprēķināts katrā situācijā individuāli, tomēr vispārīgā sistēmas aprakstā figurē šādi skaitļi: nāves gadījumā – 250 000 *euro*; smaga invaliditāte – 500 000 *euro*; paliekoša darbnespēja – 180 000 *euro*. Ja ir pieņemts spriedums, attiecībā uz kuru nav turpmāku tiesiskās aizsardzības līdzekļu un ar ko piešķir kompensāciju uz civiltiesiskās atbildības pamata par nāvi vai fizisku vai garīgu kaitējumu, kas izraisījis kādu no minētajiem ārkārtas gadījumiem, spriedumā noteikto naudas summu izmaksā, nepārsniedzot šādus ierobežojumus: nāve - 500 000 *euro*, smaga invaliditāte - 750 000 *euro*;

<sup>171</sup> E-justice.europa.eu. Pieejams: <https://e-justice.europa.eu> – aplūkots 31.10.2023.

<sup>172</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss: 1 CZK = 0,041 EUR.

- Horvātijā, aprēķinot finansiālās kompensācijas apmēru, ņem vērā katras konkrētās lietas apstākļus, tomēr nav norādīts maksimālais valsts kompensācijas apmērs. Par negūtajiem ienākumiem var saņemt 35 000 HRK (aptuveni 4643 *euro*<sup>173</sup>), par apbedīšanas izdevumiem līdz 5000 KKK (aptuveni 663 *euro*);
- Kiprā tiek nodrošināta veselības aprūpe kopsummā līdz 1709 *euro*;
- Ungārijā kompensācijas summa nepārsniedz pamatsummu (2021. gadā 158 168 HUF, jeb aptuveni 413 *euro*<sup>174</sup>) piecpadsmitkārtīgā apmērā, kas 2021. gadā ir 2 372 520 HUF, jeb aptuveni 6250 *euro*. Maksimālā ikmēneša kompensācijas summa, ko var pieprasīt pabalsta veidā, ir pamatsumma;
- Polijā kompensācija nevar pārsniegt 25 000 PLN (aptuveni 5622 *euro*<sup>175</sup>) vai — ja cietušais ir miris — 60 000 PLN (aptuveni 13 480 *euro*);
- Rumānijā kompensāciju par materiālo kaitējumu piešķir, nepārsniedzot summu, kas vienāda ar desmitkārtīgu valsts minimālo bruto pamatalgu, kas noteikta par gadu, kurā cietušais ir iesniedzis finansiālās kompensācijas prasību.<sup>176</sup>
- Slovākijā kompensācijas maksimālais ierobežojums ir summa, kas atbilst 50 minimālajām algām nodarījuma izdarīšanas brīdī (31 150 *euro*);
- Zviedrijā maksimālā piešķiramā kompensācijas summa par personisku aizskārumu, tostarp sāpēm un ciešanām, ir 966 000 SEK, jeb aptuveni 81 637 *euro*<sup>177</sup> (2022. gadā). Ar zināmiem nosacījumiem var piešķirt arī periodisku maksājumu kompensāciju. Materiālu zaudējumu un tīri finansiāla kaitējuma gadījumā maksimālā piešķiramā kompensācijas summa ir 482 000 SEK, jeb aptuveni 40 731 *euro* (2022. gadā);
- Bulgārijā valsts kompensācija nevar pārsniegt 10 000 BGN, jeb aptuveni 5103 *euro*<sup>178</sup>;
- Dānijā kompensācijās un atlīdzībās izmaksājamajai summai nav kopējā limita, tomēr ir noteiktas maksimālās summas attiecībā uz dažiem kaitējuma veidiem: kompensācija par sāpēm un ciešanām — 76 500 DKK (aptuveni 10 248 *euro*<sup>179</sup>), kompensācija par kaitējumu ar paliekošām sekām — 879 000 DKK (aptuveni 117 761 *euro*). Jāatzīmē gan, ka dati nav atjaunoti kopš 2018.gada, līdz ar to šī

<sup>173</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1HRK = 0,13 EUR.

<sup>174</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1 HUF = 0,0026 EUR.

<sup>175</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1 PLN = 0,22 EUR.

<sup>176</sup> 2023.gadā minimālā mēneša darba alga Rumānijā RON 3,300, jeb aptuveni 664 EUR.

<sup>177</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1 SEK = 0,085 EUR.

<sup>178</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1 BGN = 0,51 EUR.

<sup>179</sup> Aprēķina pamatā valūtas kurss 1 DKK = 0,13 EUR.

informācija uzskatāma par novecojušu, tomēr pieņemams, ka apmēri pēdējo piecu gadu laikā ir drīzāk pieauguši;

- Francijā maksimālo ierobežojumu nepiemēro pret personu vērstu smagu nodarījumu gadījumā, attiecībā uz mazsvarīgākiem noziegumiem vai noziegumiem pret īpašumu kompensācijai piemēro maksimālo ierobežojumu, kas ir 4575 *euro*;
- Itālijā par slepkavību tiek noteikta fiksēta summa 50 000 *euro* apmērā, par slepkavību, ko veikusi cietušā laulātā persona – 60 000 *euro* (izmaksā bērnam), par seksuālu uzbrukumu vai smagiem miesas bojājumiem – 25 000 *euro*;
- Luksemburgā maksimālā summa, ko var piešķirt tieslietu ministrs, nedrīkst pārsniegt maksimālo apmēru, ko katru gadu nosaka Luksemburgas Lielhercogistes noteikumos (2017.gadā - 63 000 *euro*);
- Maltā maksimālais apmērs nedrīkst pārsniegt 23 300 *euro*;
- Portugālē vardarbīgu noziegumu gadījumā maksimālā summa, ko var saņemt katrs cietušais nāves vai smaga kaitējuma gadījumā ir 34 680 *euro*;
- Slovēnijā piešķir kompensāciju par fizisko kaitējumu līdz 10 000 *euro* un par morālo kaitējumu līdz 10 000 *euro*;
- Somijā kopējā kompensācijas summa, kuru var izmaksāt par personisku aizskārumu un ciešanām, ko izraisījis noziegums, nevar būt lielāka kā 61 500 *euro*.